WAN

2

1992

Kovara Yekîtiya Nivîskarên Kurd Swêd

www.arsivakurdi.org

WAN
19 2 92

Kovara Yekitîya Nivîskarên Kurd Swêd

WAN, Kovareke kulturî û edebî ye, ji sê meha carekê dertê.

RONI KONSULT & ÖVERSÄTTNING *

BERPIRSÎYAR

Yekîtiya Nivîskarên Kurd

li Swêdê

Redaksiyon

Mahmûd Lewendî
Malmîsanij
Nasir Rezazî
Rizgar Abdula
S.Ç. Hêrîş
Xebat Arif
Xelîl Dihokî

WAN
BOX 490 90
100 28 STOCKHOLM
SWEDEN

TELEFON: 08/ 652 85 85
TELEFAX: 08/ 650 21 20
POSTGIRO: 79 47 81 - 5

Naverok

Di çavkaniyeke Tirkî de Nalî- **Mahmûd Lewendî**
Tayek Porê Spî (çîrok)-**Qedrîcan**
Serzulût (çîrok)- **Zinarê Xamo**
Helbestek Ji **Ebddullah Peşêw**
Yadnameyekî Mindalêkî Felestînî Le Beyrût da (çîrok)- **Letîf Helmet**
Kilama Bava Îvraîmî- **Mûnzûr Çem**
Sanika Lazê Pîrê û Saye Moron- **Mûnzûr Çem**
Melay Gewre - **Cemşîd Heyderî**
Newroz û Serbitackirina Qublenameya Giyan- **Ehmed Huseynî**
Çîroknivîsekî Kurd; Nizar Mihemmed Seîd - **Xelîl Dihokî**
Helbestek Ji **Xebat Arif**
Li ser Dîwana Melayê Cizîrî- **M.Emîn Narozî**
Gotinên Pêşîyan- **Mistefa Îbrahîm**

Legel Goranî Nemir da- **Ehmed Dilzar**
Qesîdey Rabirdû, Qesîdey Ayînde, Dîdarek Legel Adonîs- **Hendirên**
Hunerî Însanekanî Sereta- **Reza Ellamezade** (Wergêr:**N.Rezazî**)
Mirûrî Zeman- **Kerîmî Husamî**
Sûrax (çîrok)- **Celalî Mîrzakerîm**
Dîwanî WAN: **Xebat Arif, Berroj Akreyî, Mewcûd Saman, Heme Ebbas, Kerîmî Dafi'î**
Ta Şikofey Sûrî Kirasêk û Hunerî Wergêranî Şê'ir- **Ca'ferî Şêxulîslamî**
Nalî Leberdem Projey Xwêndineweyekî Nwê da- **Bextîyar 'Elî**
Efsane Bo Mindal- Wergêr: **Bedran Ehmed Hebîb**

www.arsivakurdi.org

Di çavkanîyeke Tirkî de

NALÎ

Mahmûd Lewendî

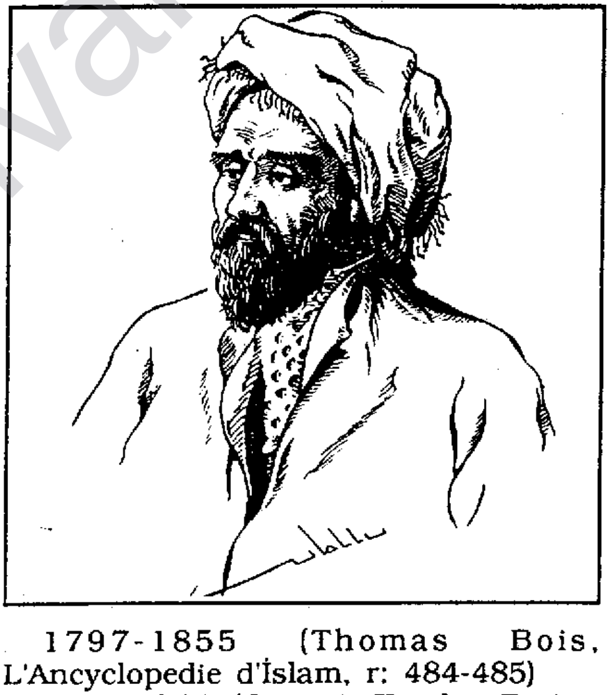

Derheqê şaîrê klasîkê Kurd, Nalî de bi taybetî ji alî Kurdên Başûr ve li Kurdistana Îraqê gelek meqale, lêkolîn û kitêb hatine nivîsîn. Ji wan lêkolînan bê guman yên herî bi nav û deng yên **Mes'ûd Muhemmed** û **Mela Ebdulkerîmî Muderris** in(1).

Li vê derê ezê bi dûr û dirêjî li ser jiyana Nalî ranewestim. Tenê ez dixwazim bala xwendevanan bikşînim ser nuxteyekê ku ew jî cih û tarîxa wefata Nalî ye.

Çimkî, der heqê Nalî de, çi Kurd çi jî biyanî bin, gelek tarîx û cihên muxtelef nivîsîne. Mesela gelek kesan nivîsîne ku Nalî çûye Şamê û li wê derê wefat kirîye. Li gor hinekan jî li Mekkeyê wefat kirîye. Dîsa tarîxa zayîn û mirina wî jî weha nivîsîne:

1800-1856(M.Emîn Zekî,Xulase Tarîx el-Kurdistan, r: 358)

1798-1855 (Elaeddîn Secadî, Mêjûy Edebî Kurdî, r: 214)

1797-1855 (Thomas Bois, L'Ancyclopedie d'İslam, r: 484-485)

1791-1855 (Qanatê Kurdo, Tarîxa Edebyeta Kurdî, r: 5)

1800(?)-1871/1872 (M. E. Muderris

û F. Ebdulkerîm; Dîwanî Nalî, r: 23-27)

Nalî li gor yek ji wan tarîxên jorîn di salên 1800'î de li gundê **Xakûxol** nêzîkî Suleymaniyê ji dîya xwe bûye. Navê wî yê rastîn **Mela Xidir** e. Xwendina xwe li Kurdistanê temam kirîye. Li gelek ciyan maye û geryaye, wek Suleymanî, Sine, Seblax, Helebce, Şam, Mekke, İstenbûl û hîn gelek bajarên din. Bi Kurdî, Farisî, Erebî û Tirkî zanibûye û bi van zimanan şi'ir ji nivîsîye. Dîwanek wî bi Kurdî heye. Dîsa li gor yek ji wan tarîxên jorîn yan li Şamê yan jî li Mekkeyê wefat kirîye.

Nuxteya ku ez dixwazim diyar bikim ew e ku di çavkanîyek Tirkî de bi hin ma'lûmatên cuda, behsa Nalî hatiye kirin. Navê vê çavkanîyê **"Osmanlı Müellifleri"**(2) ye ku ji alî **Bursalı Mehmet Tahir Efendi** (3) hatîye nivîsîn. Di 1915'an de bi herfên Erebî wek sê cîld hatine çapkırın. Paşê di 1972 û 1975'an de bi herfên Latînî li İstenbolê hatine çapkirin.

Her sê cildên Osmanlı Müellifleri ji şa'îr û edîb û tarîxzanan bigre heta behsa matematîkçî û corafyacîyan jî dike. Her sê cîld li ser hev 1250 rûpel in. Nêzî 150-200 rûpelên wê behsa alim û şaîr û edîbên Kurdistanê dike ku ji wan hinek ev in:

Abdurrehman Xalis Talebanî,
Mewlana Xalid,
Kurdî Hasan Efendî,
Ebdulhelîm Germîyanî,
Ebubekir Goranî,
Îbrahîm Burhaneddîn Goranî,
İbnî Resûl Muhemmed Zekî Suleymanîyeyî,
Kurdî Muhemmed Efendî,
Katip Mustafa Kurdîzade,
Muhemmed İbnî Ebdurresûl Berzencî
Mela Xelîlê Sêêrtî,
Zehawî Muhemmed Feyzî Suleymanîyeyî,
İdrîsî Bedlisî,
Şerefxanê Bedlîsî,
İsmaîl Heqqî Babanzade,
Ebdurrehman Sureyya Suleymanîyeyî,
Şêx Rezayê Talebanî

Behsa **Nalî** di cîld: 2, rûpel 284'an de ye. Agahdariyên ku Bursalı Mehmet Tahir dide di berhemên ku heta nuha derheqê Nalî de hatine nivisîn de tunene. Çimkî B. M. Tahir ji me re sê nuxteyên girîng ên derheqê Nalî de nîşan dike:

1-Nalî di 1290 Hicrî=**1873** Mîladî de wefat kirîye.
2-Nalî li İstenbolê wefat kirîye û **gorra** (mezel) wî jî li İstenbolê, li **Goristana Karaca Ahmet** e (Karaca Ahmet Mezarlığı).
3-Nalî bi Tirkî jî şi'ir nivîsîye.

Nuha jî ew malûmatên ku di Osmanlı Müellifleri, cild:2, r: 284 de ji teref Bursalı Mehmet Tahir Bey hatine nivîsîn li gel wergera wê ya Kurdî em li vê derê pêşkêşî we xwendevanan dikin.

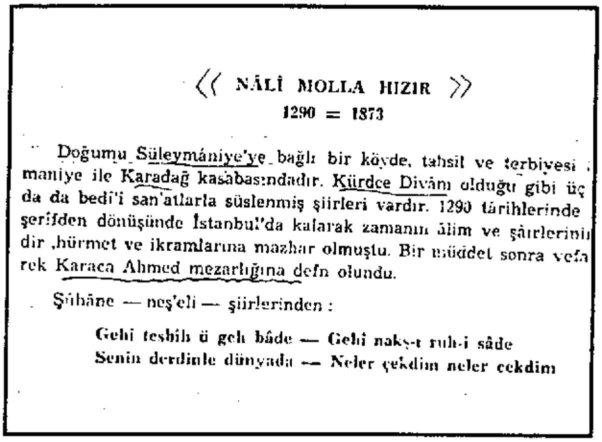
« NÂLÎ MOLLA HIZIR »
1290 = 1873

Doğumu Süleymâniye'ye bağlı bir köyde, tahsil ve terbiyesi
maniye ile Karadağ kasabasındadır. Kürdce Divânı olduğu gibi üç
da da bedi'i san'atlarla süslenmiş şiirleri vardır. 1290 târihlerinde
şerîfden dönüşünde İstanbul'da kalarak zamanın âlim ve şâirlerinin
dir ,hürmet ve ikramlarına mazhar olmuştu. Bir müddet sonra vefa
rek Karaca Ahmed mezarlığına defn olundu.

Şûhâne — neş'eli — şiirlerinden :

Gehi tesbih ü geh bâde — Gehi nakş-ı ruh-i sâde
Senin derdinle dünyada — Neler çekdim neler çekdim

Osmanlı Müellifleri, cild:2, r:284

"Nali Molla Hızır
1290=1873
Doğumu Süleymaniye'ye bağlı bir köyde, tahsil ve terbiyesi Süleymaniye ile Karadağ kasabasındadır. Kürdçe divanı olduğu gibi üç lisanda da bedi'i sanatlarla süslenmiş şiirleri vardır. 1290 tarihlerinde Hacc-ı Serifden dönüşünde İstanbul'da kalarak zamanın alim ve şairlerinin takdir, hürmet ve ikramlarına mazhar olmuştu. Bir müddet sonra vefat ederek Karaca Ahmet Mezarlığına defn olundu.

Şuhane neşeli şiirlerinden:

Gehî tesbih u geh bade
Gehî nakş-ı ruh-i sade
Senin derdinle dünyade
Neler çekdim, neler çekdim"

Kurdîya wê nivîsa Tirkî:

"Nalî Mela Xidir (Xizir)
Li gundekî Silêmanî ji diya xwe bûye, tehsil û terbiya xwe li Silêmanî û qeza Qeredax'ê girtîye. Li gel dîwana wî ya Kurdî, bi her sê zimanan jî şi'irên wî yên bi hunera peyvan(wişe) xemlandî hene. Di 1290'î de ji Hecê vedigere tê li İstenbolê dimîne, ji teref şa'ir û zanayên hevdema xwe gelek tê ecibandin û teqdîrkirin. Piştî demekê wefat dike, wî li Goristana Karaca Ahmet vedişêrin.
[Çarînek] ji şi'irên wî yên xweş û nazik:

Geh bi tesbîh û geh bi bade
Geh bi nexşê ruh-î sade
Digel derdê te, li dunyê
Min çi kişand, min çi kişand."

(1)-Çend kitêb û meqaleyên ku derheqê Nalî de hatine nivîsîn ev in:

-**Mes'ûd Muhemmed**; Çepkêk Le Gulzarî Nalî, Le Çapkirawekanî Korrî Zanyarî Kurd, Bexdad, 1976, 282 r.
-**Mela Ebdulkerîmî Muderris** û **Fettah Ebdulkerîm**; Dîwanî Nalî, Le Çapkirawekanî Korrî Zanyarî Kurd, Bexdad, 1976, 752 r.
-**Ebdulxaliq Ma'rûf**; Dîwanî Nalî Kê Rast e? Bexdad, 1984, 176 r.
-**Muhemmedî Mela Kerîm;** Nalî Le Klawrojney Şê'irekanîyewe, Çapxaney Ekademîyay İraq, Bexda, 1979, 96 r.
-**Ma'rûf Xeznedar**; Dîwanî Nalî w Ferhengî Dîwanî Nalî, Bexdad, 1976
-**Elaeddîn Seccadî**; Mêjûy Edebî Kurdî, Çapxaney Ma'arif, Bexdad, 1952, r: 214-227
(2)-Bursalı Mehmet Tahir Efendi; **Osmanlı Muellifleri** 1299=1915, **cild: 1**, Meral Yayınları, İstanbul, 1972, 480 r., Hazırlayanlar: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen.
-Bursalı Mehmet Tahir Efendi; **Osmanlı Muellifleri** 1299=1915, **cild: 2**, Meral Yayınları, İstanbul, 1972, 446 r., Hazırlayanlar: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen
-Bursalı Mehmet Tahir Efendi; **Osmanlı Muellifleri** 1299=1915, **cild: 3**, Meral Yayınları, İstanbul, 1975, 320 r., Hazırlayan: İsmail Özen
(3)-**Bursalı Mehmet Tahir Efendi** di 1861'an de li bajarê Bursa'yê hatiye dunyê, piştî xwendina xwe di ordîya Osmanîyan de bûye zabit, paşê bi rutbeya yarbayî malûl (emeklî) bûye û di 1924'an de jî li İstenbolê wefat kirîye. Nêzîkî 16 kitêbên wî yên çapkirî û heft kitêbên wî yên neçapkirî hene.

www.arsivakurdi.org

Çîrok

TAYEK PORÊ SPÎ

Qedrîcan

Îro, sibehê di ber eynê re derbas dibûm. Min di nav porê serê xwe de tayekî spî dît...Mîna brûska nav şeva tarî, diçirisî...

Gava çavê min pê ket, veciniqîm; mîna ko ji nişkave şûrek li serê min keve. Nola ko yek ji ezmên dakeve û di destê wî de aleke spî hebe û mizgîna mirinê bide min. Min fam kir ko derdekî bê derman e, yan jî tayek ji tayê kefen e...

Ey tayê spî! Min tu rengê spî mîna gewrbûna te reş û tu nûr, qandî nûra te tarî nedît. Te her tiştê spî li ber çavê min reş kir, heta ronîya hêv û tavê, heta ronîya herdu çavan. Û te her tiştê reş jî li ber çavê min spî kir, heta qijika reş, heta bext û dilê reş.

Ey tayê spî! Te xwe di kîjan pencerê re avête ser serê min û te di kîjan rê re xwe gihande cênika min?! Tu çawan di vê zevîya reş û tarî de, tek û tenha, bê heval û hogirkarî bimînî? Qet çavê te ji vê tarîya reş natirse?!

Ey tayê spî! Ez nizanim xwe çawan ji te xelas bikim û çawan ji te birevim!

Tu fêdeya wê ji min re nîne ko ez te ji cihê te bikşînim yan jî te boyax bikim. Ez naxwazim ko di nav du misîbetan de bimînim: misîbeta derewan û misîbeta pîrbûnê...

Ey tayê spî! Ez dibînim ko tu xwedî dek û rip î, tu hêdîka di guhê cîranê xwe de dikî "kur û pis" û tu wan dixapîniko ew jî mîna te bibin. Û cilên ko te li xwe kirîye ew jî li xwe bikin. Tu dixwazî di nav vî diyarê bêdeng û bê gir-gêç de, ceng û cidalekê çêbikî da ko her kes di bin lingan de biperçiqe. Tu mîna însanê spî dikevî nav welatê reşikan û wan dixapînî û tu wan rebenan ji xwe re dikî kole û bende.

Ey tayê spî! Tu kî yî, kê tu şandîye û karê te li ba min çi ye? Heke tu mêvan î, kanê izin û destûra ko min daye te? Heke tu bi hevalî hatîyî cem min, ez wî hevalê ko min bi xwe re bibe gorinê naxwazim. Xwedê zane tu mîna wan maran î ko hêlînê her tebayî kuna xwe dizanin.

Ey tayê spk! Min pir ji te gilî û gazin kirin, lê ez dibînim ko ez ne rast im, dîsa tu ji her tiştî, ji her kesî bêtir li ba min bi rûmet, li ber çavê min bi qedr dimînî. Serê min ji te re zozan û pîroz be. Tu ji xwe re -mîna tu dixwazî- tê de vegevize.

Ez dizanim tu rêberê mirinê yî, rêberê wê rêyê yî ko tu rê lê nabe. Çima ruyê xwe tirş bikim? Min ji xortanîya xwe tu xêr nedît ko ji pîrbûna xwe bitirsim. Min şêranîya dinê tam nekir ko talbûna axiretê madê min tirş bike.

Wey li ser seran û li ser çavan tu hatk ey tayê spî...!

(Ji kovara **Ronahî**, no:13, 1943, r:7)

Çîrok

SERZULÛT

Zinarê Xamo

Li gundekî bi navê "Gundê Bêxwedî" xorteki bi navê Beko hebû. Ne hemû malbatên gund ba jî, lê hinekên wan hêviyek mezin ji Beko dikirin. Car caran gava gundî li hev kom dibûn, ji hev re digotin:

- Wê ji Bekoyê me, merivekî gelekî jîr û zana derkeve. Maşalê tiştek neyê serî, Xwedê ji me re bisitirîne.

Meh û sal derbas bûn, Beko jî wek hemû însanî mezin bû, baş-xerab ji xwe re malek çêkir. Û ji vê jî muhîmtir, peyakî bi ziman jî jê derket. Wisa ku, li cimaetekê çaxa gotin li gotinê diket, kêm kesî dikanîbû bi ser Beko xista; zimandirêjekî têra xwe bû. Vê yekê jî hêviyek mezin dida gundiyan. Ji xwe re digotin:

- Yê me ye, bivê-nevê wê rojekê ji me re bibe.

Di vê navberê de tiştekî qet di hesêb de tunebû hat serê Beko; ji Xwedê de li gor heval û hogirên wî, porê wî zûtir weşiya. Serê wî bû wek kunderekî qaşkirî. Li ser vê, gundiyan navê wî kirin Serzulût. Êdî li gund dema qala Beko dibû, gundiyan digotin, "Bekoyê Serzulût wiha kir, Bekoyê Serzulût wiha got..."

Navê Beko yê nuh tavilê li nav gund belav bû. Roj hat heta meriv negota "**Serzulût**" hema hema tu kesî Beko nas nedikir.

Roj hat Serzulût jî wek her însanî kal bû. Û tiştekî pirr tabiîye ku gava meriv kal bibe hin kul û êş jî xwe li meriv bidin der. Nexweşiyê nedihişt rebeno ber xwe bibîne, hema hema bûbû însanekî nîvmeru, tim zer û zuhumî bû.

Lê derd û kulên Serzulût bi nexweşiyê tenê jî neman, piştî vekirina "dikana aqil" (belê we çewt nexwend, dikana aqil; yanî aqil difrot. Li gor baweriya wî, gundiyên wî muhtacê aqil bûn û ew jî li ba wî hebû). Xwedê teala îbretek din bi serê wî. de anî.. nizanim ez çawa bibêjim, hema li ciyê rehetiyê "ba" bi ber diket. Wexta çend kes li dora xwe bidîta, ya jî li civateke şên rûnişta, hema di ciyê xwe de xwe dibir û dianî û digot "çuzzz, çûzzz" ba ji ber xwe berdida. Lê di destpêkê de fisên pirr genî nedikir, bes "çûzîn û kuşîn" jê dihat.

Her çuqas van fisên Serzulût bala gundiyan dikşand û gelekên wan ji ber vê bîna pîs pozên xwe digirtin jî, lê li alî din jî pirr kesî digot:

- De tişt nabe, here were "ba" ye, piştî du deqîqan wê belav bibe.

Gundiyên "Gundê Bêxwedî" navekî din li Serzulût zêde kirin, navê wî kirin "Serzulûtê Fisek." Li oda gund, yan jî li çolê dema du kes dihatin ba hev, ji hev re digotin:

- Ma te bihîstiye, dibêjin Serzulût cardin çi fisek genî kiriye? Dibêjin wisa kiriye ku

kesên li dorê, ji bîna gêj bûne û dawiya dawiyê mecbûr mane rabûne pozên xwe girtine.
Yê din:
- Lo tu bi xatirê Xwedê dikî tu yê dev ji fisên Serzulût berde, ji xwe ew dizanin ku fisên wî giş genî ne. Hema heta jê tê bira fisan bike. Bi fisan himam germ nabe birako!
- Rast e, ez jî dizanim "bi fisan himam germ nabe." Îcar ez fahm nakim ji bo çi dike?
- Malava tu bi qedrê Xwedê dikî, bes lo! Ez naxwazim bi seetan bi ser fisên Serzulût bipeyivim. Lê madem te pirsî ez ê bibêjim: Ew bawer dike bi vê yekê wê bigihîje derekê...

Li Gundê Bêxwedî axaftinên wisa çend salan dom kirin. Lê heger çawa bû rojekê Serzulût ji nişka ve ji ortê beta bû. Gundî bi vê betabûna Serzulût mit û mat man, ji hev re gotin:
- Gelo ev mêrik bi ku de çû û çi bi serî de hat?
- Lo de a bi xêr ku çû, qe nebe em ji "kûrên" wî xelas bûn. Bi wan "fisên" genî ne bes mejiyê me xera kiribû, hêdî hêdî exlaqê zarokên me jî xera dikir.

Hîn vê munaqeşê di nav gundiyan de dom dikir, sibakê zû bi rezaqa rojê re bi gurmîn û bi dengekî ecêb re hemuyên gundiyan bi qiç û pîlên xwe ve ji nav nivînên xwe yên germ hol bûn. Bi holbûnê re qîrîn û qajewajek kete nav gund, hey hewar, her kesî ji xwe re bi alîkî de baz da; "erd dihejiya", "zelzele" bû. Piştî bîstekê xaniyên gund giş hulweşiyan. Xaniyên mezin û biçûk, baş û xerab hemuyên wan bi erdê re tep û dûz bûn; bes ji hinekan yek dîwar, yek pang li hewa mabûn. Kusêxê Serzulût ji xwe ji xilik-milikan hatibû çêkirin, tew kevir li ser kevir nemabû. Piştî ku toz û dûman belav bû, dinya hinekî ji hev kês û fês bû millet dest pê kir li birîndar û miriyên xwe geriya. Çend gundî jî hatin ser "xerabê" kusêxê Serzulût. Ji gundiyan yekî keserek kûr kişand û got:
- Erê law Serzulût! Me jî hêviyek pirr mezin ji te dikir, me nizanibû ku roja bê û biqewime tuyê birîndar û miriyên xwe jî li erdê bihêlî..

Piştî vê "tofana" giran yên mirin mirin û yên birîndar jî kesî xwe lê nekir xwedî, hemû wisa giş li wê çola Xwedê man...

Lê kesên hîn li ser nigan bûn û dakanîbûn bimeşin, gişa bi yek devî gotin - te digot qe ji berê de gişan tuyî binê zimanê hev kirine.- :
- Ev war êdî ji me re nabe, divê em ji xwe re serê xwe bigrin û bi derekê de herin.

Welhasil hemuyan qella xwe kirin yek û berê xwe bi çol û çepelan de kirin. Baş nizanîbûn wê bi ku de herin. Lê di nuxta ku divê ew ji "Gundê Bêxwedî" dûrkevin tu dubendî di navbera wan de tunebû. Axir, bûn wek nokên tu li tahtê xe, ji hev pengizîn, her yek pekiya derekê.

Piştî demek ne pirr dirêj gelek gundiyên Gundê Bêxwedî çûn li welatekî bi navê "Welatê Hepika" bi cî bûn. Ehlê Welatê Hepika ji wan re digot "macir û serreş."

Welatê Hepika welatekî gelekî xweş bû, (ne bes ji alî hepikan ve, yanî ji alî xwarin û vexwarin û rehetiyê ve, her wisa ji alî xweşikiya tebîetê ve jî) kêfa gundiyên "Gundê Bêxwedî" ne îş ji vî welatê wan ê nuh re hatibû. Gelekên wan bawer nedikirin ku bi rastî li vî welatî ne, ji xwe re digotin belkî tiştên dibînin xewn û xeyal in. Li hember pêşketin, medeniyet, xweşikayiya Welatê Hepika mit û mat diman, devê wan ji hev diçû. Pirên wan di dilê xwe de digotin, "a divê meriv li vir bijî, ma yê me jî jiyan bû?"

Rojekê ji rojan du mahcirên Gundê Hepika di kuçên bajêr de ji xwe re tirral tirral digeriyan; hew carê dîtin ku waye Bekoyê Serzulûtê Fisek ji hember vê tê. Li hev sekinîn. Li hal û demên hev pirsîn. Û dûre jî yekî ji mahciran ji Serzulût re got:
- Serzulût! Ma tu û van derana? Me jî digot gelo hela ka çi bi serê te hatiye?

Serzulût bi murûzekî tal:
- Ma wê çi were serê min?
- Ma ez çi zanim! Hema tu wiha li ser niga wenda bû.De guh medê. Ma tu ji zû de yî li vir î?
- Te dît, tu wiha ji nişka ve wenda bû, me jî got Xwedê neke nebe ku li derekê tu hatibe girtin ya jî... ma meriv çi zane, hezar qeza û belayên dinyayê hene. Ma tu ji zû de li vir î?
- Wele ev salek min e ku ez li vir im.
- Maşalla, waye tu berî me hatiye bavo...

Li vir Serzulût gotina gundiyê xwe birrî:
- Ê min... ez, ez bi karekî hatime vir, lê min hîn bi ser hev nexistiye...
- Erê ez fahm dikim...

Piştî çend gotinên ji der û doran, yê mahcir

www.arsivakurd.org

dîsa:
- Serzulût, gotin eyb nebe, lê ez ê tişteki bibêjim. Mêze, qey nuha tu jî dizanî ku çi hatiye serê me, (Di vir de Serzulût di mana "erê" de serê xwe hejand, lê pê re jî hinek mizicî) em mahcir bûne û bi van welatan ve derketine. Maşalê tu li vî welatê xerîb jî wî pîşikê xwe yê berê nedomînî! Te dî do, gundê me bû û em xwe bi xwe bûn...

Li vir Serzulût destê xwe di serê xwe yê zulût da û bi hewa alimekî got:
- Rast e, bi hawê berê êdî meriv nagihîje tu derê! Divê ji îro û pê ve meriv tiştê ku wê bêtir deng derxe bike. Ku ne wisa be, ne kes meriv dibihîze û ne jî bala xwe dide meriv. Tiştê meriv dike divê deng bide deng...

Herdu seriyan jî zêde dirêj nekirin, xatir ji hev xwestin û her kes bi riya xwe de çû.

Demek dirêj wisa derbas bû, lê belê çavê tu kesî jî li Serzulût neket. Gundiyên wî hinekan digotin "Êdî peyê bi rî û rehman e, qey ji ber wî pîşikê xwe fedî dike, lema nayê nav milet". Hinekan jî digot:
"Na, ew bavê pîşikê xerab e, miheqeq tiştekî dike ku bêtir "deng" derxe."

Lê di vê nabênê de rojekê xeberek li nav mahcirên Gundê Bêxwedî belav bû, gotin Serzulût gelekî bêhal e. Gundiyên wî yek nekirin dudu tavilê çûn. Lê belê ji çûyina xwe jî poşman bûn. Zengilek di destê Serzulût de bû, her kesê ku silav lê dikir û li halê wî dipirsî, wî jî zengilê xwe li ba dikir, digot "ring ring" silava wan werdigirt. Mîvan giş mit û mat man, gotin:
- Serzulût ev çi "zengil e?"
- Ev? Ev, aletê çêkirina bîrûraya giştî ye. Bi vî zengilî em ê bala cîhanê bikeşînin ser doza xwe. Bi kêmasî ji 15 rojan carê ez ê vî zengilî bigrim destê xwe û bi nav milet kevim, "ring û ring, ring û ring." Wê bala dinyayê dagere ser dengê zengilê min. Ji bo ku em ji vî halê xerab xelas bibin û kanibin vegerin gundê xwe, divê zengilê me her lê keve.

Piştî ku gundiyan şevbuhêrka xwe kirin û çûn, bi rê ve ji hev re gotin:
- Xwedê zane Serzulût xirifî ye, qey nêta wî heye xwe bike pêkenînê xelkê. Hineka jî digot:
- De qey nexweş e, hişê wî ne li serî ye, ji pesn dipeyive...

Demekê jî bi wî hawî dom kir. Serzulût bi rastî jî ji 15 rojan carê dadiket nav bajêr, diçû ciyên ku gundiyên wî lê rûdiniştin "ring û ring" zengilê xwe lê dixist.

Wextek jî bi vî hawî derbas bû û gundiyên Serzulût jî hêdî hêdî xwe fêrî "zengilê" wî kirin. Vê rewşa Serzulût heta rojeke bîranîna zelzela Gundê Bêxwedî dom kir. Civînek ji bo bîranîna zelzelê bû, gelek kes hatibûn civînê. Li alîkî axaftin dibû, li alîkî jî milet ji xwe re ketibû şêwr û mişêwran. Di vê nabênê de dengekî wek zengil ji nav milet hat bihîstin. Her kesî berê xwe bi aliyê deng ve kir. Serzulût li pê bû. Got:
- Ev çi bêdengî ye? Tu dibê qey axa gorran bi ser we de hatiye reşandin. Ka ez mizgîneke bidim we, bira kêfa we bê, hinekî ruh bi we de were.

Wiha got û çû li orta sahnê sekinî, ji paxila xwe zurnak derxist û dest pê kir "zirrr û zirrr, zirrr û zirrr..." zurna xwe lê xist. Ji nav milet dengek bilind bû:
- Serzulût, îcar ev çi ye? Berê "zengil" bû, îcar bû zurne?

Serzulût:
- Êdî bi zengil bîr û raya giştî çênabe, kes dengê meriv nabihîze. Ji bo ku meriv kanibe baştir dengê xwe bighîne cîhanê, divê înstrumentekî (alet) meriv ê baş deng derdixe hebe. Zengil tiştekî pirr îptîdaî ye, bi tiştmiştên wisa, bi van metodên klasîk, bi vê xebata pirr basît di vê sedsala 20'an de li vî welatê pêşketî êdî meriv nikane bala xelkê bikşîne ser doza xwe. Divê em jî wek her kesî him xwe û him jî alet û edewatên xwe yên propogandayê nuh bikin. Û di vî warî de "zurne" wek dermanê çavê kul e, ji ber ku berî het tiştî dengê wê pirr e û bi tesîr e. Û ji îro û pê ve ez dev ji zengil berdidim, dest bi zurnê dikim; him jî ji heftê carê ez ê lê xim. Hûnê bibînin bi vê zurnê ez ê çi felekê rakim! Û cardin got: "zirrr... û zirrr..." Hemuyên mêvanan revî revî xwe avêtin der. Dema milet ji hundur derdiket, di derî de yekî ji yekî re got:
- Law ma ê xelkê mezin dibin baqil dibin, ê me mezin dibin dixirifin.

Stockholm, 1986

Helbestek ji

Ebdullah Peşêw

KOSE*

Hatin hatin
Kose hatin!
Hatin hatin
Derge daxen kose hatin:
"Heyaran û meyaran
Ya xwa dakate baran
Bo feqîr û hejaran."
Kesên derge le rûy kose nekatewe;
Salehaye,

Tewnî diro heldebestin
Kosekanî em dinyaye!
Salehaye.
Derwazey asman daxirawe
Çawman, wek pûl,
Be zerfî reşî ruxsarî
Kosekanewe nûsawe!
* * *
Salehaye,
Beqed espêy tîfokanman,
Be qed rişkî tûke serman,
Hewrî belên bem xake da têdeperê w
Dilope baranêk naye!
* * *
Salehaye,
Salehaye,
Nazanîn kilîlî asman
Le gîrfanî xoman da ye!
* * *
Hatin hatin,
Kose hatin!
binzimaniyan,
hezar û yek zurnay tiyaye-
Gwêtan bigrin tênekewe,
Peyjekeyan, dendey rûtî birsiye-
kane-
Wiryay serbanekantan bin, sernek-
ewin!

Hatin hatin
Kose hatin!
Eger dergeyan rahejand,
Minalekan fêrken, bilên;
"Bon dê
Bonî bêganan dê
Bon dê
Le erd û banan dê."

(Hewlêr - 1973)

---

*Kose: Le salî wişk û bê baran da, bew kese delên kose ke rûy xoy be tenê reşka be malan da bisûrêtewe bo ewey baran bibarê w pele bikewê, em wişe kemêk ciyawaze le "Bûke be Baran."

www.arsivakurdi.org

YADNAMEYEKÎ MINDALÊKÎ FELESTÎNÎ LE BEYRÛT DA

Letîf Helmet

Firokeke roy. Minaleke le çaleke hate derewe w le pal dareke da danîşt û destî be gîrfanî da kird û pareyekî tiya da dozîyewe w le ber xoye we gutî:

-Eme ew pareye ye ke daykim le Qudis dayimê, biryarim dabû du qelemî ciwanî bo xom û Fatimey hawrêm pê bikirim. Ay Fatime giyan. Axo êsta to le kwêy? Lêm bibûre, eger em pareyem be bê to xerc kird. Ay çend xoş bû, beyaniyan pêkewe rojanekeman deda be şitî ciwan.

Firokeke hatewe. Minaleke xoy xizane naw çalekewe w kewtewe qise kirdin.

-Ay hawrêkem. Fatime giyan bibûre ke rojê le rêy qutabxane seyrî deftereketim kird. Laperreyekî be destimewe heltilîşa. Min lew rûdawe zor peşîman im û hemîşe daway lêburdinit lê dekem. Belam ax firokey Zayonî hezaran tawan deken û daway lêburdin le kes naken û le kirdinî çepelî xoyan peşîman nabinewe. Min zor riqim le firoke ye. Firoke dêwêkî êsk qurs e w demî pirr e le agirî merg. Belam le gel eweş da min le firoke natirsim. Min zor azam. Îtir daykim delê:

-Yasir gewre bûwe, le firoke natirsê..!

Xelkî xêwetgakeş basî azayî min le daykim debîstin û dema w dem bilaw debêtewe w ke cengawerekanî Felestîn be xêwetgakeman da guzer deken. Basî min debîstin û ewanîş delên:

-Yasir aza ye w le firoke natirsê..!

Ke bawkîşim serî lê daynewe w parey damê lêy wernegirim. Daykim rûdawekey bo degêrrêtewe. Û bawkimîş delê:

-Yasir gewre bûwe, aza ye..!

Ca ew sate minîş ber ew binkey cengawerekanî Felestîn derom û debime fîdakarî nîştîmanî xom. Lêpirsrawî cibexane delê " çi çekêkit dewê?", delêm:

-Firokeşkên.

Lew kate da naleyek hat û dûkel le zewî helsa w minaleke pêkenî..!

[Letîf Helmet; **Dengxoştirîn Mel** (Honrawe w çîrok bo minal), 1983, Çapxaney Newres-Silêmanî, rûpel: 3-4, transkripsiyon: M. Lewendi.]

www.arsivakurdi.org

KILAMA BAVA İVRAYİMİ

Mûnzûr Çem

Bava İvrayim lazê Sêy Rızay o. Leqeva xu ya bine ki "Bıra" wa. Yanê cı ra hem vanê Bava İvrayim, hem ki Bıra İvrayim. O, hem hetê çekestene ra, hem ki hetê qesêykerdene ra mordemêde zof cı ra amaye biyo. Uzay ser o ki dewlete têy qariya, wasto ke eve çêşitê êy bıdo kistene, werte ra wedar o. Pêniye de Qaymeqamê Xozati rozê wesêneno cı beno. Eke nisenê ro qesonê xo qesêy kenê qedenenê, Bava İvrayim urzeno ra Xozat terk keno sono Sine(Şine), çê mısayivê xo. Sine, dewa aşira Qırxon a, girêdayiyê Xozati wa. O ra avê ki, wertê Qırxû û Şıxhesenû de qewxêda gırse tê ra biya. O mordemo ke Bava İvrayim têy mısayivêni gureta, namê xo Sılêman o, o ki a qewxa de eve destê dêy biyo dırvetın. Yanê eve destê Bava İvrayimi. Mısayıvêni ki, waxto ke cemat biyo, amê hurê, o waxt zuvin de gureta. Çı esto ke çıqaş ke amê hurê ki, ê mordemê Qırxonızi dêyme kinê xo terk nêkerdo.

Tavi heto bin ra ki, terefê dewlete na mesele rındek zono û wasto ke cı ra istifade bıkero. Naye ser o ki, memûrê dewlete kewtê bınê çêngê mordemekê Qırxanızi, tız kerdo, rısvet do cı, eve o qêyde kistena Bava İvrayimi ser o amê hurê. A sewe ke Bava İvrayim Xozat ra sono uza beno mêyman, Sılêman qerar dano cı ke bıkisone. Roza bine sodır urzenê ra, ara xo kenê, Bava İvrayim êno verê çêvêr. A deqa de mayina xo ki uza hazıre bena. Nêvındeno, xatır wazeno, sono lewê mayine, çıturr ke lınga xo erzeno zengu ke aspor bo, pêy ra nanê pı ra. Çêrêde zê Bıra İvrayim, a deqa de uza êno kistene.

Mı verê coy ra zonêne ke Bava İvrayim ser, kılame êna vatene. Ez xêlê kewtû ra dıme, mı a kılame pers kerde, waxtê ra têpiya ki fiste ra xo dest. Çı esto ke kaseto(band) ke mı de ro, eke ê kami yo nêzonen. Çı ke namê vatoxi ser o çino. Mı nat-dot ra pers kerd, hevalê mı ra vake " Kaset ê Aliyê Qızi yo". Hama ez rınd ki nêzonen. Beno ke ê juyê bin bo.

Heto bin ra ki, qaset kan o. Vengê vatox zelal niyo. Tayê çekûy(kelimêy) estê ke mordem fam nêkeno. Kêlimê ke mı bese nêkerdo tesbit kêrine, hurênda dine mı tol verda, noxtêy(...) tê lewede kerdê cı. Ez omıd ken ke wendoxû ra juyo ke ine zoneno, namê mı ser, adrêsa kovara "Wan" rê rusneno, ma na kêmên werte ra dame we.

Zeke mı têsbit kerda, kılame niyanên a

Vaji, vaji
"Vaze!
Wax de Pir bavayê xo ser vaze!"
"Pir Bavayê mı
Tekıto şiyo Xozato vêsaye
Cêno begligêna Kırmanci".

Cêr o tekıto amo Şinewa (Şina) vêsayiye
Heq(...)
Sêy Rıza vano:
"Bava! Mordem nêsono
Çê dısmên de mêyman nêbeno
Mordem nêvırazeno nêerzeno
Dırvêta dısmên ser
û xo dest ra bıko melem nêkeno."
Vano:

"Bavo! Nê teresû ra dayma
Vêjina bêbextiye
(...)
Ma ra fetelnenê".
Vano:
"Çıft gına ro lazê to
(...) de çıft pera".
Sêy Rıza vano:
"Cigera mı,
Lınga berze zengûyê mayina qıre
Bıçarne terefê Çê Dursın Axay".
"Bawo zalımû mezal ve ma nêdo
Lınga lazê to eve zenguyê mayina qıre nêresa".
Ax vaji, vaji
"Vaze!
Pir Bavayê xo ser vaze!
Axdado Bınê de
Vengê şin û şuware êno
Şıx Hese
Bıra!

Durbe cêno qoltıx pençere ra
Şêr keno,
Vano:
"Tersa mı çı ke
Derdê aşirû Bavayê to de
Bavayê to tê de xo ra kêrdi raji"

Êno! Êke Bava êno pêyê çêveri
Sêy Rıza çêverû kilit keno,
Zere nêverdano
Vano:
"O ke lazê mı bo
Sono destê dısmenê xo de
Sahiyênê keno!
Wax vaji, vaji, vaji
Pir Bavayê xo ser vaji
Pir Bavayê xo ver komete vıraji,
Ser o tarix yazmıs kêri,
Weşiye bıkêri vaji
Zu mordem ke ware de bımano
Sêy Rıza vano:
"Qe marê(...)

arêkerdox: Malmîsanij

FOLKLORÊ MA RA ÇEND NUMÛNEY

JN Weşanên Jîna Nû

KITÊBEKE NÛ

Folklorê Ma Ra Çend Numûney (*Ji Folklora Me Çend Numûne*),ji teref enda-mê Yekîtîya Nivîskarên Kurd, **Malmîsanij** ve hatîye hazir kirin. Kitêb li ser Folklora Kurdîya Dimilî ye, 319 rûpel e. Tê de du rismê Kurdên Dimilî yên ji sedsala 19'an ji hene ku yekê ji wan em li vê derê çap dikin.

Kurdes Zazas-Dessin de F. de Myrbach, d'après des photographies de la mission.
1881'di çend Kurdê Zazay (No risim F. de Myrbach'î fotografanê mîsyonî ver o viraşto.)

www.arsivakurdi.org

SANIKA LAZÊ PİRE Û SAYÊ MORON*

Arêkerdox: **Mûnzûr Çem.**

Beno nêbeno, waxtê de welatê de Pirê ve lazêde xo ra benê. Nê hurdemêna, tuwayêde xo çinebeno, zof feqirên oncenê. Lazê Pire her tım urzeno ra, sono bırr ra koliyû keno topi, beno çarşi de roseno, dı qurıs kunê ra dest, xo rê sono pê çi-mi cêno.

Rozê têpiya hen keno, waxto ke êno çarşi, niyadano ke tayê domoni ha yê lewê raye der ê, bociyê (lêyirê kutık) dest der o, wazenê ke êy bıkisêne. Nêvındeno sono lewe, ê dı qurısonê xo dano dine, boci cı ra cêno xelesneno, beno çê. Eke sono çê, maye dest de boci vênena, vana ke:

-Towoo bıko, bıko! Ma eve xo vêsani me. Ma werdo mendo o? To na boci ça têy ardo?

Laz cuwav dano, vano:

Tu wa nêbeno dayê. Rısqê her çi Heq dano.

Werte ra ke tanê vêreno ra, lazê Pire rêyna koliyû beno roseno, têpiya dı qurısi kunê ra dest, sono çarşi ke xo rê çi-mi bıjêrone. Na ra ki niyadano ke domonû hawa, çêlikêda pısınge fista ra xo dest, wazenê ke aye bıkisêne. Hama uza, ê dı qurısonê xo dano dine, têpiya a çêlika pısınge ki xelesneno, tekneno sono çê.

Pire ke aye vênena, êyni zê vırên vana:

Towoo bıko ,bıko! Ma eve xo vêsanime. Ma werdo menda a ke tı şiya to a arda?

Laz ki têpiya onca vano?

Tu wa nêbeno dayê. Rısqê her çi Heq dano.

Waxtê ra dıme, lazê Pire eke têpiya sono koliyû beno roseno, dı qurısê ke kewtê ra dest, ine cêno êno çarşi ke pê çi-mi bıhêrno, niyadano ke domonû ha wo çêlikêde mor fisto ra xo dest, wazenê ke êy bıkisêne.

Hama nêvındeno, tekneno sono, ê dı qurısonê xo dano dine, çêlikê mori cı ra cêno, xo saneno raye tekneno sono ke, şêro çê. Eke tayê ca sonê, çêlikê mor kuno ra zon, qesêy keno, vano ke:

-Ez lazê sayê moron û. Ez bûne vindi, piyê mı eskerê xo kerdo top rusno, ero mı cêrenê. Tı mı bere, dafıkê vıraze mı cı ke. To ze ke hen kerd, dı morê şay ênê ke mı berê, ez van:

-Sıma şêrê, ez ve na mordemêk ra piya ême.

Ma ke şime lewê, piyê mı zof sa beno, pêniye de ki to ra pers keno, vano:

-To lazê mı xelesno. Vaze! Çı wazena dan to.

Eke to ra hen pers kerd, tı ki vaze ke:

-Ez çiyêde bin nêwazen. Moreka bınê zonê xo bıde mı, bes a.

Eke a to nêdê, tı bıherediye pêy ser bê, ez ki kun ra to dıme, to teqiv ken. O waxt o mecbur maneno venga to dano, to pêy ser çarneno ra, moreke dano to.

Na qesêykerdena ra dıme kunê ra raye ke şêrê. Daye de lazê Pire niyadano ke raye pırrê morona. Cêreno ra çêlikê mor ser, vano:

-Raye tê de mor ê, gereke ez çı tur şêrine?

Lêyirê mor vano:

-Mı na wo sorê xo dardo we, ê mı

vênenê. Meterse endi qarısê to nêbenê. Payno cıne so.

Na qesi ra dıme kunê ra raye, sonê lewê sayê morû. Sayê morû çı tur ke çêlikê xo vêneno, zof sa beno. O ra dıme ki zeke verê co çêlik vato, pers keno, vano:

-To lazê mı xelesno. Çı wazena, vaze dan to.

Lazê Pire vano ke:

-Ez wariyetê dina nêwazen. Moreka bınê zonê xo bıde mı besa.

Sayê morû qewıl nêkeno û moreke cı nêdano.

Naye ser o lazê Pire heredino, xo saneno raye ke şêro çê. Çı tur ke hen keno, lazê sayê morê kuno ra dêy dıme, o ki sono. A deqa de cêniya sayê morû mêrdê xo ra vana ke:

- Mênık! E ma xo ra tek zu laz ma ra esto. Moreke wasta wasta, tuwa nêbeno, cı de va lazê ma pêy ser racêr o.

Eke cêniye na qese vana, sayê morû venga lazê Pire dano êy çarneno ra, moreke dano cı. Eke dano cı ki keno temêy, vano:

-Tı na moreke bere. Eke to çı waxt wast, zon tı ra ke. Waxto ke to zon kerd tı ra ki dı morê şay vêjinê. Ê to ra pers kenê, vanê:

-Emrê to çı o? Tı kena xırave ya ke kena şên?

Tı ne hen vaze, ne ki hen. Xo rê mal-mılk, dewlemendên bıwaze.

Lazê Pire eve o qêyde xatır wazeno, rêyna kuno ra raye, tekneno sono. Hona ke raye ra wo, moreke vezeno zon keno tı ra. Çı tur ke hen keno, rastı ki dı morê şay vêjinê, vanê:

-Emrê to çık o? Tı kena xırave, ya ke kena şên?

O vano:

-Ez ne ken şên ne ki ken xırave. Eke ez şune çe, wazen ke bıvênine ke non biyo dêyra, êrjiyo pê ser. Ê vanê:

-Ya tuwa nêbeno.

Lazê Pire çı tur ke sono çê, niyadano ke zê wastena dêy biyo, non çê de êrjiyo pê ser, biyo dêyra.

Hama nêvındeno, roza bine venga maya xo dano, vano:

-Dayê!

A vana:

-Vaze lazê mı.

Vano:

-So mı rê çêna pasay bıwaze.

Pire o waxt vana ke:

-To xo sas kerdo bıko? Ma kami me, çêna pasay kam a. Pasa qe çêna xo dano feqironê zê ma?

Laz vano:

-Tı qarısê cı mebe, so bıwaze.

Pire ke lazê xo de çare nêvênena, urzena ra xo pisena tê ra, teknena sona çê pasay. Eke sona uza kursiyê xwendiyon ser o nisena ro. Zeke nisena ro, pasa vano ke:

-Pira mı, tı sas nista ro. Bê naza, na het de ronise.

Pire cuwav dana, vana:

-Nê pasayê mı, ez sas ronênistûne. Ez amûne çêna to lazê xo rê wazen.

Pasa naye ser o vano ke:

-Mı dı quyi dê vırastene. Juye de sarêy, juye de ki cendegi estê pê ser. Te de cayê dı tenû mendo. Eke sıma şertonê mı miyarê hurêndi, zê iyê vırênû, ez sarê to û lazê to ki cı ra ken, sıma erzen ê quyû.

A vana:

-Şertonê xo vaze pasayê mı.

Pasa vano:

-Verê çêverê mı ra, hata verê çêverê to gereke bax baxçe bo. Çewres miya sure wazen, zu pırên** ra... Astor war û wırt ra... Şuwane, bılûre pı ro do hazar qêyde ra... Koskê to ki zê koskê mı bo. Eke sıma na şertê mı ardi hurênd, tu wa nêbeno, çêna xo dan lazê to. Eke sıma nêardi hurênd ki, zeke mı va, sarê sıma cı ra ken.

Pire urzena ra teknena sona çê, şertonê pasay lazê xo ra vana.

Naye ser o lazê Pire moreke vezeno,

zon keno tı ra. Dı morê şay vêjinê, vanê:

-Vaze! Tı kena xırave, ya kena şên?

O vano:

-Ez ne ken xırave, ne ki ken şên.

Uzay ra dıme ki şertonê Pasay cı rê qesêy keno. vano ke:

-Wastena mı a wa ke, sıma nayine biyarê hurênd.

Ê vanê:

-Tuwa nêbeno û benê vindi sonê.

Roza bine sodır Pire ve lazi ra urzenê ra kE şertê ke pasay cı rê nê ro, tê de amê hurênd, hal biyê. A endi o ra dıme sonê lewê pasay, pasa çêna xo dano lazê Pire, vêyve de zof hewl kenê, lazê Pire ve çêna pasay ra eve o qêyde ra zewejinê.

Na ra waxto ke çêna pasay kenê ospore, a vana ke:

-Gereke cariya mı ki mı de bêro. Ez bê cariya xo nêson. Naye ser o cariya finê ra cı, têy rusnenê.

Eke werte ra tenê waxt vêreno ra, çêna pasay rozê moreke fina ra xo dest. Çıtur ke fina ra xo dest ki zon kena tı ra, têpiya dı mori vêjinê. Pers kenê vanê:

Vaze! Tı kena xırave, ya ki kena şên?

A vana?

-Mı, cariya mı, kosk û çiyê mawo bin berê wertê Qere Dengız de ronêne. Mêrdê mı ve maye ra ki hen rut-rupal, va astorû ver a werte de bımanêne.

Roza bine sodır, Pire ve lazê xo ra hesar benê ke çêna pasay ve cariya xo ra wertelıx de çinê, her çiyê xo ki têpiya werte ra dariyo we, biyo vindi şiyo. Hurdêna piya hen bêçare manenê. Danê xo ro, berbenê, jivenê, feqet tuwawo ke dest ra bê ro çino. O ra dıme ki sonê lewê pasay, mesele cı rê qesêy kenê, vanê hal-mezal niya ro, çêna to ve cariya xo ra biyê vindi.

Pasa vano:

-Mesulê çêna mı sıma yê. Sıma rê çewres roze musade. Na çewres roze de ya çêna mı vênenê, ya ki ez sarê sıma dan pı ro.

Naye ser o ki Pire ve lazê xo ra kunê tengêda gırse, nêzonenê ke se bıkerê. O sıre de kutık ve pısınge ra niyadanê ke halê wayironê xo rınd niyo, wertê xo de qesêy kenê, vanê ke:

-Na wayirê ma, ma rê êligênêda henêne kerde ke qe nina hesavkerdene. Ey ma merdene ra xelesnayme ra. Ewro ki o ve xo kewto tenge, ma gereke cı rê yardım bıkeme. Hala şime bıfetelime, çiyê bese nêkeme xeverê çiyê bıhesnime?

Hen vanê û urzenê ra kunê ra raye teknenê sonê. Xêlê fetelayis ra dıme, dewê de rastê dı cêniyû ênê. Niyadanê ke cêni ha yê nanê hurê. Teka juye aya bine ra vana ke:

-Mesela ninû biya mesela çêna Pasay. Ayê çê xo û cariya xo gureto, bar kerdo şiya wertê dengız Qere Dengız de no ro.

Pısınge ve kutik ra çıtur na qese hesnenê, sanenê cı sonê dengız Qere Dengız. Tavi kutık azne zoneno, o sevev ra gore ki pısınge keno poşt, kunê dengız sonê. Sonê sonê, pêniye de ki xo resnenê koskê çêna pasay. Eke kunê zere, cariya ine vênena, xevere dana çêna pasay vana:

-Kutikê ma ve pısınga ma ra na yê amê.

Hama daye de kutık ve pısınge ra ki niyadanê ke cariya çêna pasay cênike niya, cuwamêrd o. Rêyna ke o bırakê çêna pasay o, feqet verê coy ra ve nıka, xo zê cênike do naskerdene.

Na ra heto bin ra ki çêna pasay, şayêna kutik û pısınge ra sık kena. A ve bırakê xo ra wertê xo de qesêy kenê, vanê:

-Nê amê hama beno ke xıravê eve ma bıkerê.

Uzay ser o ki danê pısınge û kutık ro, ine kenê tever.

www.arsivakurdi.org

Çı esto ke pısınge ve kutik ra kosk ra duri nêkunê. Wazenê ke sola çısmê xo ra moreke gıno, ayê bıvênê. Tavi moreke bereqina, koti bena bıbo bêlû bena.

Çêna Pasay ve cariyê xo ra ki aye de moreke ser o qesêy kenê, vanê:

-Ma naye gereke rınd wedarime.

Pêyê coni ki çêna pasay moreke kena pırnıka xo, eve o çêşit dana we.

Eke pesewe êna kunê ra, pısınge teknena sona lewe, fetelnena ke moreke vezo hama dest ra nino. Dımê xo kena ra derg, pê fetelnena, feqet onca bese nêkena. Naye ser o kuna ra merû dıme, mereyê pê cêna. Cı ra vana ke:

-Dımê to barikek o. Hala dımê xo derg ke, sola tı moreke pırnıka çêna pasay ra vezê. Eke to no bese kerd, ez qarsê to nêben, to verdan ra.

Mere tenê fetelneno, pêniye de ki moreke vezeno, dano pısınge. Naye ser o pısınge êy verdana ra, tekneno sono.

Pısınge ve kutık ra endi nêvındenê, kunê ra raye, pêy ser cêrenê ra. Waxto ke kunê dengız ki têpiya kutık pısınge keno poşt, ke biyaro na ver. Eke tenê ênê raye lete kenê, kutık hpısınge ra vano ke:

-Moreke bıde mı, tenê ki va mı de vındero.

Pısınge qewıl nêkena. Vana:

-Bıra kutık, tı nefsetenık a. Nıka tı moreke cêna, raye ra moseyê rastê to êno, tı wazena ke êy bıjêrê burê, o waxt ki moreke fêkê to ra gınena waro, dengız de bena vindi sona.

Kutık ısrar keno, vano:

-Eke tı moreke medê mı, ez to erzen uwe, têyna teknen son.

Naye ser o ki pısınge mecbur manena, moreke dana kutik. Werte ra ke tenê senıkek vêreno ra, zeke pısınge vato, mosêy rast ênê. Çı tur ke rast ênê ki kutık loweno, xo avê erzeno ke cı ra juy pê bıjêro. Tavi daye de moreke fek ra perena, gınena uwe ro. Eve o hal aye kenê vindi. Çı esto ke destonê xo ki bıne ra cı ra nêşunê. Dengız varnenê ra, sonê hard. Uzawû vındenê. Wertê xo de qesêy kenê, vanê ke:

-Moreke bereqina. Axır pêniye de mosû ra zu nê zuyo bin, aye qılotneno ro. Ma naza vındime, niyadime. Mordemê na dormi her roz sonê mosiyû pê cênê anê. Rozê nê rozê beno ke moseyo ke moreke qılotna rı, ma êy bıvênime.

Hen eve o qêyde rozê, dı roj, hirê roj vındenê. Waxtê ra dıme niyadanê ke têpiya tayê mosêy ha yê ardi, moreke ki cı ra zerê juy de bereqina. Pısınge nêvındena, xo nana ro, bêveng teknena sona nêjdi, hama bena ê mosi ro û remena. Wayirê mosi ferq kenê, kenê hala-hula, nanê ro dıme, çı esto ke pısınge era dest nêkuna, remena sona, cı ra kuna duri. Endi nêvındena, moreke zerê mosi ra vezena û ave kutik ra kunê ra raye sonê. A roza ke xo rasnenê çê ki, roza pêyêne bena. Roza bine endi pasa Pire ve laji ra kiseno.

Lazê Pire çı tur ke moreke cêno, zon keno tı ra. Têpiye dı morê şay vêjinê, pers kenê vanê:

-Emrê to çık o? Tı kena xırave, ya ki kena şên?

O vano:

-Koskê mı, çiyê mın o bin va têpiya bêro hurênda xo. Pasa ki va meste sodır urzo ra, niyado ke verê çêvêr de cıl rakerdê, çêna dêy ve bırakê xo ra ha yê kewtê tê vırare, te de hewn der ê.

Rastı ki çı tur ke o vano, hen beno. Roza bine sodır urzenê ra ke koskê dine û çiyê dinewo bin na wo hurênda xo der o. Çêna pasay ve "cariya" xo ra ki ha yê verê çêverê pasay de, tê vırare de hewn der ê. Naye ser o pasa sarê ê hurdine dano pı ro. Pire ve lazê xo ra ki eve rehetiye, hêyatê xo devam kenê.

*Na sanıke mı rê, qezayê Gımgım(Varto) ra dewa Gestemerd ra Besere qesêy kerde.

** Miyê ke zu cısn ra yê û êyni waxt de biyê.

MELAY GEWRE

1876-1943

Cemşîd Heyderî

Pirtûka bi navê "Melay Hegre" ji aliyê Mumtaz Heyderî ve, bi zaravayê soranî û bi tîpên erebî hatiye nivîsandin, kontrola wê ji aliyê Kerîm Şareza ve hatiye kirin, pêşgotina wê Dr. Izedîn Mustefa Resûl nivîsiye û di 1975`an de jî li Hewlêrê hatiye çapkirin. Temamiya pirtûkê li ser heşt beşan hatiye amadekirin:

1- Şairê Zana.
2- Şa'irên Kurdateyî.
3- Dûrbîniya Melayê Gewre di derheqê lawên Kurd de.
4- Şi'rên Siyasî.
5- Mafê Jinan.
6- Perwerdekirina Zarûkan.
7- Redkirina Felsefa Kevneperestî.
8- Giranbihatiya şi'rê li nav neteweyê Kurd.

Pêşê em ê nasandina pirtûkê, bi du xalan bigirine ber çavan. : a) Bi kurtî jiyana Melayê Gewre û berhemê wî. b) Ş'irên wî yên di biwara kurdayetî û mafê jinan de.

Di beşa yekem de nivîskar M. Heyderî bi vî awayî Melayê Gewre dide nasandin: Neteweyê Kurd her çiqas neteweyekî jêrdest û paşkeftî bûye û tu zemanî xwe di wilatekî de yekgirtî û serbest nedîtiye; herdem êrîşên dagirkirinê, şer û qetliam, zordarî û hejarî, nezanîn û perişanî bi ser ve hatine, lê ew dem bi dem li her guncikên Kurdistanê bûye û dengê xwe derxistiye, bi qehremanî li ber xwe daye, bi merdayetî serîhldan kiriye, êrîş kiriye; çi çîn yan bi bîr û baweriya zanayekî, yan jî bi dengê şairekî gelê Kurd hişyarî û tevger kiriye, serkaniya tevgera rizgarîxwaz bi pêwîst û hêvî daye.

Mela Mihemedê Koyî, kurê hacî mela Evdulayê Celîzade ye, ku navdarê bi "Melayê Gewre" bû. M. Gewre di 1876`an de ji dayîk bûye, di temanê pêncsalî de diya wî miriye û di temenê heftsalî de dest bi xwendinê kiriye. Wî di 14 saliya xwe de li cem bavê xwe li xwendinê domandiye û di18 saliya xwe de jî icaze wergirtiye. Piştî mirina bavê M. Gewre, ew di temenê 19 salî de nasnavê "Reîs-ul 'ulama" girtiye. Hin berpirsyariyên Melayê Gewre ku wergirtyine, ev in:

- Di 1912`an de bûye miftiyê Koyê.
- Di 1915`an de bûye endamê encumena wilayeta Musilê.
- Di 1919`an de bûye qazî.
- Di 1924`an de ji bo şeş mehan bûye endamê encumena damezrandina Iraqê.
- Piştre ji Melayê Gewre bûye qaziyê Koyê, ta 1928`an û dest ji kar kişandiye.
- Melayê Gewre 14 kitêb bi zimanî erebî nivîsine. Herwiha çend berhemên wî yên bi kurdî jî hatine çapkirin. Yek ji wan pirtûka "Diyarî Mela Muhemmed" e, ku cara pêşî di 1927`an de li Riwandizê çap bûye. Cara diduyan ew pirtûk di 1943`an de, piştre jî li Hewlêrê çend cartirîn hatiye çapkirin. Dîwana wî ya bi navê "Firî Firî Qel Firî" di 1957`an de hatiye çapkirin. Herwiha sê beşên "Tefsîrî Kurdî le kelamî xudawendî-Tefsîrî Qur'an"ê jî hatine çapkirin. Beşa yekem di 1968`an de û beşa duyem di 1971`ê de çap bûne.. (*). Lê çapkirina beşa siyemîn, ne diyar e ku kengê hatiye çapkirin!

Hin helbestên Melayê Gewre ku di derheqê kurdayetî da nivîsine, ev in:

\- I -

Heta demirim le bo Kurdan denalim
'Ilaciyan çon bikem hewar be mal im
Feqîr û cahil û ne xwêndewar in
Le lay new'î beşer bê qedir û xwar in
Le gel yek bedrewişt û bed nîhad in
Le boye wa kesad û bê mirad in
Le 'îlm û me'rîfet rût in be kullî
Xeyalî xawe layan fikrî millî
Hesûd in boye bazaryan kesad e

Nezanin boye taetiyan fesade
Le ser 'erdî ewî kurdî zimanî bê
Le lay waye ebê sûk û nezan bê.

- II -
Be rîşî pan û pirçî pir le espê
Binaxey îşî Kurdan çon deçespê
Be keşkol û siwal û feqîr û zilet
Mihale kakî xom teşkîli dewlet
Hemû bê hoş û bê goş û nezan in
Îdarey mulk û dewlet çon ezanin
Ûmêdu qet nebê Kurd bête dewlet
Le bedbextî ew êsta bote sê let

- III -
Min yexey xom le boye dadedrim
Êwe nabin be hîç min demrim!
Debê min keyfî çim be dinya bê?
Qewmî min wa rezîl u rîswa bê
Bêkes û bêder u feqîr u hejar!
Bê ser u serfiraz, bêserdar!
Ewey rîgay le Kurdan gorî
Le'netî xwa le elhed u gorî.

Melay Gewre di helbestên xwe de doza xebata çekdarî kiriye û weha gotiye:
Tifeng u top u teyar peyaken
Be 'ezmî dîn u dinya rû le xwa ken
Wek şêr werne meydan ceraret
Be xîret bin, be xîret bin, bexîret.

Melay Gewre di qesîdeyeka xwe de bi dirêjî behsa xebata gelê Kurd kiriye. Li vir bo xwendevanan çend malik pêşkeş dikim :
Ewey Kurd bê le neslî bab Adem
Êyşekî Turk u qodirêjî Ecem
Qurî kam cê bigremwe bo tan
Bo birayanî Cezîre w Botan
Xemî dinya bikeyn be ser xoman
Bo ezîzanî Erzerom u Wan
Nawî Kurdî nema le nêw Turkan
Petî Turkan u gerdenî Kurdan
Êwe her çend ke qewmêkî zorin
Faydey çî ye tuxmî xo xorin.

Ez ê dawiya nivîsa xwe bi malikeke Melayê Gewre binim:
'Umrî xotan meden be xorayî
Têbikoşin be 'ilm u azayî.

Helwesta Melayê Gewre di derbareya ji-

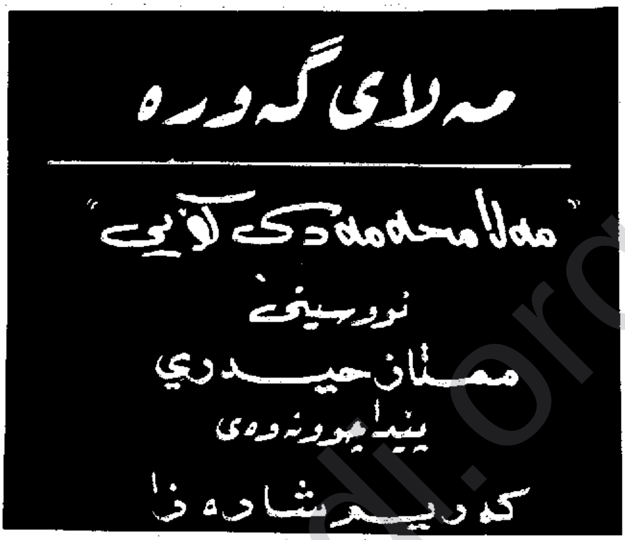

nan a di encama bîr û baweriyeke bingehîn a felsefî û civakî de kûr bûye û timî jinan jî bi beramberiya mêran hesibandiye. Melê di malbata xwe de hîç ferq nexistiye navbera qîz û lawan. Herweha wî fetwe daye, ku di meseleyên şerî'etê de jin û mêr mîna hev bêtin hisabkirin. Wek nimûne: Gotiye, ku di dîtina hîvê ya ji bo cejna remezanê de, ferqa jin û mêran tune. Mela hîç qebûl nekiriye, ku keçek yan jinek bi zor li mêran bêtin mehrkirin. Çend beytên wî yên li ser mafên jinan ev in li jêr:
Bilên be qewmî Kurdan destî min û damênyan
Eyb e be heqî Yezdan jinhênan û telaqdan

Li devereke din weha gotiye:
Jin eger be hurmet bê, bê zîlet û zehmet bê
Be terbîye û xizmet bê, dilguşad û lêwxendan
Kurî debê wekû şêr aqil û dana û dilêr
Be dil xenî be çawtêr, serdar û merdî meydan

Li devereke ditirê jî weha gotiye:
Terbîye le lay dake, dak çabê ewlad çak e
Bab le esla bê bak e ferqêkî naka çendan

Dak mamostay fitrî ye, teşkîlet le wî ye
Madî ya manewî ye (rişd) e ya le rê ladan.

---

* *Ew zanyaryanem le kitêbî "Be Serhat u Jiyanî Mele Muhemmedî Koyî -le nûsînî Ebdulxaliq Elaedin., Necef., 1974 wergitiwe..*

www.arsivakurdi.org

NEWROZ Û SERBITACKIRINA QUBLENAMEYA GIYAN!

Ehmed Huseynî

1- Xwe Libakirina Agir

Xwelibakirina te, gurrîna wêneyên bişaftî di tava hîvê de û biskên te stiran in, qaçax in, şewatên navdar di herikîna xewnên te de, lêvên te yên birew di çirisandina kenê hîman de, di serpêhati û sawa guran de, kulîlkan bi xunava agirînî dinuxumîne, bi ser bêdengiya çarmedor de hechecîk û mizgînxêran dibarîne.

Te ewrên mişt hêsir dikişkişand zeviyên çavlirêmana sermest, fîxana te gul vedidan û roka Sîpanê xwe bi awirên agirperestan dipêça, dûmana te dipêliya û hesreta dayikên reşgirêdayî, xewna bapîr û şehîdan bi xwe re winda dikir...

Me xweliya te bi hemû hişên xwînê ezber kir. Me jîndariya te bi çeperên matmayî parast. Me sûlavên xwe di naveroka rengê te de, di çepkên dîroka te de hilanîn û li ser spehîbûna sirûda oxirê, me cendek û buharên serberdayî raxistin. Me destên xwe davêt guliyên te yên zêrînî, me dilê xwe davêt nav guregura hewldana te û evîna çiyan xetireyek bêrawestan bû...

Te xwe li bakir û şeva me xwekuştina pinpinîkên xatirxwestinê dihat xemilandin. Li ser zîzbûna ebrûyên te, li nik xwelibakirina stêrkên nûrijyayî, kerwanan bargeh û konên reş vedigirtin.

Ji bêçarî dihingivîn bejna binefş û lalan û li toza ahengên kevnare rast dihatin, serûkaşî rûbarên MEZOPOTAMYAyê dibûn û diweşiyan. Mîna pelên payîzê ji dara xewnê diweşiyan. Mîniya wan heft ber bû, û ji agirê şeva pîrozwer hesinkarekî rûbedew berbanga niştîman ya dijwar û çetin, bi giyanê xwe re, banga wêranker û boş dipijiqandin!

Ey agirên vê êvara kavilbûyê!!
Ey rojçêbûna şewata xunc û şaxan!!
Giyanpijnooo!!
Sersal e û lûtkên çiya yên payedar û xoşewîst, yên ku serê xwe danîne ser zendê ZENDAVISTA, yên ku bi qebqeba kewên kovandar û pirdax hatine lorandin, hêdî-hêdî xwe û bîranînên xwe dispêrin agirgeha rokê.. Hêdî-hêdî çirên bendîxanan vêdikevin û sîbera KAWA ji pencereya şeva zikreş diherike, perdeyeke agirînî li tazîbûna berfê dike. Rojeke nû tê, li tenişt berû û şengebîyan rûdinê. Agirekî newrozî ye û bi hilperikîna sînoran gurtir dibe.

Ferhenga bendemanê bi sema û tîna govendên rengo-rengo diqiçqiçine. Ezmanê stemkar û nijadperestan ji nû ve xweliya êvaran werdigerîne zimanê kuştin û serjêkirina fenerên azadî û mehrevaniyê. Xwelibakirina te şox e û di çavên te de tovên lîlandineke bêhempa amade ye.

Li ser eniya te ey agirê dûrketî ji kezeba min, wê navên me yên şikestî û rengtarî geşbûna xwe bidomînin.

2- Şahnaziya Avê

Di neynikên te yî şelû de, tuxmên hewara xwe vedişartin. Nijdeyên hespan di toz û rewrewka rêçên te de, û girî û rimbazên bînçikyayî berbendan hişyarî dilovaniyê dikin. Şahnaziya te bi me dadibû, em tîtir dibûn û bi salan tov û terkên xewnê tî diman. Tîna kezeba me bi lawik, xoşxan û dîlokan nedişkest, lê di herikîna sirûda te de, di bîntengiya elfabeya te yî dilkêş de, di xaçerêkên xuşexuşa te yî rewan de biyabaneke zelal û keşxe dibiKkivî.

Me nimêja xwe ya dawîn, nimêja herî dirêj di hişê lavlav û hîro de, li bin siya baskên FERAT kuta kiribû, em berzûrî jena dilê te dibûn, berzûrî esmanekî dergehgirtî û zeyzefûnên tirsyayî di lêvên te de dibûn. Me xwe davêt pêxêra Tembûra te, zû bi zû te bi tiliyên xwe yî hinekirî giyanê me mist dida û kenarên birêveçûna te bi derkêşana me yî bejindar şîn dihatin. Di xelmaşbûna çavên me de nexşeyeke bi simbilên bê baran, gulwazeke

bengîn diteqiya. Keskesoreke rengtûj xwe berdida hedana lerza te û di gerdena te yî zîvîn de xwe diparast ji desthilatdarên ken û kêfxweşiya şevbuhêrkên te, xwe çem dikir hêlîna singa te, xwîna te dikeliya û canê te disincirî û qolinca te yî ku ji ber termê Helebçeyê mabû, ji xwe re, ji taya çiyan re, ji şebnema destê sibê re û ji çûkên malwêran yên bêrîkirinê re kiribû balgeha sermedî ya ji maç û rengên qedexekirî yên ala avê...

Ey avên vê êvara bextreş!!

Ey sorgulên vê Adara dilşikestî û radest!!

De kelekên şîniyê rawestînin.

De bedewbûna avê bilivînin.

De rêberên nenas di neynikên reştariyê de, bi qurtên ronahiya hêjayî hinî melevaniya bêdengîya sînoran bikin!

De di sersala bîranînên malkambax de, peşkên azadiya şepal bihingivînin mijankên Xabûr û stêrkên bizdayî dawerivînin ji spîndarên bendmana bêol!..

Av e û bi aviya goristanên belavkirî di ser dev re çûye...

Av e û cokên poşmaniyê dizivirin himbêza umîdên serjêkirî...

Av e û pêl bi pêl xwe dighîne reva niştiman û li ser kurtepista vê xewnê lehiya eşqê dipûnije, û gîhayê jibîrkirinê zarokekî avînî û girnijîna hetavê dizê.

3- Bûyer û Rûpelên Axê

Maka te ya ji hevokên cengê, ya ji vecîniqandina talan û êrîşan, ya ku di gulîstana vê sosretê de guline birîndar û jibîbûyî diafirîne. Maka te û zingezinga hêz û betalyonan di bejna te de, bejna te ya ku me bi gulwazên rengînî hûnandibû. Ma kê em hînî stuxwariyê kirine, ma kê em ji himbêza te ya dilovan û berfireh revandine?

Hê eşqa me pîtanokên te yên kehrebanî bi şîr venekiribûn, hê tu di pêçeka şevên havînê de bûyî, tu di dergûşa bîranînên pîrik û dayikên xemgîn de bûyî, "bi guhdaneke nazenîn û bê vaj" tu bi hetava destê sibê re dikeniyayî, te çandina mêweyên hebûna xwe di werzên Rojhit de kuta dikir, em ji bi bîhok û hirmiyên te, bi xwîna maka te ya berfînî bi rivîna gerdenîka te yî dilrevînî nehatibûn kedîkirin.

Me dilê xwe ji şûnşopa axa te guvaşt, me canê xwe li ber gavên te vedida, lê hemû koremar û tûpişkên di bin çermê te de, bidilşadî, bi rojçêbûn û rojmirina me vedidan...

Me xwe newqî şîlan û sosinên te dikir, me bi hayedarî deşt, zozan û daristanên te mist didan, me karexezalên te, pezkûvî û keroşkên te parastin ji çavnebarbûna biyaniyan, û tu di kulîlka emrê xwe de bûyî ey xaka ku ji ber sîm, dahol û leşkerên tolaz mayî!!.

Em.. Neviyên te yên bê nav û paşnav. Tuxmên ku di zikê MÎDYA de hatin avdan û perwerdekirin, pîkoliyê, dilîyiyê, xwîmijiyê em dan ber pêlên xwe û mîna qirşikên li ber bayê, em li ber vîzevîza axîna qulopazîhev dibûn û mîna qeyikine bê melevan, em di lehiya gazî û hewarên te de çûn destê mirina bê bav û dê û careke din em li dilovaniya te poşman dibûn!

Ey axa tarîstana kurdnas!

Ey balendeyên Newrozistana ku nayê bilêvkirin, ey çûkên sergerdan. Ey goristanên ku di pencên axê de çavvekirî xew kirine!!

Werin! Ax e û bîna xwêdana bapîran ji awazên çiryayî difûre..

Kildankên baajar û gundan hildiperikin mijankên westyayî, giryayî û ji bazinên zemîna diltenik bêperr mayî... Werin!!

Li ser bergên sotayî yên vê êvara dadayî hevdîtin ditewire, û ji qirika vê bahozê dengê bilûrê zelal û hêmin diherike.

Çar qulingên perşirkî, bi hev re li esmanekî nûhilatî temaşe dikin. Û bi dilsojiya stirana axê xwe dadidin asoya firînê...

Bi cejna arinî me serdemên te bi dar vedikin û maçîkirina hinarkên te mebesta pêdariya me bû. Jiyana me bi çemên te dest pê dikir û hebûna te jî bi mirina me herikandina xwe berdewam dikir.

Bi tîrêjên maka te di lalbûna şevê de, me dida dû sîbera rûmetê, û herdem desmalên şîniya te, çerxên berbadbûyî yên ronahiya te di guldankên tenhatiyê de şîn dihatin û bi rondikên gunehkariya bêpayan hişîn dibûn, ey axa ku por sipî kiriye ji bûyeran.

Buhara 1992

GOTINÊ PÊŞÎYAN

Berhevkar: **Mistefa Îbrahîm**

Van gotinên pêşîyan li mintiqa Qerejdaxê hatine berhev kirin, ji ber wê yekê di awayê tewandina verban de hin ferqîyet xuya dikin. Wekî li şûna "ew dixwe" li vê mintiqê 'ew dixwi" tê gotin. Her weha dema nuha ya fîîla "bûn'ê jî weha ye: li şûna ku bibêjin "ev e" dibêjin "ev i". Her weha di telafûza hin gotinan de jî mirov ferqîyetekê dibîne, wekî **gûz=gwîz**, **kor=kwîr**, **şûr=şwîr** û hwd.

A

Aqilê giran barê giran.
Aqilê sivik barê giran.
Aqilê heft pîreka di serê mirîşkek gêj da ye, serê sibê nikilê xwe di gû da dike.
Aqilê sivik barê giran.
Axa rabûn hingirma (pevçûn), feqîr û xizan çûn li ber niga.
Axa xulam e, xulam tol tajî ye.

B

Behsa gur i, gur hazir i.
Bejn hakimî yi, mal mutribî yi.
Berf sarya xwe nahêle.
Beroşê go:"binê mi zêrîn i", çoçikê go:"ez ji ku têm?".
Beroşê gotiye di min da wer goşt kelya, heskê gotiye ez ji ku têm?.
Berxê çê li ber kozê xuyayi.
Berxê çê li ber makê xuyayi.
Bext nadim bi text.
Beza pisikê heta kadînê yi.
Bi 'ilmê mela bikin, bi fê'lê mela nekin.
Bi kevçî berevkir, bi çoçikê bela kir.
Bi qirş û qala xanî çê nabe.
Bi xêra hevala gihîşt cara (çiya).
Bi zanîna zana(***zaneyan)*** bikin, bi kirina wan mekin.
Bi şev bilbil e, bi ro pişkul e.
Bi şir bi ewê li cem xwedî bi.
Bibiri zimanê xwi, bikiri ciyê xwi.
Bifroşe kerê reş, bixwe xwarinê xweş.
Bira avis be, çawa be wê bizê.
Bira bi hespê bi, ne bi siyêr bi.
Bira bira yi, bazar cuda yi.
Bira bira yi, bazar xuyayi.
Bira bîr bi, bira kûr bi.
Bira gayê min sor be, bira cot neke.
Bira hêra law xwar helaw.
Birakê minî kere ku diherimê hûr li ber e.
Birîndar bi birîna xwe zane.
Bizin bi dizî heri nêrî, wê dîsa jî bi eşkere bizê.
Bizina kurmî ser şahviyê(***çavî)*** nebi av venaxwi.
Bû peyvek xweş, nebû qîra reş.
Bûk li ser hespê yi, kes nizani qismetê kê yi.
Bûka malê histûna nava malê.
Bûka malê histûr e, birîna pîrê kûr kûr e.
Bûka metê, bê xatir û bê rûmetê.
Bûka salê qeşmera malê.
Bûkê pê û par, şivano ço û dar.

C

Cil û çapût kirin hustyê wî.
Cixara ber bayê kirine ser kayê.

Ç

Çav bi gulîlê ketîye!
Çav î kil i, dawî şil i.
Çavê kwîr ji ê çeliqî çêtir i.
Çek a herkesî yi, nefs ne a herkesî yi.
Çeplê rovî nagiyê tirî, dibê tirî tirş e.
Çê kiro bi xwe kiro, xera kiro bi xwe kiro.
Çêlê mara bê jahr nabin, çêlê şêxa bê sur nabin.
Çi tê serê meriya ji destê ziman i.
Çiya çuqa bilind bi, rê vê dikevê.
Çûk bi rev de, teyr bi serê xwe difire.

D

Da min mistek, xist min bihostek.
Dehê Kanûnê rojê berê xwi da havînê.

Derdê qerraş av heri ser aş.
Destê gurî ketîye hebûna dunyê.
Devê birayê bê par i.
Dewlemend têkevin behrê nafetisin.
Dewran ketîye filan, mirin ketîye milan.
Dijminê baqil ji dostê himaq(*ehmaq*) çêtir i.
Dil pîr nabi.
Diya diza du tira diki, yek ji kêfa yek ji tirsa.
Diyarê bilind ji hevalê (*cîranê*) xirab çêtir i.
Dîtin û gotin nabi yek.
Du seriyê berana di beroşkê (*beroşek*) da nakelin.
Du'a sifra hazir i.
Dûro bi nûr o.

E-Ê-F

Erd bifroşe bavan, xanî bikire ji lawan.
Eyşika şerê xera kir deşt û berê.
Ez qîza kerê me jina mêrê çê me.
Êg(*Êku*) xwi mezin biki kêm dikevi, ê rast bi nakevi.
Feyda gavana siyarbûna kera ye.

G

Gebûle xwedî qebûl e.
Go riyo navê mi li te kumê mi li serê te.
Golikek vîjo navê garankê xera diki.
Gora gi merî ji hevala ra dikoli, merî dikevêyê jî.
Goştê ga yi, li ber çava yi.
Guhdarê civata bi, delalê dila bi.
Guyê gûxwira nayê xwarin.

H

Hat meryê malê, nehat qeda salê.
Heft hevling (*bacanax*) dikevin qulikekê, dibên vira ji me ra fire yi.
Heft mêrê berîyê, nikarîbûn barkirana barê hirîyê, gotin ax li me vê bêkesîyê.
Her malbarkirinek bi xerakirinek.
Her qubê gewr ne ziyaret i.
Herkes gorey şîrê xwi kara diki.
Hesp carekê di cuherê vala da tê girtin.
Hespê nêr ji têrî dişêhire.
Hespê çê şivê li xwi naxi.
Heta te govend negirt govend rehet i.
Hêlîna kundê kor xwedê çê dike.
Hêsrê çava bi deyn i.
Hingê avetîk nav mehane zozan pîrê heram e.
Hînkiran hîn meki, te hîn kir jî ji bîra meki.
Hutê xwarinê kûtê kara yi.

J

Ji ber tifikê naçe ber sefikê.
Ji destkî deng dernakevi (*dengê destkî tunneyi*).
Ji kirikê jî bû, ji belikê jî.
Ji parseka pars nabi.
Ji xelkê ra şorbeşîr i, ji mi ra gwîzê kwîr i.
Jin hene jinan hene, dermanê dilan hene.
Jina rind, dîyarê bilind, mala li ber devê gund.

K

Ka nehate kadîn jî nehate.
Karkirê xwi şîrînê hevala.
Ked kiro mirad pê nekiro..
Kenê bêêara tê ji qulikê dîwara.
Ker hatîye wê ker here.
Ker ker e carekê dikeve kurê(celbê).
Ker ker e, ker bi daşik e.
Kera hevalê xwe neke çalê ku hevalê te jî manga te nexe çalê.
Kerê pîr hefsarê rengîn.
Kerê pîr oncê teze.
Kero nemire buhar e, hişin bûye qîvar e.
Kevirê havînê bavê kadînê.
Kevirê havînê bavê kulînê.
Kewa gozel dijminê qewmê xwi yi.
Keçela pinî - pinî , hevala tira min î.
Keçikî kumsor e, lawik ji çavanî kor e.
Kihêla piyê xwe nahl kirin, kwîsîya go pepim.
Kî bûk i, ew berbûk i.
Kî xal i ew heval i.
Kodika tijî li a vala nede.
Kuriko ser xaviko, ez dest didimê dibê ay baviko.
Kurmê darê ne ji darê bi dar hişk nabi.
Kurmê darê ne ji darê bi dar nakevi.
Kurmê darê ne ji darê bi dar narizi.
Kurmê şîrî heta pîrî.
Kusî çû tovê garis, heya hat li şimêla leqitî.
Kuçik bi kûçika tê xeniqandin.
Kwêrgî ji çiyê xeyidîyi, haya çiyê jê tuni.

L, M
Lawê mencê çuye qezencê.
Lêv ji dirana zêdetir i.
Mal ma bi modê, kevçî ma bi kodê.
Mala aşiqa bi rûniştinê xera dibi.
Mala bavê xizan e, mala mêra zîndan e.
Mala derewîna şewitîye, kesî bawer nekirîye.
Mala pîrê gora pîrê yi (*mezerê pîrê yi*)
Mar dibêje min bi dijminatî bikuje, bi dostî veşêre.
Mar raketî bi pêlî dêlê meki.
Mar çiqas ji pûngê direvi, di ber qulika wî da hişin tê.
Mehîna kihêl pay rê zêde dike.
Meriv don neke çirê ronî nade.
Merî dimiri tir bi zêrîn dibi.
Merî jar (*xizan*) bû ji yarê dayê ra bavo dibêje.
Merî ji arê xweş narevi.
Merî mir şûn da dibi guhar zêrîn.
Merî mirinê dibînî bi tayê qayil dibi.
Mêr dimiri nav dimîni, ker dimiri kurtan dimîni.
Mêr beştê malê ye.
Mêr dimiri nav dimîni, ga dimiri çerm dimîni.
Mêrê çê di pap ê xirab da nasekine.
Mêrg û kanî çiya anî.
Mêvîyê ecel tê çengo her tê.
Mi minê kir, mi tu havil nekir.
Mirina bi êlê ra dawet i.
Mirîşka îro bi qaza sibe nede.
Misqalik sihûd ji sed suyarê bi top û tifing çêtir i.
Mî bi nigê xwe bizin bi nigê xwe.
Mîna bayê heri, wek babelîskê weri.
Mîna kalê ser û bina bikevi.

N
Nanê mêra li mêra bi deyn i.
Nanê xwe neke cuherê hevala, bi minnet nexwe.
Nasîya ku min bi we da, bela ku min bi xwe da.
Navê gur bi nolî derketîyi.
Navî giran e, mezelî wêran e.
Ne di dîna ne, ne jî qûna xwe bide wan.
Ne gundî bê pez, ne bajarî bê rez.
Ne ji dêrê dibi, ne ji mizgeftê.
Ne mêrik e bikuje, ne qiçik e bimije.
Nenuk ji goşt nabi.
Newalê kûr bê av nabi.
Nezantî ji zora zalima xirabtir i.
Neşîya kerê da kurtanê.
Nikari bi kerê, kani bi kuryê (*baz dide kurtanê*).
Nokê heri li ser kokê.

P
Palê xirab das û tarê diguherînî.
Paniya min nebi xuyn, li ser min nabi şîn.
Parîya şîrîn her kes dikare biqultîne, parîya tal her kes nikare biqultîne.
Pela sipî ji pênûsa reş çêtir i.
Piranî betal diki mêranî.
Piranî mêraniyê betal diki.
Pîra bawer nedikir mêr bikira,doza mal û heştika dikir.
Pîra pisîya, navran qusiya.
Pîrê bawer nekir şîn biki, dema şîn kir dehwa mahr û heştika kir.
Pîrê çû govendê govend berneda.

Q
Qala giur ki, dar hazir ki.
Qantirê ku diherimê bi her du niga dike vire-vire.
Qeweta heft pîreka pîyê zilamê xirab da ye.
Qilafet qilafetê mêşê, deng dengê gamêşê.
Qismetê seha li dîna yi.
Qiz ketin meha şeşa, qûna wan deynin ser ferşa.
Qîza bikin hedefa tira, nedin pîra.

R
Rev nîvê mêranîyê yi.
Reva pisikê heta kadînê.
Roja xweş sibê ra xuyayi.
Roja(*Ruya*) xweş sibê da kifş i.
Rovî têr e, tirî tirş e.
Ruyê xwe bi ava danîyê şuştiye.
Rûmeta dunyê bi mal i.

S
Sala mij e kewar tije.
Se hestî dixwe hay ji dawiya xwe hebe.
Seba nefsê ket hefsê.
Serapîra zengilê kera.
Serê gi neêşe ne hewceyi girêbidî.
Serê neêşe destmalê nede ser.
Serê neêşe ne hewceyî girêdanê ye.

www.arsivakurd.org

Serê xwe bide dîwarê kevn.
Serîk çortan i, komik xizan i.
Sêwî sitirîn milyaket heyirîn.
Sêwîya dikira nan bixwara, heft cara lê bû gazî.
Siya kuvarkê ancax li kuvarkê bibi.
Sîya zavê, sîya darê.
Suyarê hespa xelkê tim peya yi.

Ş
Şahidê rwîvî dêla rwîvî yi.
Şans nini, nanê noka ê xelê yi.
Şêr li diyara ket, rovî bi çikala ket.
Şêr şêr i, çi jin i çi mêr i.
Şîr e, xwarina mîr e, qeweta kîr e.
Şwîr kalanê xwi nabiri.

T
Temaşe belaş e.
Tirs mamê gur i.
Tişt bi şiranî xweş i.
Tiştê ji min kêm, mabû guhar û xizêm.
Tiştê pîr bibi ji bîr dibi.
Tiştê çû medi dû.
Toba bizinê hela kadînê ye.
Tu çi biçîni twê(*tê*) wî hilîni.
Tu çi bûye berîya kû tu ji kovika xwe derketîye tu pê qayil nebû.

W
Welatê xelkê çiqas şîrîn be, dîsa jî wek welatê mera (mirovan) nabe.
Were min bext, te ra têm Serhet.

Wexta nêçîra min tê, guyê tajîyê min tê.
Wexta xêr bela dibe, guyê(gû) sêwîya tê.

X
Xanim bi rê ket, xulam bi pê ket.
Xanim bi rê ket, bi dorê ket.
Xanî çênabe bi qirş û qalan e, çêbike bi histûn û gisîrane.
Xera dibe mala zêra, xera nabe mala mêra.
Xeta xwar ji gayê pîr da yi.
Xêr bike û ji bîr neke.
Xêr dibe xiyar dikeve qulika dîwar.
Xêra hevala, çû seyda xezala.
Xuyn nabi av.
Xwedê goşt didi meryê bê diran.
Xwedê noka didi meryê bê diran.
Xwedê ji qêpî (derî) bike, ji rizq neke.
Xwedê çiyayê mezin dibîni berfê lê dibarîni.

Y
Yan xew, yan kew.
Yek bi sedî ye, sed ne bi yekî ye.

Z
Zewac girêka gû ye, ne vedibe ne tê girêdan.
Zimanê sor ji xwediyê xwi ra xirab nabê(*nabêje*).
Zêr zane, zor zane, devê tifinga mor zane.

www.arsivakurdi.org

VEYVEYÊ DEWÊDA SÊWREGİ

Koyo BERZ

Ez çarres serre bîya, ez şîya dewda Daroxini veyve. Dewa Daroxini girêdayeya Sêwreg a û Sêwregi ra zaf dûrî nîya. Daroxinijî xele, cew, kuşni, mercûy, nebî, nihey, kincî, gilgil, zebeşî, beşîley, **'encûrî, gûy** û zerzewat karenê (ramenê). Dewar û çarwey warî kenê, qatixê ninan wenê û anê Sêwregi di roşenê, xo rê pa çîyê keyî herînenê. Hetî ra jî Kergî, **hûlî**, qazî û ordegî kenê warî. Yanî halê Daroxinijan weş o, îdareyê ci beno.

Daroxini di embazêdê dedê (datê) min ê eskerey estbî, bahdê eskerey înan dedê min a kerwayey kerdîbî. Nê kerwayê dedê mi waştê lajê xwi bizewijno, qandê coy jî dostanê xwi ra topê qumaşî kerdîbî vila û da'wetê veyvî kerdîbî. Dedê mi rê jî topêda qumaşî riştîbî û o jî da'wetê veyvî kerdîbî. O fek di dedê mi zaf nêweş bî, nêşayê ca ra werzo û şiro veyve. Dedê mi dewa ma di yanî Mextele di ronîştê. Ma jî Sêwregi di bî.

Qeçê dedê mi werdî bî, qandê coy nêşayê herûnda xo di înan birişo veyve. Xeberi mi rê riştibî Sêwregi, vatbî *"Wa êganê mi çiwalê şeker (kesme şeker), da-des paketan çay bigîro û herûnda mi di şiro veyvedê kerwayandê ma"*. Qandê coy herûnda dedê xo di mi çî girot û ez şîya veyve. Ma miyan di 'edet o, kes destveng nêşino veyve; herkes goreyê qewetê xo çîyê xo di beno. Mi şeker û çaya xo bar kerdî qamyonda Daroxinî û riştî key kerwayandê dedê xo. Rojê verê roja destpeykerdena veyvî jî ez nişta estorda xo û mi verê xo da Daroxin.

Şanî ser ez resaya wica. Ê meştêrî veyvî dest pey kerd. Nê veyvî hîrê rojî, hîrê şewî ramit. En kemî des-pancês çarwey **sere ci biyay** û goştê ci ra şamî viraziyay.

Milleta ki amêbi veyve, mirdîya xo şamî werdê, şimitê û kay kerdê. Araqi-maraqi nêşimitê. O wext ma miyan di şimitena araqî yan jî çiyanê winasîyan çinêbî û 'edet nêbibî. Şarê ma çay, şit, do, siski, şerbet û xoşawi şimitê.

Eke ez nê veyvî sere ra heta peynî binusa, bol derg beno. Ez do tiya di tenya roja veyvî ya bahdoyini yanî roja ardena veyvi binusa. Mîyabeyn ra vîst û hewt serrî ravêrdî. Qandê coy beno ki heme çî weş nîro mi vîrî. Labrê heta ki yeno mi vîrî ez do binusa.

Roja ardena veyvi, ma heme bi heyecan a, bi kêf a hewn ra werîştî, nanê xwi werd û xo hadire kerd ki **şimi** Sêwrek ra veyva xo **bîyami**. Veyvi dedkeyna lajekî bî û key înan Sêwregi di bî. Ma dewarê xo yê ciniştişî kerdî hadre, zînê estorandê xo kerdî estoran ro, cilê bergîrandê xo kerdî pi ro, niştî ci û ver a Sêwregi **kewtîmi** ray. Ê ki ameybî veyve, se ra heştayê ci xort û keyneki bî.

Estora ki mi bin di bî, Hesen Axay (Hesen Oralê Dîşçî) pêrdê mi rê hedîye kerdibî. Zey na estori ne na dewi di ne jî dewandê **Bicaxî** mîyan di estibî. Cînsê ci cînsê estorandê 'Ereban bî.

Ma ameymi nezdî rezandê Sêwregi, xortan estorê xo vira day û çiharling ramitî. Mi sifte **nêwetar** estora xo virada. Labrê hêdî hêdî tersê mi rema, mi jî estora xo viradê. Wexto ki ma kewtîmi Sêwregi mîyan, peynîya qefledê estoran di ez bîya. Qefleyê bergîran jî mi dimi ameyê. Ray o jû-jû fini xortan estorê xo hetê min a ramitê û vatê:

-Ti yê çi rê tersenê û nêwetanê estora xo viradê? Estora ki to bin di sey Duldul a, kesî bin di çinîya.

Labrê fina jî ez tersayê.

Sêwregi mîyan di, xortê ki vernî di şîbî vinderdî, ê binî amey resay înan. Heme resay pê tepey a, hêdî hêdî ma şimi key veyvi. Keydê veyvi di xeylê wext niqara û zirna cineyê. Xortanê Sûki (Sêwregi) û ê dewi mirdîya xo kay kerd. Hendi ki xo şana û kay kerdî ariq kewt ser. Wêranê veyvi sandiq û çeyîzê veyvi bar kerd bergîran, veyvi cêr a cor xemilnê, çinayê ci yê veyvînî da pi ra. Cinîyan **sûrika**

veyvi anti ci sere, kerd ki kêber ra vejê teber û bîyarî estori ser nê, wêranê veyvi verê kêberî girot û xelata xo waşti. Şoşmamê lajekî û wêranê ci, xelata kêberî dê û veyva xo bi tilîlîyan zerre ra veti, ardi nê estori ser. Şoşmamê lajekî wesarê estori kerd xwi dest û ma kewtîmi ray.

Hetan ma Sêwregi mîyan ra vijîyaymi, xortanê Sêwregi hîrê-çihar cayan di raya ma birnê û ma ra xelata xo waşti. Hergi ca di şoşmamî çend qurişî perey day xortan û ma ravêrdîmi.

No raybirnayîş ma mîyan di 'edetên o, kes ci rê nêqahrêno. Wexto ki kes cayê ra veyvi beno, xortê ê cay yan jî ê a mehla kewnê veyvî vernî, ray ser o sî ronanê, maxî ronanê yan jî resen ancenê û destanê xo danê pê, o babet a ray birnenê. Xeylê pê ver danê. Wêrê veyvî nêwazenê perey bidê, yan jî tay danê. Qandê coy pê ver o benê dîkî, xeylê munaqeşe kenê. Şoşmamê zamay mecbûr maneno heqê 'erd paykerdenda înan dano.

Gama ki ma ameymi nezdî dewa Daroxini, xortan estorê xo çiharling viraday. Mi nêzana çiçî yo û qandê çiçî xortî yê estoranê xo viradanê, 'ecele kenê, pê di kewnê qerez. Mi jewî ra pers kerd, ey mi rê mesela va. Ti nêvanê kam veror xo biresno keydê veyvî, o xelati gêno. Xelata ê wextî jî ya beranê ya mîyê ya bizê yan jî topêda qumaşî bî.

Ema mi nêwetardê estora xo virada. Sebebê ci nê bî: Ê jewini ez xeşîm ('ecemî) bîya, ê didini keyna mudurdê ma (mudurê mektebê wertî) mi pey di niştibî estori. Lajêdê wêrandê veyvî, mektebê wertî di wendê. Qandê coy înan mudur jî da'wetê veyvî kerdbî. Mudurî qeç û qûlê xo girotîbî û ameybî veyve. Min û keynerda mudurî ya jî ma sinifêda mektebê wertî di pî ya wendê. Qandê coy, qandê emnîyeti, mudurî keyna xo mi pey di nêbî estori. Ez jî ay ra zaf şermayeyê û tersayê. Ma zey qeçkandê nê wextî çimakerdey û zanayey nêbî. Qandê ki a keyneki estori ra nêperro, mi nêwetardê estora xo virada. Mudurî ez **tembe** kerdibiya, vatbî *"Lajê mi, goş a ê bînan meni, estora xo zaf bi dîqqet birami. Muqayetê keynerda mi bi wa estori ra nêkewo. A xeşîm a, caran estori nênişta."*

Şerman ver mi jî xo nêronayê ez vaja *"Ez jî xeşîm a"*. Keyneki jî zey mi zaf tersayê. Zey marî ya pêt xo diskina bî mi ro û ez kerdibîya qabdê gozi mîyan. Zeki ez keyna ba a xort bo, winî mi xo ci ra pawitê.

Viradayenda estoran di xortêdê pancês serrî xo resna key veyvî û xelata xo heq kerdi, bî wêrê xelatda veyvî.

Ma veyvi ardi resnê key zamay. Milleti heme estor û bergîrandê xo ra amey war. Veyvi hewş di estori ser o vindarnê. Wêranê veyvî şeker, nihayê **piranayey**, pereyê werdî, eskijî, encîlê wişkî, dendikê vaman, dendikê gozan û çiyê zey nînan kerdîbî tê miyan û cinêkê sînîyêda girdi kerdibî pirr, vijyêbî banî ser, cor di banî ser ra lep bi lep eştê veyvi û qeçkan ser. Qeçekî bîbî tê mîyan û bîbî wîli-wîla înan, zey vergan a kewtîbî ser, 'erd ra, estori bin ra no çî arê dayê. Ge na kişt a ge a kişt a pê kut kerdê û geyrayê çî.

Hewna veyvi estori ser ra nêronêbî, no fin maya zamay henar ard da veyvi dest, veyvi no henar da 'erd ro, henar bi lete lete û hergi dendikê ci hetna ya şî.

Jew kondêz jî da veyvi dest, veyvi poça ci tepişti, verî ser yanî fekî ser kondêz da sîda dêsî ro û werte ra kerd di letey.

Şûşeyêda vengi dê veyvi dest, veyvi a jî virnê 'erd ro û kerdi letey letey.

Bahdê nê heme çî, nînan veyvi bi tilîlîyan a estori ser ra nê war û giroti berdi zeredê wededê ci.

Sebebê vistiş û şiktişê nê çî no yo:

Quwetê veyvi, huneranê veyvi ney a **peymenê.**

Sebebê henarşikteni: Ci ra qeç bibo û zey dendikandê henarî zahfî bê.

Sebebê kondêzşikteni: Cinî û mêrde pê ro nêdê û mêrdek kondêzî veyvi sere ro nêdo. Qando ki kondêz şıknayo, kondêz zeki çinêbo. Axirî zaf ma'ney tey estê.

Veyvi berdi zerre tepey a, wêranê veyvi wina va: *"Wa kes vila nêbo, wa herkes xwi hadre kero, gamna ma do bi nê qeflî ya şirê zamay bîyarê!"*

Mi weş fahm nêkerd û mi jew mêrdimî ra pers kerd, mi va:

-Dedo, ma zama keydê xo di nîyo? Qandê çiçî nînan va *"Ma do şirê zamay bîyarê"*. Zama kotî dir o? Ma heti zama şino key enbiryanan, çend enbazê ci û şoşmamê cî ya çinayê ci gênê benê danê pi ra û anê.

Mêrdeki mi rê wina va:

-Ma heti 'edetna esto. Ma neheqey ra hes nêkenê. Ma senî veyvi rê veyve kenê, ma winî zamay rê jî kenê. Hewna ki veyvi nîyarda, zama şino dewêda nezdî. Ma jî qefleyo ki ma pa veyvi arda, ma ê qeflî ya pîya şinê a dewi di çinayê ci danê pi ra, ey jî zey veyver a nanê estori ser û anê. Ma vanê *"Çi rê veyvi rê veyve beno, çi rê lajekî rê nêbeno? Ma zamay kerga Ellay tirita ki ma bêveng û bêhes ey bîyarê, zere kerê?* Qandê coy ma wirna hetan rê jî veyve kenê ki zerîya kesî nêbo û nêqahrîyo. Veyvi rê tenîya veyve bibo, neheqey bena zamay. 'Edalêtêdê ma yo zaf weş esto. Ma heqê kesî nêwenê, wirna hetan rê zey pê mehmele kenê.

Bahdê solixna, ma niştî estorandê xo û ma şî a dewa ki zama şîyo. No fin mudurê ma senî kerd senî nêkerd, keyna ci mi pey di nêniştî estori û nîyamê. Mi jî xo ra zerî nêkerdi ki a bîro. Çimkî rayê dewan zey rayda Sûki nêbî. Pêro kert û kortî, çal û deyey, sî û kemerî bî. Ez tenîya nişta estorda xo û ma kewtîmi ray.

Ma şîmi resaymi a dewi. Şoşmamê zamay, çinayê zamay berd da pi ra, zama weş xemilna, kerd zey vilika wesarî. Jû estori jî veng qandê şoşmamî xo di ardibî. Zey veyv a zama jî na estori ser, şoşmamî wesarê estori kerd xo dest û ma kewtîmi ray.

Ray **o** xortanê 'ezeban zama rihat nêverdayê. Wexto ki xo resnayê zamay, bi hezîranan a kewtê ser û dayê kulemekandê ci ro. No hesab a zamay rê meydan wendê û o kerdê hêrs. Zama bîbî zey adirî ya. Şoşmamî wesarê estorda zamay da zamay dest û ci rê va:

-Hadê! To bivîna şêrê mi, xo nînan dest ra bireyni û verê nînan xo keye resni! Wesarê to yo to dest di.

Zamay qamçî (hezîranî) kerdi xo dest, estora xo hezîranî kerdi û ramiti. Xortan jî estorê xo ramitî û kewtî zamay dimi. Zamay estora xo şanay xopanan mîyan, xortan jî şana ci dimi. Bîbî bûri-bûra xortan, hiri-hira estoran. To vatê qey bîyo meydanê lejî û cengî. Ray-may nêmendibî, xortan şanabî kerran û siyan, xopanan û 'erdan, bostanan û rezan miyan. Kê ki şa xo rê ray bivino.

Zamay tersandê xo ver estora xo ramitê ki xortê 'ezebî ci nêresê û ci qamçî nêkerê. Xortan jî waştê ki xo zamay resnê û ci qamçî kerê. Qandê coy pê di kewtîbî qerez, herkesî estora xo ramitê.

Mi jî estora xo ver dê û ez kewta înan dimi. Mi hewl dayê xo ki ez xo zamay resna û paştîya ey bigîra. Tabî ez nêzana mesela çiçî ya û qandê çiçî ê yê zamay qamçî kenê.

Ma hemînî jewser estorê xo ramitê. Lingmingî heywanan a nêmendibî, heme bîbî dirbetinî.

Ma ameymi resaymi wertedê wirna dewan, xortan zamay ra fek vira da, ci ra kewtî dûrî û hetê dew a estorê xo ramitî. Ez fina şaş menda. Des deqîqan mîyan di 'edetê viryayê, jewna kewtê herûni.

Şoşmamê zamay bi vengêdo berz a qîja, va:

-Hadrê, şima bivîna! Wêrê veyvi bol zengîn o, gorey zengîneyda ci xelata ci jî gird a! Hela ma **bewnîrê** xelati qismetê kê bena. Ma bewnîrê kam do xo veror **sûrikda serdê banî** resno û wihêrê xelatida girdi bo. Hadrê xortêno, hadrê şima bivîna!

Xortî zey şêran a pê rê kewtîbî qerez, estorê xo viradaybî û hetê keydê veyvî ya, sûrikda serdê banî ya kewtîbî ray. To vatê qey lingê estoran ê 'erd a **nêcikênê** û estorî hewa ra perrenê.

Mi jî di hezîranî peynî ra day estorda xo ro û deh kerd. Way ti yê ti qamçî danê pi ro û deh kenê! Estora mi bî zey mirîçiki û perrê. Mi jî nêzana mi se kerd. Mi tersan ra xo ser o diskina mil û zînî ro. Ez kiştê ra tersayê, kiştê ra kêfê mi ameyê. Qandê ki estora mi xeylê estorî peynî **ra** verdaybî, mi kerdê biperra. Fina sifteyini bî ez bi estor a kewtibîya vernîya çend xortan. Heta o deqîqe mi ne zanayê û ne jî wetardê estori birama. Hêdî hêdî tersê mi şikiyayê û ravêrdê, ramitişdê estorî rê kêfê mi ameyê û ez pa şa bîyê.

Estora mi xeylê estorî peynî ra verdaybî labrê bêfayde bî. Xortê dewan no ware di diha jîhatî, misayey û cesûrî bî. Mi nêşa bîra xo qefledê vernî resna, mi vernî di xeylê xortê zey mi estibî.

Xortêdê derg û bari xo qeflî mîyan ra xîjikna, vijiya û kewt vernî. Diha vindertiş ci rê çinêbî. Estora xo pernê û ame resa key veyvî. Bi çapikey û zey simorî ya xo estorda

xo ra eşt war û vijîya banî ser. Sûrika veyvî sornîdê banî ra anti û kerdi berzi. Zeki kes olîmpîyatan di qupa keno berz, winî. No xort bî wêrê xelatida girdi. Ma çend xortî jî ey dim a amey, labrê çi fayde, girwe girwî ra ravêrdbî.

Wexto mi fahm kerd ki rindey û sivikeya estori tena bes niya. Zanayeni, tecrube, misayîş, cesaret, çimakerdeyey, jîhatey û capikey jî lazim a. Nê jew jî mi di çinêbî, estora mi miriçiki biyayê jî vengi bî.

Wêranê veyvî, xelata ê xortî beranêdo gird da. A sûrika veyvî anti beranî ser û beran ard hewş di da xortî. Xorti kêfan ra kerdê biperro. Seredîk, qurre-qurre enbazanê xo mîyan ra şîyê ameyê.

New-des xortê bînî ê xortî dim a kewtî zeredê hewşdê veyvî, înan dimi ma çendna hebî diha amey. En bahdo qefleyê veyvîyo peynîyên tewrdê zamaya pî ya amey kewtî dewi mîyan. Wesarê estorda zamay fina şoşmamî dest di bî. Ti nêvanê waxto ki nê yenê resenê dewi, şoşmamê zamay fina wesarê estori tepşeno û xo dimi anceno.

Amey resay hewşdê veyvî labrê çîyo 'ecêb û qiyama girdi hewş di bî. Heta a roji mi çîyêdo winî nêdîbî. Xortê ki 'emirdê zamay dir ê û ameyê çaxdê zewicnayişî (xortê 16 serrey heta 20 serrey) hêrişê zamay kerdê û hezîranan a dayê kulemek û cayandê bînandê ci ro. Kamî ki xo resna zamay, heyfê xo yê 'ezebey ci ra girotê. Heme cayê zamay di şopê hezîranan bellî bî.

Axirî wayanê zamay xo resna zamay, xo eşt birardê xo ser, zeki **belatî** qertelan dest ra vejê winî birayê xo înan dest ra vet, reyna û kutê zerî kerd. Hetan birayê xo înan dest ra reyna, çend hezîranî jî resay înan, înan jî çend derbî werdî. Wexto ki xortan waştê ki bidê zamay ro, wayê ci qîjayê vatê *"Bes o bes! Şima birayê ma kişt, şima ci ra tîkey werzanay!"* Mi qelbdê xo di vatê *"Zewaco wina qe lazim nîyo"*. Ez tersabîya, mi vatê *"Eger zewac heme wina bo, ez 'emirdê xo di nêzewijêna."*

Mi jewî ra pers kerd, mi va:

-Çi rê nê xortî yê hendayê danê nê zamay ro? Lajek kişt, ma guna nîyo?

Ê mêrdimî va:

-Gunayê çiçî yo? O yo xo rê zewiciyêno. O do meşti kêf bikero. Lazim o verê zewacî hebê tahda bivîno û aqilê xo arê do xo sere. Ma keynerda şarî virarikewteni û xo germkerdeni winî rihat o? 'Edetê ma yo, verê gerdegî (zifafî) ma mîyaneyê zamay kenê nerm. Winî nêbo a şewi firqê veyvi beno û veyvi paştî ra

---

*Jewna 'edetê veyvî jî no yo: Bahdê ardenda zamay zamay û şoşmaman tiraş kenî.

Eger qeçekê keydê zamay bibê, înan sinnet kenê. Tay jî qeçekanê fiqareyan û neçareyan danî sinnetkerdeni.

Bahdê tiraşî û sinnetkerdena qeçekan şamîya xo ya bahdoyini wenê. Ey a tepey a milleti vila bena, şina keyandê xo.

www.arsivakurd.org

Helbestek Ji **Xebat Arif**

Xebat Arif yek ji şaîrên hevdem ên Kurda ye. Di 1957'an de li Kurdistana Başûr, li bajarê Silêmaniyê hatiye dunyê. Xwendina xwe ya seretayî, navendî û lîsê li Silêmanîyê xwendîye. Paşê li Unîversîta Silêmanîyê (Zankoy Silêmanî) beşa Kargerî û Aborî (Fakulta Îqtîsad û Aborîyê) temam kirîye.

Di destpêka 1976'an de berhemên xwe yên edebî di gelk kovar û rojnameyên Kurdî yên wê demê de belav kirîye.

Heta nuha bi navê "**DEST**" û "**GELLAKEWTUWEKAN**" du kitêbên wî yên helbestan derketine. Gelek nivîs û çîrokên Swêdî jî wergerandîye Kurdî. Nuha li Swêdê dimîne û her weha serokê Yekîtîya Nivîskarên Kurd Li Swêdê ye.

Ewsa Ewîn
şîrîn bû wek nîgay mestî çawekanit
tall bû wekû dûrkewtinewet

"Ke seyrî ayney kird û le paşan em kelamey dî
Witî: min hem be bê tîmsal û em şiîrane be emsal"
Mehwî

Kizebay xem berew deryay yadekanit hellim egrê û gwê le nimey baranî
hewrî sipî û tirpey gellarêzanî em payîze zerde egirim. Serim enêm be singî
sînî asîmanî ewînewe û be lêwekanim gonay estêre maç ekem. Bêdeng ke dêm
ke dest ekem be naw dinyay zulfî şewita û bo estêreyek degerrêm, lêm helldêyt û
berew asmanê ballegirî, goristanî xewnekanime. Bo lêm helldêy!! Kê ellê estêrekanî
zulfî to lew estêrane ciwantir nîn, ke le asîmanî em payize da eyanbînim. Kê ellê zulfî
şewî to, le şewî em payize reştir nîye. Ey bo satê aram nagirî û
zulfit nanêyte destimewe. Xo xerîb nîm bew dinyayey to ballit tiya kirdotewe.

Temî sînî yadekanit, berew deryay matemînî hellimegrê û ser
be hemû kolanêkî tarîkî naw derûnî xoma ekem. Tenya her toy buytete
ew mome rûnakey, ne bo satê ekujêytewe û ne bo satê reşeba yarit pê eka. Tenya
her toy maçî sing dillim ekey. Tenya her toy lem payizî mateme da, wek çepkê xwên
le naw dillima mellas bûyit û le gell nimey hemû baranêki sewza etxomewe. Çunke eşê
berbeyanêk hemû giyanim bitwêtewe û miniş be tenya, bo mergî nakawî xom sema bikem.
Çunke eşê, berbeyanêk hemû giyanim bibête dîwari sipî û rê le gerranewey
ballindekanî şew bigrê. Be tenya rê le to nagrê,
ey aramî dillepest û xemgînekem.

To mandûyt û hêndey dillim ke bîr le pirçî xawit ekatewe û ciwanit degrête baweş,

gulereşekanî mandiwêtî be hellçûnî ballaketa hellgerrawin. To bem mandûbûne giyanîyet,
dijî mirdin radewestî. Bo ye le berdemî mirdinta mandû ebim!. Çunke eşê, hemû şitê
le kotayî da bimrêt û bibirrêtewe. Be tenya giyanî to nebê. Çunke eşê,
hemû şitê le mandûbûnî xoy biga. Be tenya min,
le mandûbûnî guyan û dillit nagem. To her manduyit û mandûnit,
çunke herçî şitêk heye, le to da ye û
toş le dillî hemû şitêkî gerdûnay.

Êsta etiwanim be çawe sûrekanim ke xwênî riqiyan têzawe, bitbînim û maçit bikem.
Êsta etiwanim le ber demî ciwanîta yexey asîmanîş dadirrim, bellam serim, her sere
mandûwekey caran e, her tenya be rakirdinê bo tîşkî xorî dillî to, mandû ebim.
Xom le rawestanêkî mirdû da ebînimewe.
Kê ellê tîşkî xorî dilî toş,
wex tîşkî xor namsûtênê!!

Çendîn lafaw hellîkird û perrey dille be sozekemî ratekand. Toş ew qisanet xoşewîst
ke bextyarî bo ehênay. To le ber dem tîşkî xora semat ekird, bo sûtanim neegiryay.
Çende asman dête naw perrey dilimewe û ebête awazêkî mengî bêkotayî. Hênde dillim
be giryanit gewre ebê. To ezanî! Le nimey her firmêskêkî nihênîta, çî ebînim. To ezanî!
Çon dillim dênîte xurpe, ke le ber demî azarekanta şeket û mandû ebim.
De bo satê, serim bixere koştewe, ba be hemû twanamewe
firmêskî çawe kallekanit bixomewe û têr têr binûm.
Kê ellê min be firmêskî çawekanit gewre nabim!
Gewre nebûm!

Bêdengît bote paçêkî tûrre û le bîrî xak serî min helledatewe û
legell derperrînî her topelle xwênêkî serma, ziyatir pê le zemîney xorragirtinim gîr ekem
Billêy netewê termî komelê azarî em xelke, le naw serima binêjît û cêm bihêlî!?
Ta ku hênde be naw xoma şorr bibimewe,
liq û poy azar derkem û bibime korpey xemekanit. To nît! Dergay dille pest û
xembareket, le buntewe bo xem û azarî xelkî kirdotewe û le hîç lafawêkî kuşinde tûrre nabî.
To nît! Ezanî çon lafaw le dillita mallî key. Ey pasewanî şewaney em dûrgeye,
ey ewy le nêwan mirdin û nemirî da, serit tenya agirêk e û baweş be derûnima deka.
Hênde mallîm be çepokî paçekanit, nek her serim, belkû tenanet ew dileş
ke cêgay nûstinî şewaney afretêke, le satêka çendeha car be naw xakî mirdina
errwat û encam dêtewe bo lay xom. Kê ellê min dillî xomim bend kirdiwe,
ba bê legell hawrêkanima, ba bê legell destî to da,
şewê le reşmalî dillima beserberê.

Ke minall bûyn le wilatêkî azîza gewre debûyn, to nawit lê nabû wilatî
dillî zîndiwe mirdokan. Ke minall bûyn, pirr be dillman baweşman be xaka dekird,
dirextekanî azarman ekirde koll, be diway tîşkî mangeşewî hawînana raman dekird.
Ta pêkewe ebûyne pepûley şew û be espayî le sûtanêkî mezin da etiwaynewe.
Êstaş lem sûtane da eşê, legell xora tîşkêkîtir firrêdeyne ser em xake û
be pêy pêtî be hemû layeka rakeyn. Êstaş eşê carêkî dî,
le ber dem sêberî aw û gulenêrgizêk da bimirîn. Êstaş eşê, be mirdinman peykerî

www.arsivakurdi.org

ew azaraney lem xakewe hellmanmijîn, le ser destî xor ragirîn. Êstaş eşê,
xor maçkeyn û asman le dilmana pallxeyn. Çî heye wek dillîême, çî heye
wek dillî em xelke awella bê, bo azar û xorperistin!! Çî heye
wek dillî ême, çî heye wek dillî em xelke awella bê,
bo pellamarî şeytan û şerr û mirdin!!.

Dûrît ew direxte sewzeye hemû rojê baweş eka be dillim da û le ser singim pall ekewê.
Dûrît ew ballindey agireye , le ser serim ballegrêt û be tenya ew işqî serime. Dûrît
ew şewe mezineye, ke tiyaya dest ekeme milî xewne alozekanim û wêneketî tiya ebînim.
Dûrît dillime, cêmehêlê û cêm nahêlê. Eweta êsta singima oqre nagrê û xoy edate
ber şepolî xwênekem û peley xofirrêdanêtî bo ser zewî. Kê heye awazêkîtir bo mirdinim dabinêt û
tûrre nebê lew kesaney le pişt dîwarî şewewe nexşey kuştinim daenên.

Ber ew deryay yadekanit, kizebay xem hellim egrê û dest bo baranê hell ebirrim. Çawit lêm e
tenyayek im, na tenya nîm û le ber barana esûtêm. Ke baweş bo dirextê dekemewe, çawit lêm e
çon awêzanî yektirî ebin û le yektira etiwêynewe. Ke eşgeme naw tarikî şewanewe, cawit lêm e
çon le nêwanî qelemekem û parçe kaxezêkî sipîya daegirsêm. Eger şeyday dagirsanî serî minî,
ewe serim, ger tenyaş bim, dillniyam lewey marekanî ser şanim le birsa hemû topîwin. Ewe serim,
ger tenyaş bim, dillniyam le wey hîç dallêkî em dûrgeye natiwanê serim bikatewe be hêlane.
Min aşiqî em gerdûnem. Ew gerdûney carêk nemtiwanîwe tiyaya pirr be dillim hellperrim û
sema bo giyanî xom bikem. Min aşiqî em gerdûnem. Lewetî çawim be eşqî kirdotewe
nambînîwe û eşqî ewiyan fêr nekirdûm. Sozî henasekanî mine em gerdûne û
lewetî hem pirr be demî siyekanim hellî emijim û bêzar nabê. Destî çi reşebayêkî to!!
Ey ew hêze bê hawtayey legell xota hellimegrî û xewnekanim errinîtewe.
Çi reşebayeke destî to!!
Ey penagay hemû nihênîyekanî nêw dillim.
Ey bo ke etbînim destîşim le ber peykerî ciwanîta
çok daeda û dergay dillim nakatewe. Deryay çi xemêkî to!! Bo namdeyte ber şepolî
derya tûrrekanî nêw dillit û ber ew kenare dûrekan ram namallî. Xo min le wêş
her em mirove aşiqem.
To ezanî mirov ke carêk aşiq bû, carêkîtir aşiq nabê. To ezanî,
mirov le agirî aşiqî xoya bo tenya carêk girr egirê û carêkîtir girr nagirê. Ey bo lewetî
aşiqî serî xom û çawanî tom, destî dêwêk çawekanim kwêr ekat û
semakanim lê têk edat. Na! giyanekm kê ellê rojê destî eşqe kipbuwekey xom,
nanême nêw destî em xelkewe û bo duwayin car le ser singit hellnaperrim.
Na! giyanekem min hergîz le kwêrbûn netirsawim û natirsêm
Kê ellê mirov tenya be çaw seyrî ciwaniyekan deka!!

Kizebay xem, ber ew deryay yadekanit hellmegrê û toş be tenya
pallkewtûyit û errwanîte asoy berîn. Errwanîte nihênîyekanî em gerdûne û
etewê rê le mirdin bigrî! To be tenya çon ser ekey be naw gêjenî mirdina û
destit nagate destî min! To be tenya çon sema bo mirdin ekeyt û mandû nabî!
To be tanya çon etiwanî bîreweriyekîtir bo em dille pestey min û bo azarekanî em xelke
binûsîyewe!! Xo to hêşta nebûytete çiroy xewne sewzekanî em sedeye.
Were destit binêre destimewe. To ezanî ke dû azarî derûnî yek egrin û
le baweşî yaktirya etwênewe. Çiyan lê dê û çon girr egrin!!

25/9/1979-10/2/1991

www.arsivakurdi.org

GERDENÎYA GEWHERÎ LI SER DÎWANA MELAYÊ CIZÎRÎ

M. Emîn Narozî

www.arsivakurdi.org

Wek tê zanîn di nav edebîyata Kurdî ya klasîk de ciheki **Dîwana Melayê Cizîrî** yê bilind û taybetî heye. Di vî warî de kêm be jî gelek nivîsar, lêkolîn û pirtûk jî hatine weşandin. Mebesta min di vir de ne ew e ku ez li ser Dîwanê bi xwe rawestim, belkî ezê yek ji wan pirtûkên ku Dîwana Melê şirove kirîye bi xwendevanan bidim nasîn.

Li gor agahdarîyên min, ta niha du kitêbên şirovekirinê ku bi Erebî dibêjin şerh, li ser Dîwanê derketine. Yek ji wan pirtûka gorbuhuşt mamostayê nemir **Hejar** e ku van salên dawî bi Soranî derçûye. Ya din jî **"El-Îqd el-Cewherî fî Şerhî Dîwanî eş-Şeyx el-Cezîrî"** *(Gerdenîya Gewherî Şirovaya Dîwana Şêxê Cizîrî)* ye. Ev pirtûk li ser navê muftîyê Qamişlîyê **Mele Ehmedê Zivingî** hatîye çap kirin. Ji derveyî helbestên Cizîrî pirtûk bi xwe bi Erebî ye.

Her çendî pirtûk li ser navê M. Mihemed e jî lê hê di salên şêstî de li hucreyên feqîyan xeberek di devê wan de digerîya ku "ev pirtûk Mele Evdilselam niviasandîye, lê berî çapkirinê ew çûye ser dilovanîya xwe. Mele Ehmedê Zivingî jî rabûye pirtûkê di sala 1957-58'an de li ser navê xwe bi tenê der anîye." Li gor gotinan, di destpêkê de "qewlê wan ew bûye ku wê şirovekirin û nivîsandin ji Mele Evdilselam be û çapkirin û mesrefa wê tevî hinek alîkarîya din jî ji Mele Ehmedê Zivingî re be û li ser navê herduyan bê derxistin." Lê xuya dike ku Mele Ehmedê Zivingî li ser navê xwe çap kirîye û bes di pêşgotinê de wek alîkar behsa navê Mele Evdilselam dike.

Ji ber ku herdû jî Botî bûn, bûyera nabêna wan ji bêhtir li herêma Botan belav bûbû. Wextê ku ev herêm bi vê gotinê diçeliqî, ez jî li wê derê bûm û ew deng dihatin diketin guhê min jî. Hingê min zêde guh nedida wan, lê vê paşîyê gava ku min ew bûyer di şiroveya Seydayê Hejar ya li ser Dîwanê jî xwend dilê min çêtir li serê rûnişt.

Bi ceweta derbasbûna navê M. Selam ez dê bi hindikekî qala wî jî li vir bikim. Mele Evdilselam Nacî xelkê Cizîra Bota ye. Ew merivekî pir zana û welatparêzekî hêja bûye. Wî melletîya Xwendegeha Sor (Medresa Sor) kirîye. Ewa ku hevdemê Melayê Cizîrî Mîr Şerefxan ava kirîye. Melê jî tê de ders daye û niha jî tê de veşartî ye. M. Selam vê paşîyê ji ber hin sedemên olî û sîyasî reviyaye "binxetê" û li wir bûye melayê Mizgefta Mezin ya Qamişlîyê. Wî zimanê Kurdî, zaravê Kurmancî baş zanibûye û hê berê jî gelek xebatên wî li ser Dîwana Cizîrî çêbûne (1).

Mele Ehmedê Zivingî kurê Mele Mihemde e, bi eslê xwe ji Paloyê ye. Lê piştî mirina kalê wî, bavê wî terkeser bûye. Di vê navê de wî li gelek xwendîye û dersdarî kirîye, lê dawîyê li Zivingê, gundekî nahîya Finikê ye li herêma Botan, ciwar bûye. Mele Ehmed di sala 1893'an de li bajarê Sêrtê hatîye dunyê. wî xwendina xwe li ba bavê xwe kuta kirîye û di şûna bavê xwe de dersdarî kirîye. Piştî demekê ew ji ber hinek nakokîyan tevî malbata xwe bar kirîye çûye Cizîrê. Paşî ji wir jî berê xwe daye "biinxetê" (Kurdistana Sûrîyê). Wek her melleyî wî jî li wir gelek cih guhertîye, lê dema nivîsîna vê şerhê ew li Qamişlîyê muftî bûye. Muftîyê me ji ber xebata xwe ya zêde di dawîya temenê xwe de bînahîya çavên xwe wunda kirîyeû ji vê bonê jî ji muftîtîyê teqawud bûye û çûye li Helebê bi cih bûye. Di 1971'ê de li wir wî piştî bînahîya çavan wî dilê xwe jî winda kirîye çûye rehmetê.

Mele Ehmed zimanên Rojhilata Navîn mîna Kurdî, Erebî, Tirkî û Farisî baş zanibûye û gelek xebitîye ku ji wan zimanan pirtûkan wergerîne zimanê Erebî (2). Lê welê xuya ye xebatên wî nîvco mane. Mela Ehmedê Zivingî di pêşgotinê de gelek rexne li wan

nivîskar û zanayên mîna; Îbn el-Hacib, Îbn el-Sal... Îbnî Xilkan, û Îbn el Esîr yê dîroknas, dike û dibêje "wan çima berhemên xwe bi Erebî, Farisî, Tirkî hette bi Hindî jî nivîsandine û ji wan zimanan re xebat kirine, lê xetek be jî bi zimanê xwe nenivîsandine". Ew vê yekê eybeke giran ji wan re dibîne û rast e jî, lê pirr mixabin ew jî dikeve wê şaşîya wan, çimkî wî jî şiroveya Cizîrî bi Erebî çêkirîye.

Zivingî her çendî bi Erebî şerha wê kiribe jî, lê xebatek pir hêja kirîye û ji bo berhemeke baş xwe gelekî pê re êşandiye. Ew dîwanê sê caran şirove dike. Carekê peyv bi peyv digre û maneya wan a ferhengî diyar dike, lê ji yên Erebî bêtir yên Kurdî, Tirkî û Farisî mane dike. carna hinek gotinên Erebî yên zor jî dibêje lê ji ber ku zimanê pirtûkê bi Erebî ye, ew zêde pêwîst nabîne ku wan peyvik yan hevokên Erebî, digel ku pir in jî, mane bike. Piştî ferheng kirina du malikan, gotin bi gotin, încar ew wan malikan bi kurtî li ser hev şirove dike. Di pey vê de jî nivîskar cardin wan malikan bi tevayî bi awakî hê dirêjtir mane dike û li gorî xwe mebesta mebesta Cizîrî jî di nav rêzan de dide zanîn.

Seydayê Zivingî pêşgotineke dûr û dirêj li ser jîyana Melayê Cizîrî jî bi rêk û pêkî kirîye. Her weha ew, dema Cizîrî û temenê wî jî her çendî ji sedî sed nîn be jî qenc ruhnî kirîye û gelek gotin û îddîayên şaş û çewt ku di vî warî de hene, bi delîl û îzbatên ku ji helbestên Melê bi xwe tîne, pûç dike. Ew wan dîtinên cuda wek yên Bilêç Şêrgo, Mihemed Emîn Zekî Beg, M. Elî Ewnî Beg, August Jaba, Von Hartmann û hinekî din tev dide ser hev, wan analîz dike û çewtîyên wan radixe ber çavan. Paşî jî ya ku herî nêzî rastîyê ye derdixe holê û hêvî dike ku ev dê alîkar be ji bo dîtineke herî rast a li ser jîyan û tarîxa dewra Melayê Cizîrî.

Mela Ehmedê Zivingî di pirtûkê de zêdetir li ser tesawûffê radiweste û Dîwanê bi awayê felsefeka sofîtî şirove dike. Ew zêde li ser pirsên civakî, gelêrî û tengasî û zordestîyên wê demê ku bi serê gelê Kurd ve hatine û Melayê Cizîrî jî wan di helbestên xwe de anîye ziman, nasekine. Ew yan wan nabîne, yan jî çavên xwe ji wan re digre û bi kurtî derbas dike.

(1) Îqd el-Cewherî Şiroveya Dîwana Cizîrî, Şiroveya Mam Hejar li ser Dîwanê.

(2) Pêşgotina Diyauddîn Mela Mihemed li ser çapa duemîn ya Îqd el-Cewherî

www.arsivakurdi.org

Çîroknivîsekî Kurd:

NIZAR MEHEMED SEÎD

Amadekar: **Xelîl Dihokî**

Li sala 1952 ê, li bajarê Dihokê ji dayik bûye. Li Dihokê xwendiye û li Mîsil peymangeha mamosta bi dawî aniye. Li sala 1973 ê, dest bi nivîsînê kiriye. Ew li berahiyê rojnamevan bûye û paşî çîrok nivîsîne. Li sala 1978 ê, çîrokên xwe belav kirîne. Sala 1985 ê, komeleka kurte çîroka bi navê"Aş" çap kiriye. Di piraniya rojname û kovarên kurdî da, vekolîn û gotar belav kirîne. mişe berhemên edebî, ji zimanê Ingilîzî wergerandîne kurdî. Endamê Yeketiya Nivîskarên Kurde li Kurdistana Îraqê.

Berhemên amade ji bo çapê evin:

1. Jan, komeleka kurte çîrokaye.
2. Ji îdyemên kurdî.
3. Ji bîr û bawerên kurdî yên kevin.
4. Komeleka şanogerya ji bo zarokan.

Nizar Mehemed Seîd, çîroknivîsekî xwedan taqet û şiyanên bilinde, çi ji layê formê ve û çi ji layê naverokê ve jî. Di van salên dawîyê da, karîye bête nav qada çîroka kurt ya kurdî û cihê xwe di dilê xwendevanan da bike. Heta niha çendîn vekolîn, li ser çîrokên wî hatîne belav kirin. Me ev hevpeyvîne digel kiriye û dê çîrokekeka wî jî, ji pîtên erebî wergerînîn yên latînî û danîne ber destên xwendevan û rexnegiran. Em hêvîdarîn ku bi dilê hemyan bin.

*** ***

* Kengî û bûçî te dest bi nivîsînê kiriye?

** Binemala ez ji nav rabûyim, her ji zaroktî heza xwendinê di dilê min da çand. Bapîr mela û bab mamosta û hemî qolaç û qujbinên malê pirtûk, rojname û belavok bûn. Li destpêka sala 1970 ê, ji bo cara yekê min pêkol kir û hest û nestên xwe bi êweyekî ji êwên nivîsînê derbirîn. Çawa min xwe bi nivîsînê deranî, hejmareka belavoka derfet da min û wek agirdek li cîhana rojnamevaniyê hatime wergitin. Holê min zendikên micidîyê heldan û pê xwe havête derazînka nivîsînê û heta niha jî berdewamim.

Helbet bîr û rayên min bawerî pê dianîn û hay ji xwebûna netewayetî, du egerên karîger bûn ku, ez paldame nivîsînê. Bêgoman xwendin û nivîsîn stîna jiyana giyanîya milletan û kesayetiya mervane, ne tenê millet bi nanî di jîn, werarê dikin û bextewer çaxên xwe dibene ser, ji lewma ez gehitime wê bawerye ku, xwendin û nivîsîn ji min ra nola nan, av û bay lê hatin. Di vê rewê da ez hest bi hebûna xwe dikim. Dîsan weku mirov, ji berku di nivîsînê da em ji ankuwa bîrî û hunerîya mirovî li gor karîna xwe di geryên. Kar, kiryar, rewit, tîtal, ronitin, hest û nestên mirovî babetên serekîne ji bo nivîsînê, lew-

www.arsivakurdi.org

ma nivîsîn xebateka pir pîroz û bêqam hejî û giringe di jiyana milletan da, nexasime milletekî wekî miletê me yê kurd.

* Barê edebê kurdî evro çewaye?Helbest, çîrok û rexne.

** Barê ebî yê kurdî di her qonaxekê da, bêgoman havilî bi barê jiyana miletî ve heye, çi ji aliyê siyasî, çi ji aliyê aborî û civakî. Eger çî barê edebî carina xwe ji kevlojankê vî barê jiyanê yê me gotî dertêxît û li pêiyê diçît, lê bi tevavî nikarît xwe ji qeyd û zincîrên wî qurtal biket. Bigirêdan ligel qonaxên rabûrî heta radekê rengên edebî-helbest, çîrok û rexne-bi ûn da nemayne, lê ez yek ji wanim yên ne razî ji ber egerên jêrî:

-Zorbey nivîserên me, hespê wan di derbirînê da, li nîva rê di setimin, ji ber wênên êlî, tem û mijê ku, karên wan zo bi zo na hêne wergirtin û têgehitin. Eve jî, ya ji min ve, ev çende ne kar û wezîfa edebîye. Eve ji layekî ve, ji layekî dî ve sombol "remiz"zal bûye ser karên edebî ji bo xwe dûrxistinê ji berpisyarî û azardanê.

-Nebûna rexnê.

-Nebûna zimanekê edebî ku, edîb li ser rêk bi kevin. ta di çarçûva zaravekî da ji zaravên kurdî, lew dê bînî, her yek bi zaravokê gund ya bajarê xwe di nivîsît.

-Nebûna rênivîseka êkgirtî di nivîsînê da.

-Gîxa nivîser û xwendevanên me, ji egera nebûna xandina kurdî, zalbûna ne xandevaniyê û kizîya bazarê pirtûkê, gîxeka bertenge.

-Kêmiya harîkarî, palpitî û nebûna çapxana li kurdistanê.

-Pêkolîna dijminên milletê kurd, ji bo tera û bera kirina rewenbîrên kurd û pirt û barvekirina zimanê kurdî.

-Sext û dijwariya barê aborîyê jiyanê, helbet karî li ser efrandinê diket.

* Hizra te li ser edîbên dervey welatî çîye?Wezîfa wan çîye û çi bikin bae?

** Edebê kurdî yeke û bizava kurdî li kîve bît, her ji bo yek nêt, merem û yek armance, nahête parvekirin û ji hev cuda kirin. ji here erk û obalên giring yên edîbê kurd weku pêengeka zana, areza, rêzan û têgehitiyên milletî bibîte xwedîkeka rasteqîne ya milletî, tev reftar, dab û nerît, rabûn û ronitinan ji biyaniyan ra zil û berçav biket. Pa weku edîb û rewenbîr, ya fere edebê kevin û yê nû yê milletê kurd bidene nasîn. Bo vê çendê, ez dibînim gereke bizav û livlivîneka gerim û gur ya wergêranê serhildet û bo vê meydanê, zimanzan û areza bihêne kêan, çi ji kurdan û çi ji biyaniyan, nemaze rojhelatnasan.

Li ser edîbên kurd li dervey welatî û ji bo wan ketiye ku, her titekê li ser kurdan bi bihîsin, yan bi pê çavên wan bikevît, di pirtûkxane û entîkxana da kom biken. Ez dibînim karekî pîroze û bê renc û çetne, nexasime teknolojya niha vî karî pir hêsan diket.

* Tu bi çi mijolî û pirojên te çine?

** Çîrokên di navbera salên 1985-1991 an da, min nivîsîn, ez niha wan ji bo çapê berhev dikem. Dîsan min li bere derfetekê ji çapkirina pirtûkên jêrî ra bibînim, yên ku eve demeke bi dawî hatîn:

1. Komeleka kurte çîrokan ji zimanê Ingilîzî hatiye wergêran bo yê kurdî.

2. Ji îdyom û pendên belav li nav kurda.

3. Kurd û baweryên millyên kevin. Hijmareka vekolînaye.

4. Şanogerî ji zarokan ra. Hijmareka anogeryane, taybet bo zarokan hatîne nivîsîn.

www.arsivakurdi.org

* Di vî kawdanê xirab da, dewrê edîbê kurd çîye?

** Eha di kawdanên holê da, gereke edîbê kurd dewrê xwe bibînît, nemaze edîbên li dervey welatî, divê ew xwe diblomasîyên kurd bizanin û nwêneryeka rasteqîneya milletê xwe, li cem millt û mîrîyên ew di nêv da biken. Ya ji hemya giringtir ewe evro edîb dijî xeletî, sistî û riftarên ne hejî milletê me bi peyvît, bi dengekê bilind bikete qêrî, bêtirs û bêlayengîrya cihekê li ser hisaba cihekê dî, hemî hêz û vejen ji bo nêzîk kirina milletî bin, beref asoyeka nû, ber bi armanca pîroz.

Bihizra min em pêtir ji milletên cîhanê pêdivî dîmokrasîyêne di nav xwe da. Em pêtir pêdivî rexneka avakerîn. Lewma rojnamegerya kurdî ku, meydana hêja û birayên edîb û roenbîre, divêt dewrê xwe yê dirust bibînît û li ast û loka berpisyarî û tirsinakîya bûyer û rûdana bît. Dîsan gereke edîb pêtir bi xebitin ji bo yekgirtina xwe û yegirtina hêzên pêrew yên milletî.

* Edebê biyanî çi kartêkirin li ser yê kurdî kiriye?

** Milletên zêndî, xweyî dîrokeka dêrîn û bajêrvanî, mifay ji serbûrên hev, di hemî buwarên jiyanê da werdigirin, eve jî titekê sirutiye. Edeb buwareke ji van buwara, vê rayê belî diket, nemaze çaxê mirov jêderan sebara edebê berawirdkirî dixwînit.

Edebê milletê me, yeke ji edebê van milletan. Pencên kartêkirina edebê biyanî heta radekê lê diyare, ji alyê rîç, rêbaz û mesebên edebî û hunerê nivîsîna çend rengên edebî ve, nexasime kurte çîrok û romanê. Hejî gotinêye ku, kartêkirin ya girêdaye bi bizava wergêranê ve, ev bivave jî heke me hebît, ya lawaz û kiz. Ji ber hindê em pir pêdivî mezaxtina hêz, iyan û vejenayne bo vî layî, da ku me li pê wext hay ji ser û berê efrandinên milletan hebît, evca bo zimanzanên kurd ketiye, nemaze evên li derve xandîn, pîte bi vê çendê biken. Li vir ez dibînim ji ferane, hizrên çêkirina komelekê bo wergêrên kurd rêkbêxîn da bi vî karê fer rabibît.

*** *** ***

DUDIK

Tidareka wî ya wesaye, çi cihê lê rawestiya, xelk lê xirbûn. Delengêt elê wî di cizmekê da di veartîne. Hiçkêt sakoy, yêt veçemandîne ser zendika xo. Çantkekê kevlî wekî bazbenda di ber xo danaye, tijî pê ve zirzirk û mirmirin.

Li ser textê çayxanê pêyekê di ser pêyekê ra havêtî. Çavêt wî yêt sor û kûr, di diyarin birsiyên xewêne. Hinde tolazêt bi rex ve yariyekê diken. Ûkê ji wan got:"Mîrzo..Ü Mîrzo..Nenive yaro..Sehkê teraziya rojê jî rast bû, hêj te ne pif kiriyê, eve dê hosa nextî lêkdey?!"

"Nexto..Hay nexto!!Bawer bike bi herdu mila ezê ji berêkêt xelkê

di înime der, heta niho min hêj heqê stovankê ne vecemandiye!Da hîn bizanin".

Ék hat û bi rex Mîrzoy ve rûnit, Mîrzoy di bin mijîlanka ve çav bi nik ve badan û bi lez zivrandine ve!Paî rast rabû û ji wan dura

xewarebû. Kulavê xo bi tîyekê êxist û xo berda nav bazarî.

"Tu çi cara hosa nakeviye lepê min..Xo delîveye..Mergê te sê cara Mîrzo!"

Evê li çayxanê li def ronitî, ji dîrve dît, îna ev axiftine di dilê xo da digot.

Gehite pit Mîrzoy..berpêkek dayê û palek pêrana..Mîna spîndarekê qirande erdî, lingêt wî qiluzbûn û xo dinav qerabqlixê ra berzekir.

Mîrzo rabû ser xo..Dinya li pê çava êlîbû..Toz ji xo daquta..Xelk lê xirbûn û bi pisyara çûn.

Mîrzoy mista xo çemand..Xuzyiya xo bi kotekî daîra..Didanêt xo

çirakandin..Çav di serî ra zîqbûn..Rondik di çava da zivirîn... Zivirîn û bûne rêz bi riya da.

Hiçkê xo hilandê vemalîn..Kela wî hate xar. Dest di ber paxla xo da bir, patek jê anî der..Vekir..Pirim pirmek jê çû:

"Ya xudê bi izneha te..Ya rebbî çi lê ne hatibît!Ne ikestîbît..Dilê perasiyekêye, du yaye!!".

Pate hemî vekir..Herhadir bikurînaka ge ji lêva barî. Pêta zivrande ve kire di paxla xo da..li dûr xo zivirî ka ca çi titê wî neketiye wara?

berî xo ji nav bazarî bi helînît, bi dengekê bilind eve di dilê xo da rêt:

"Wekî hestiyê marî tu çûye di binê pê min ra, tu nabêjye min te çi divêt?Kurê min ..Te diniyasim..Min di niyasî?!Tolazêt wekî te, wan mirade ez bîstekê suhbetê, ligel bikem..Awaza jê ra bêjim, lê diyare tu yê ji bin tiraekê hatî!Ha..Hahaha. Te nevêt eve jî min li dîna bibînît!!Pa heke hemî dîn wekî min bin, hema ez jî êk ji wan..Dîn..dîn!".

Li ser lêveka cahdekê ji cahdêt bajêrî, bireka tolaza li dûr bûne

tan û bi lêvê ve nwîsyan..

"Dê pifkê..Pifkê Mîrzo biarîne..Tu kovanêt dilî verevîne".

Heyameka xo ma hizrêt xo kirin, lê çi rê ne birinê.

"Ne çaxê hindêye..Belê pa çi bikem ez neêm bê dilîya van tolaza bikem".

Destê xo careka berda di paxila xo da..Pate helkêa..dudik ji nav îna der..Pîk birine ber..Hilande lêvêt xo ne hiland û awaz mîna tavyeka buharê hatin xarê. Evêt li wan dûra mestbûn ketine dîlanê.

Teve da çendeka bi dengekê bilind kirine gazî: "Şaba..Şaba..Şaba"

Çawa sewka bi tenwîrî vedden wesa biçwîk yê derhema tiv diden û bi enya Mîrzoy ve dinin.

Ew yê di ber dudikê ra, bi destekî jê ve diket û dikete di berîka xo da.

ji dudikê pêvetir hay ji bayê dinyayê nîne, xuh weya vê da diête xarê, bo av û lolav. Kes ezmanê kesê nizanît, dê bêjî bazarê sefaraye.

Wan hind dît qerebalox jêk vebû, êk li hindav serê Mîrzoy çikilî û dengê dudikê xendiqand. Ji kel hat û bi kerb wî xo li dudikê da..Ji wî kê û ji Mîrzoy kê, ne herê bi mirina Mîrzoye, kesekê dî bi xo nedîtiye, gereke kîna xo birêjît!.

Bi Mîrzoy ve kesîrebû, dudik ji lepa dernakevît.

ïna ya pê may, destê xo da pa û hindî jê hatî daweand..Çimzir!!

Çirîsk ji çavêt Mîrzoy peîn. Di gavê da kes nema li wara, dê bêjî pirtêt befrêne helyan.

li hindavî rûbarê bajêrî, evê êkane û sîng li wexerê, li serê girekê, Mîrzoy careka dî heval

xirkirin û wan derê hizîlkêt dilêt xo ji hev ra vekirin.

roja sore mîna çavêt Mîrzoy, mîna bizotekê ge, ya tête pê çava.

Axiftina axiftinê radikêît, Mîrzo jî pê di zik da dikelît.

Girnijîneka sar xo hilavête ser lêzêt wî yêt qeavî û got:

"Xudê karê bêbext û zordara rast neînît..Ma dihêlin!ka dudikê çi kiriye babo?!Min hîvî heye, kes ji evro pa ve, ne bêjîte min dudikê lêde. Ez hîngê dê lêdem, tola xo vekem, hîvîdarim li min negirin".

Tila xo eva di ber axiftinê ra li hindav kolavê xo dihejand, îna lêv li lêvê ne da bîsteka xo.

Nebêje yê di dilê xo da stiranekê dibêjît, hay ji xo nema dengê xo pîç pîçe ber da:

"Rê dûro Mîrzo..Barê kulano Mîrzo..Pajo dê pajê keser kûro Mîrzo..Roja te îro avabû dê pajo".

Hevalêt wî tev da dengekê xemgîn berda: "Taw..Taw..Taw Mîrzo".

*** *** ***

www.arsivakurdi.org

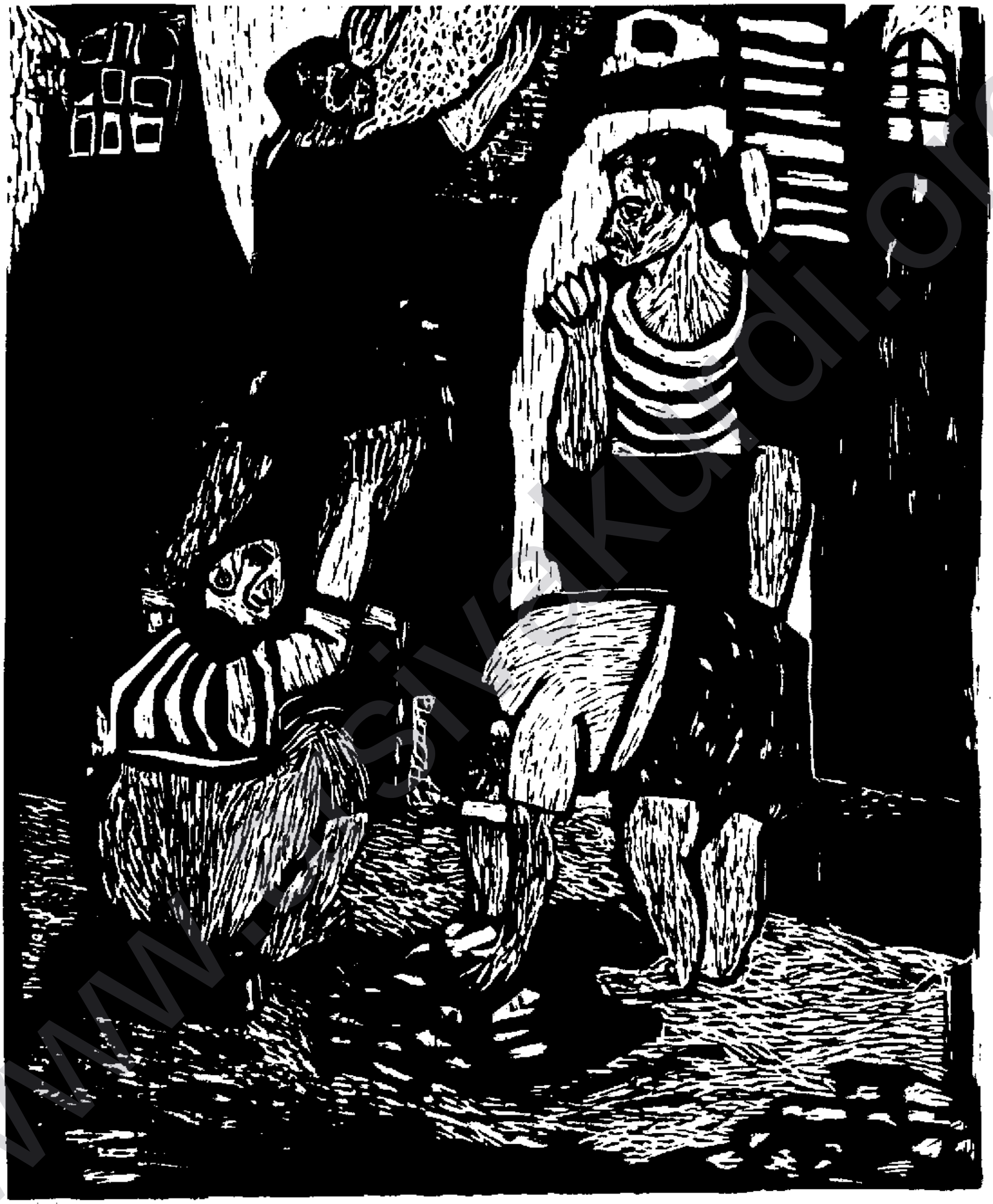

www.arshefkurd.org

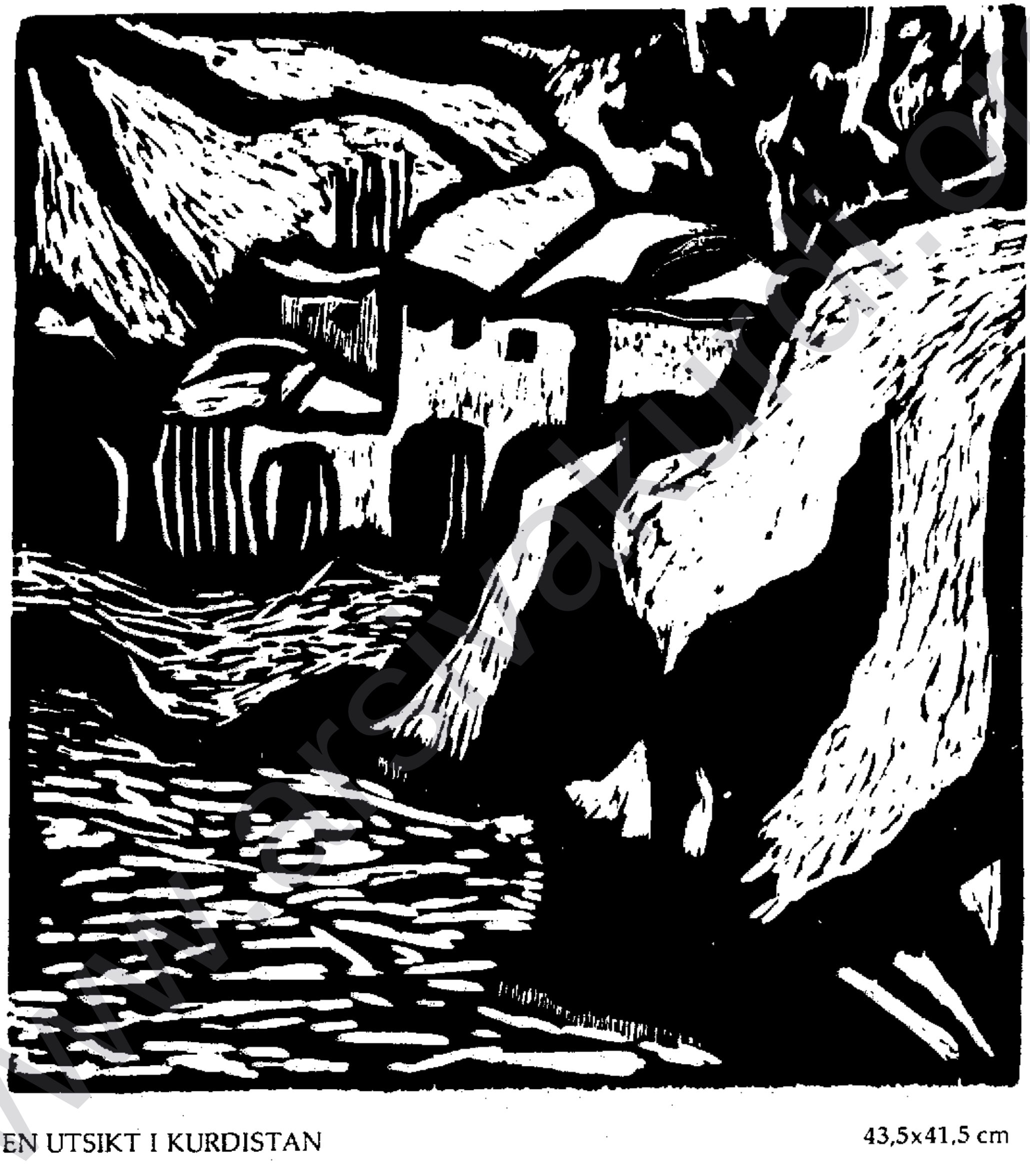

EN UTSIKT I KURDISTAN 43,5x41,5 cm

www.arsivakurd.org

노인(Old man)

www.pertwkurd.org

집에서(In the house)

گوڵبژێرێک

لە کارەکانی «مەدحەت کاکەیی»

www.arsivakurd.org

ئەو شتەی عەلیشیش نایزانێ (٤)

هەبوو نەبوو عەلیشیشێک هەبوو. هەمیشە بیریدەکردەوە، بەڵام تەنیا و تەنیا بیری لە خۆی دەکردەوە. هەر لەو رۆژەوەی سەری لە هێلکە ترووکا، گووتی: «گەلۆ من گەلێ وردیلەم. گەرەکە زۆر هەراش ببم!». ئیدی گەورەبوو، هەر گەورەبوو تا هێندەی تووتکە بەرازێکی لێهات. ئەوجا گووتی: «ها ها ئێستا باشم».

بەرچێڵەی بەردایەوە. تا بڵێی عەلیشیشێکی گەورە و بە دیمەن بوو. چووە لای گۆماوێک و لە وێنەی خۆی نۆڕی. کلکی نشکردەوە و خۆی پفهەڵدا، گووتی: «لێمدا، ئێستا تەواوم!».

زۆر بە خۆیەوە دەنازی. هەموو کەسێکی بەلاوە گێژ و وێژبوو. دەیگووت: «بەخوا هەموویان نەزانن، هەر خۆم نەبێ ژیر و بە ئاوەزم».

کچێکی بچکۆلە هاتە ناو باخەکە. عەلیشیش خۆی لێبگێفکردەوە، هێندەی نەمابوو زیلەی بڕژێنێ. لە دڵی خۆشیدا، دەیگووت:

«چما ئەوە منم! بە راستی ئازا و بەهێزم!».

جەژن بوو، کابانی ماڵ ویستی بیگرێ و سەری ببڕێ، بەڵام عەلیشیش بازێکی هەڵدا و بەسەر پەرژینەکەدا ئاودیوو بوو. خۆی کوتایە ناو دارستانەکەوە. رایدەکرد و لە دڵی خۆشیدا، دەیگووت: « خەیاڵت خاوە، پێتوایە دەمگریت!! ناترسم، من لە تۆ فێڵبازترم».

بەڵام خۆ لە رێوی فێڵبازتر نەبوو!!

لە ناو دارستانەکەدا شەوی بەسەرداهات و رێوی بە ماتەماتە لێی هاتە پێش. خۆی بۆ هەڵدا و بە قەلمبازێک گرتی. رێوی گۆشتی عەلیشیشی دەماشتەوە و بە تیز و تەشەریشەوە دەیگووت: «های لە خۆت گەوج و نەفامێ، بە درێژایی ژیانت بیرت لە گەورەیی و ئازایی خۆت دەکردەوە، بەڵام ئەو شتەی هەرگیز بیرت لێنەکردەوە، ئەوەبوو کە گۆشتێکی چەند بەلەزەتت هەیە».

(١) گۆڤاری Sputnik
3-1988

(٢) گۆڤاری Misha
9-1989

(٣) گۆڤاری Sputnik
5-1978

(٤) گۆڤاری Cultur and Life
1-1961

www.arsivakurdi.org

گرنگترین قەڵەم (٢)

جارێکیان، حەوت قەڵەم لە پاکەتێکدا بوو بە مشتومڕیان. قەڵەمی سەوز گووتی: «من لە هەمووتان گرنگترم! دەتوانم وێنەی دارستانێکی ئەوتۆ بنەخشێنم هەموو شوێنێک بگرێتەوە». قەڵەمی قاوەیی گووتی: «تا ئێستا من نەمبینیووە دارستان لە زناری چیادا بڕوێ. زناری چیا تاشەبەردی گەورەگەورەیە و هیچ شتێکی تێدا ناڕوێ. من دەتوانم وێنەی زنارێک بکێشم».

قەڵەمی زەرد گووتی: «زنارەکەی تۆ سەرەنجام دەبێتە پلووکە بەرد و دەچێتە کەناری چەم و رووبار. ئیتر بۆ وێنەی کەنارێک نەکێشین؟؟».

قەڵەمی شین گووتی: «کەنار بەبێ دەریا بیابانە. تەنیا منم کە بتوانم وێنەی دەریا و ئاسمانێکی بێگەرد بکێشم». قەڵەمی سوور هاواریکرد: «منیش دەتوانم وێنەی هەتاو بکێشم. پێم نالێن ئێوە لەو کەنارەدا چیتان لە دەستدێت، ئەگەر دنیا تاریک و شەوەزەنگ بێ؟؟».

قەڵەمی رەش نەڕاندی: «رەنگی من گرنگترین رەنگە، کاتێ هەموو شتێ دادەپۆشم، دەیکەم بە شەوی ئەنگوستەچاو». قەڵەمی سپی، هاوڕێکانی هێورکردەوە و گووتی: «هیچ مەترسن، کاتێ من وێنەی مانگ دەکێشم، هەموو شتێ رووناکدەکەمەوە».

لەو کاتەدا «تۆلگا»ی بچکۆلە پاکەتەکەی کردەوە و مشتومڕەکەی وەستاند، گووتی: «من دەتوانم وێنەی هەموو شتێک بکێشم، چونکە من لە هەمووتان گرنگترم. من هونەرمەندم».

گورگە بۆر (٣)

بەهار بوو، بەهارێکی بە کەیف و سەفا. مێگەلە مەڕێک لە بناری کەژێکی رەنگین و بە گیا و گوڵ دەلەوەڕان. مێگەلەکە کۆمەڵە شوانێکی گاڵۆک بە دەستی هەبوو. شوانەکان زۆر شادان و خەندانیان رادەبوارد. شەو و رۆژ بلوێریان دەژەند و لەگەڵی هەڵدەپەڕین.

لە ناکاو دێڵە گورگێکیان لێهەڵکەوت، جاڕس و وەڕسیکردن. هەموو شەوێ شاڵاوی بۆ دەهێنان و کاوڕێکی گۆشتنی لێدەڕفاندن. چەندی داویان بۆ دادەناوە، گورگە بۆریان بۆ نەدەگیرا. شەو تا بەیان ئێشکیان لە مێگەل دەگرت و نەدەنووستن. شەوێکیان، مانگ هاتبووە ناوەندی ئاسمانێ، خەرمانەی دابوو. شوانێک بلوێری لە بەر پشتێنی دەرهێنا و تێیتوڕاند. ئەوانی تریش لەناو ئەو چیمەن و چایەرە، لەو دەم چەم و رووبارە بە شایی و سەمایێ کەوتن.

لە پڕ کاکی بلوێرژەن، لوورەی گورگی هاتە بەر بای گوێ. ئاوڕی دایەوە، چ ببینێ! توومەز گورگەبۆر هاتۆتە ئەو نزیکانە و بە هەوای بلوێرەکە بە هەڵەکە سەما کەوتووە و تەواو ئاگای لە خۆی براوە. بە هەوایی ئەوەیە تێر کەیف و سەما بکا و پاشان نێچیری خۆی برفێنێ و هەڵێ. بەڵام شوانەکان دەسبەجێ شاییان بەردا و کەرکێکیان هەڵدایە سەر پشتی گورگەبۆر و لە جێوە گرتیان.

ئەو شەوە تا بەیانی بە گورگەبۆریان رابوارد. بە گاڵۆکان وەریگەڕانێ، هێندەیان کوتا، کۆڵی کۆن و نوێیان پێی هەڵرشت. بۆ بەیانیش رەوانەی باخچەی ئاژەڵانیان کرد.

با لەوێ تێروپڕ شایی بکا، بەڵام چیتر کاوڕان نەدزێ.

ئەفسانە بۆ منداڵ

گۆڕینی لە ئینگلیزییەوە:

بەدران ئەحمەد حەبیب

تانینا ماڤرینا نیگارکێشی چیرۆکە ئەفسانەییەکانی «ئەلیکساندەر ئافاناسیف»ە، دەڵێ: «شتێکی جوانە لەم سەر زەوییەدا هەتاو هەڵدێ و ئاوادەبێ، دارستان ورشە و هاشەی دێ و چەم و ڕووبار هاژەدەکەن، سەدان ساڵە هەروابووە. مرۆڤ ئەو بەردەوامیتییەی دەوێ. بنەچەی هەندێک چیرۆکی ئەفسانەیی دەگەڕێتەوە بۆ ڕۆژگاری کۆن، ڕۆژگاری «ئەتینی»، واتە پێش دە سەدە یان ڕەنگە پتریش.چیرۆکی ئەفسانەیی لەو ڕۆژەوەی سەری هەڵداوە، لە زارێکەوە پەڕیووەتە سەر زارێکی تر و لە داپیرەوە بۆ کوڕەزا و کچەزا ماوەتەوە. چیرۆکی ئەفسانەیی وەک هەڵاتن و ئاوابوونی هەتاو «هەتا هەتایە» دەژی و تیشکداوێ». (١)

گەورە و بچووک وەکو یەک حەز لە چیرۆکی ئەفسانەیی دەکەن. ڕەنگە هۆی ئەمەش ئەوەبێ کە چیرۆکی ئەفسانەیی بە خەون و خەیاڵێکی ڕەنگین ڕازاوەتەوە و ڕووداوەکانی یەک لەسەر یەک و کوتوپڕ و دوور لە ژیانی کۆمەڵایەتیین. منداڵ خولیا دەروونییەکانی خۆی لە چیرۆکی ئەفسانەییدا دەدۆزێتەوە و چێژ لە خەیاڵفراوانی و ئەفسوون و سەیر و سەمەرەی خەیاڵکردیان وەردەگرێ. تێکەڵاویی مرۆڤ لەگەڵ دێو و درنج و ئەژدیها و بە زمانهاتنی گیانلەبەرانی بێ زمان، سەرنجی منداڵ بەکێشدەکەن.

هەرچەندە چیرۆکی ئەفسانەیی بەرهەمی بیر و چاوی خەیاڵە، بەڵام زۆر شتی ڕاستیشی تێدا هەن. خەڵک فێری چاکەپەروەری، بێفێڵی، ئەمەکداری، غەریبنەوازی، خۆشەویستیی نیشتمان و ڕک لە زۆرداری هەڵگرتن دەکەن. هەموو نەتەوەیەک چیرۆکی ئەفسانەیی و چیرۆکگێڕەوەی خۆی هەن و ڕەسەنایەتی کەلەپووری ئەو نەتەوەیە دەردەخەن. «هانز کریستیان ئەندەرسن»، «برایانی گریم»، «شارلز پیرالت» و «ئەلیکساندەر ئافاناسیف»، ناویان لە سەرتاسەری دنیادا ناسراوە. ئێستا گەلێ چیرۆکنووسی ئەوتۆ لە مێژوو هەڵکەوتوون، خۆیان چیرۆکی ئەفسانەیی دەنووسن.

وەرگێڕ

ئەمەی خوارەوە چەند نموونەیەکی چیرۆکی ئەفسانەییە، بۆ منداڵان.

رەگەزەش بریتیین لە رەگەزی «مێینە و نێرینە» لە مێژووی شاری سلێمانیدا و هەمان دوو رەگەزیش هەروەکو لە باسەدا هاتووە، لە ململانێی نێوان فەقێ ئەحمەدی دارەشمانە و کەیفان خاتوونیشدا بەرجەستە بۆتەوە «٢٣-٢٦».

ئەم دوو بنەمایە دەکرا لە ناو پێکهاتەی قەسیدەکەشدا لێی بکۆڵرێتەوە و زیاتر دەستنیشان بکرێت. هەروەک چۆن نووسەر دەڵێت «لە ناوەراستی بەشی چوارەمی قەسیدەکەوە، هەموو نیوەی یەکەمی بەیتێک شایە و نیوەی دووەمی هەمان بەیت شینە...»، ئەمە خۆی هێماکردنێکی ئاشکرایە بۆ هەردوو رەگەزی «ئەنیما و ئەنیمۆس». واتە نیوەی یەکەمی هەر بەیتێک ئەنیمییە و نیوەی دووەمی هەمان بەیت ئەنیمۆسییە لەبەر ئەوەی رێبوار لە روانگەیەکی یۆنگییانەوە دەستپێکردووە، دەیتوانی ئەم هێمابۆکردنە فراوانتر بکات و زیاتر لەسەری بڕۆشتایە بۆ ئەوەی ئەنجامی دی بەدەستبهێنێت.

بە نیسبەت ئەو دوالیزمانەی لە دوا بەشی باسەکەدا هاتوون، واتە دوالیزمی «ئاو/خۆر، ئاو/خۆر/خاک، هتد» راستە ئەمانە لە ناو قەسیدەکەدا دیارن، بەڵام من دوالیزمی سەرەکی ئەم قەسیدەیە بە دوالیزمی نێوان «یۆتۆپیا» و «واقیع» دەزانم.

ئەوەی نالی کردوویەتی بریتییە لەوەی کە سلێمانی بکاتە زەوییەکی میتۆلۆژی، یان بیکاتە یۆتۆپیا و بەهەشتێک کە دواجار ناتوانێت ئەم بەهەشتە بدۆزێتەوە، چونکە، ئەو کاتەی نالی سلێمانی دەکاتە میتۆلۆژیا، لە هەمان کاتدا مێژووی سلێمانی رووبەڕووی واقیعی دەکاتەوە و ناتوانێت لە پێکهێنانی میتۆلۆژیاکەیدا سەرکەوتن بەدەستبهێنێت. واتە شکستدەهێنێت لەوەی ئەرزی سلێمانی بکاتە ئەرزێکی میتۆلۆژی چونکە لە بنەمادا زەوییەکەی مێژوویە و ملکەچی مێژووە. کەواتە ئەو پرۆسەیەی نالی پێیهەستاوە، پرۆسەیەکی موستەحیل بووە، چونکێ رەگەزی هەرەسهێنانی لەگەڵ خۆیدا هەڵگرتووە هەر لەم روانگەیەشەوە، دەبوو باسەکە ناوبنرایە هەرەسهێنانی چەمکی میتۆلۆژیا...

جگە لەو دوالیزمانەی نووسەر باسیکردوون ، چەند دوالیزمێکی تریش لە قەسیدەکەدا هەن، وەک دوالیزمی «هەوا/ئاو»، هەروەکو نووسەریش دەڵێت: بزووتنەوەکە لە هەواوە دەستپێدەکات، «چونکە هەوا دێت» بەرەو «ئاو» «ل٣٧ . ٣٨ . ٣٩» لەبەر ئەوەی لە قەسیدەکەدا «طاهر» هەوایە و «طهور»یش ئاوە.

هەروەها دوالیزمی نێوان «ئاگر/ئاو» کە دیسانەوە لەناو قەسیدەکەدا دەبینرێت، دەبوو باسکرایە.

دواجار بە کورتی دەڵێم: دەکرێ لەسەر ئەم سێ چەمکە «یۆتۆپیا/واقیع»، «هەوا/ئاو» و «ئاگر/ئاو» جارێکی دی سەرلەنوێ درێژە بە خوێندنەوەی قەسیدەکە بدرێت.

ئیتر سوپاس.

چ ژینێ سەختم، چ دڵ سەختی گوڵی من
کزەی دڵ وەک کزەی با، دێتە بەر گوێت

هەژار

www.arsivakurdi.org

ئەمە دەستنیشانکردنێکی زیرەکانەیە. «بگەڕێوە بۆ بەشی دووەمی باسەکە: ل. ٢-.٣».

دووەم: ئەو کاتەی بازنەی «ماندلا»کە تەواودەبێت، کە ئەمەش بریتییە لەو پەیوەندیەی کە نالی لە ڕێگای خۆیەوە، دەبەستێت بە ڕابردووی خۆیەوە. یاخود ئەو تەماهییەی کە لە نێوان جەسەدی نالی و جەسەدی سلێمانیدا ڕوودەدات کە ئەمەش دەبێتە هۆی داخرانی بازنەکە.

بەم پێیە: نالی کەسێکی ناتەواوە و سلێمانیش بەبێ نالی بەشێکی ناتەواوە.یەکگرتنەوەی ئەم دوو نیوە بازنەیە «ماندالا»یەک دروستدەکات. ئەم پرۆسەیە پێمان دەڵێ، لێکۆڵینەوەکە بە پلەی یەکەم، دەبوو لێکۆڵینەوەیەکی دەروونی بوایە. چونکە تووشی لەڕێلادانێکی مەنهەجی بووە. واتە لە یونگەوە بۆ «باشلار»، بەڵام لەبەر ئەوەیەی باسەکە لە بنەماوە نایەوێت باسێکی دەروونی بێت، ئەم لەڕێلادانە مەنهەجیەش حاڵەتێکی ئاسایی و سروشتی بە خۆیەوە دەگرێت، چونکە لە بنەڕەتدا «باشلار» قوتابییەکە لە قوتابییەکانی یونگ و بیرکردنەوەشی، وەک هەموو فەیلەسووفەکانی ئەو سەردەمە بریتییە لە یاخیبوون لە «فرۆید». ڕەنگە لەم سەدەیەدا فرۆید یەکێک بێت لەو کەسانەی قوتابی یاخی لە هەر فەیلەسووفێکی دی زیاترە!

بەم شێوەیەکی گشتی، مەنهەجی دەروونی یاخود مەنهەجی فرۆیدی، وا تەماشای وێنەی شیعریی دەکات کە بریتییە لە «گەڕانەوەی مەکبوت». واتە خەیاڵی شیعری بریتییە لە گەڕانەوەی وێنەیەکی کەبتکراو لە نائاگاییەوە «اللاشعور» بەرەو ئاگایی «شعور».

بەڵام مەنهەجی «فیمینۆلۆژی» یاخود مەنهەجی باشلاری، لە پەیوەندی نێوان «وعی» و دیاردەکانەوە سەیری وێنەی شیعری یاخود خەیاڵی شیعری دەکات. لێرەوە باشلار، هەروەکو ڕێبواریش باسیکردووە «ل٣٧» کۆمەڵێک ڕەگەزی هەڵبژاردووە بۆ لێکدانەوەی خەیاڵی شیعری.

ئەم ڕەگەزانەش بریتین لە «ئاگر، ئاو، خاک و هەوا».

باشلار پێی وایە: هەموو خەیاڵی شیعری ئینسانیەت و هەموو شیعری ئەوروپی لەو چوار ڕەگەزەوە ئاوددەخواتەوە. کە ئەمەش دەکات بە دوو بەشەوە: خەیاڵی مادە و خەیاڵی جوڵە.....

ئەوەی من سەرنجم لە سەری هەیە، بریتییە لەو ستراتیژەی نووسەر بۆ باسەکەی داناوە. کە بریتییە لە سنووری ئەو چوار ڕەگەزی ناومان هێنان، بەڵام بێگومان ئەمە هێڵێکە دەتوانرێ تەجاوەزبکرێ و ببرێ بەرەو شتی تر؛ چونکە باشلار لە مەنهەجی کارکردنی خۆیدا کۆمەڵێک پێکهاتەی ڕۆشنبیری دەدۆزێتەوە کە پێیان دەڵێت «مرکبات الثقافیە». پێم وایە هەر ئەم پێکهاتانەشن بوونەتە خاڵی یەکگرتنەوەی یونگ و باشلار، چونکە هەردووکیان بە دوای ئەو ئاوێتە ڕۆشنبیرییانەدا دەگەڕێن کە سەرچەمی عەقڵی مرۆڤایەتییان داگیرکردووە. بۆ نموونە، باشلار بۆ ڕەگەزی «ئاگر» پێکهاتەی ئەمپادۆقلیس، پێکهاتەی نۆڤالیس، پێکهاتەی پرۆمسیۆس و پێکهاتەی هۆفمان دادەنێ. بێگومان ئێرە شوێنی شیکردنەوەی هەموو ئەو پێکهاتانە نییە، بەڵام با ئەوە بڵێم کە پێکهاتەی هۆفمان یەکێکە لە پێکهاتە زاڵەکانی شیعری نالی.

بۆ نموونە: «شەراب» پێکهاتەیەکی هۆفمانییە کە گەرمی «حرارە» و ئاو و ئاگری تێداکۆبۆتەوە. ئەمەش نموونەیەک لە شیعری نالییدا:

ئاوی چاوم گەرنەبێ، سووتاوم ئەسراری سینەم گەرنەبێ
غەرقم ئەمن.

هەروەها باشلار، بە هەمان شێوە باسی «ئاوی مێ» و «ئاوی مرکب» و «ئاوی سازگار» و «ئاوی مەنگ» دەکات. واتە ئەم چوار جۆرە ئاوە لێک جیادەکاتەوە کە پێم وایە مومکین بوو هاوشێوەی هەموو ئەم ڕەگەزانە لە ناو قەسیدەکەی نالیدا بدۆزرێنەوە و کاریان لەسەر بکرێ، تا وەکو بەهۆی هەمان مەنهەجی فینۆمینۆلۆژی کە نووسەر کاریپێکردووە، ئاسۆی تازە لە قەسیدەکەدا بدۆزراباتەوە.

شتێکی دی کە دەمەوێت لەسەری بدوێم پەیوەندی بە بەشی دووەمی باسەکەوە هەیە، کە نووسەر تیایدا بە دوور و درێژی باسی ڕەگەزی «ئەنیما» و «ئەنیمۆس» دەکات. ئەم دوو

www.arsivakurdi.org

«نالی» له بەردەم پرۆژەی خوێندنەوەیەکی نوێ دا

بەختیار عەلی

*** یەکێتیی نووسەرانی کورد لقی سلێمانی، ڕۆژی ١٩٩١/١٢/١ کۆڕێکی بۆ «ڕێبوار سیوەیلی» لە شاری سلێمانی، هۆڵی ئەدیبان، سازدا بە ناونیشانی «چەمکی میتۆلۆژیا و جیهانبینی شیعریی نالی. «بەختیار عەلی» ئەم تێبینییە گرنگانەی لەسەر ئەو باسە پێشکەشکرد، کە دواجار لەسەر کاسێتەوە، دەقی تێبینییەکان بەمجۆرەی ئێستا نووسراوەتەوە.**

لەبەر ئەوەی وەخت کەمە، بە خێرایی قسەکانم دەکەم. سەرەتا دەمەوێ لە مەنهەجی لێکۆڵینەوەکە «ڕێبوار»ەوە دەست پێبکەم لە ڕاستیدا ئەم لێکۆڵینەوەیە مەنهەجێکی «یۆنگی»یانەی هەڵبژاردووە. هەوڵدەدات لەناو نائاگایی بەکۆمەڵ «لاشعورالجمعي»دا بە دوای ئەو شتانەدا بگەڕێ کە نائاگایی ئینسانی کورد دەبەستێ بە سەرجەمی مرۆڤایەتییەوە.

لێرەوە، نووسەر بە دوای ڕەمزی «ماندلا» یا کە ڕەمزێکی یۆنگیانەیە، دەگەڕێت. هەوڵدەدات لە ڕێگەی ئەم ڕەمزەوە پەیوەندی نێوان نائاگایی مرۆڤی ئێمە، لەگەڵ نائاگایی سەرجەمی دونیادا گرێبداتەوە. واتە میللەتی ئێمە، وەکو بەشێک پاسیدەکرێ، کە نائاگاییە بە کۆمەڵیەکەی تەواوکەری هەمان نائاگایی ئینسانیەتە. پێم وابێت، ئەمە خاڵێکی ستراتیژی سەرجەمی لێکۆڵینەوەکەیە.

بێگومان دۆزینەوەی ئەم «ماندالا»یە، دۆزینەوەی ئەو بازنە سیحرییە کە بازنەی کەماڵە و لە هەموو میتۆلۆژیای ئینسانییەتدا بەرچاودەکەوێت. پێویستە ئەوەش بڵێم کە «کارل یۆنگ» خۆشی لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەی کتێبەکەی «جەیمز فرایزەر»ەوە، «الغصن الذهبی» ئەم چەمکەی وەرگرتووە.

بەڵام لە باسەکەی کاک ڕێبواردا، چەمکی «ماندالا»، بە دوو شێوە خۆی دەبینێتەوە:

یەکەم: کاتی باسکردنی ئەو ئەمووستیلەیەی کا واباوە، لەیەکەم بەردی بناغەی شاری سلێمانیدا دۆزراوەتەوە. بێگومان

***** له فارسیدا له «و»ی پێوەندی بەم چەشنە کەڵک وەردەگرن:

«او گلوله خورد، و مرد». واته «و» بەشێوەی «وە» دەخوێنرێتەوە، بەڵام لە کوردیدا بەم جۆرەیە: «ئەو گوللەی وێکەوت و مرد». واته له خوێندنەوەدا دەنگی «و» دەنووسێنین بە دەنگی وشە یان پیتی پێش «و». کەوابوو «...وە مرد» هەڵەیە.

بە داخەوە وەرگێڕ لە تەواوی کارەکەیدا تووشی ئەو هەڵەیە بووە کە پێم وایە ئەوەش دەگەڕێتەوە سەر وەرگێڕانی دەقاودەق.

وێنەیەک: «حەیف و جەخار
کە خۆرەتاو
هەر خۆی مانای دادگەری بوو
وە ئەمانیش عەودالْ و دڵبەستەی دادبوون
وە ئێستاکە
تا بەم چەشنە
بە دێوجامەی خۆرەتاوێک
دڵیان بردبوونا»
-تا شکۆفەی...ل۵۳
دەکرا بەم جۆرەبێ:
حەیف و جەخار
کە خۆرەتاو
هەر خۆی مانای دادگەری بوو
ئەمانیش عەودالْ و دڵبەستەی دادبوون و
ئێستاکە
تا بەم چەشنە......!

* لە کۆتاییدا دەڵێم، خۆزگە وەرگێڕ بە پارێز و وردبوونەوەی زیندەتر بە ڕاپەراندنی ئەم کارەوە هەستابا و زۆرتر خۆی ماندوو کردبا. ئەوەشی لە بیربوایە کە، هەموو شیعرێک بۆ وەرگێڕان دەستنادا. ئەو شیعرانەش کە دەستدەدەن، هەموو کاتێک دەستنادەن. هەروەکو شیعر کوتوپڕ دێ، وەرگێڕانەکەشی دەبێ هەروا بێ.

گرنگی ئەو خاڵە بە پێزانەش یەکێک دەیزانێت کە بۆ خۆی شاعیر بێت. بۆیە ناچارم بڵێم: مەرجێکی هەرە گرنگی سەرکەوتنی وەرگێڕێک لە وەرگێڕانی شیعردا، شاعیربوونە. لە بارێکی وادا وەرگێڕی شاعیر دەزانێ کە شیعر چەند خۆشەویستە و زیاتر لە وەرگێڕی نا شاعیر ئەمانەتدار دەبێ. کاتێکیش کە ئەمانەتدار بوو، دەزانێ کام شیعر، کەی و چۆن بۆ وەرگێڕان دەستدەدا. لەوانەیە شیعرێکی یەکجار پێ جوان دەبێ، تا ئەم رادەیە کە پێی سەرکەوتووترین شیعری شاعیر بێ، بەڵام وەرناگێڕێت ئەگەر بزانێ کە بۆ وەرگێڕان نالوێ، یان لاتی کەم لە توانای ئەودا نیە.

بە لەبەریەک رۆنانی «تا شکۆفەی سووری کراسێک» و شیعرە فارسییەکانی ئەحمەد شاملوو، بۆمان دەردەکەوێ کە وەرگێڕ بە داخەوە ئەو شاملوویەی بە خوێنەری کورد نەناساندووە، کە ئەمڕۆ لووتکەی شیعری هاوچەرخی فارسییە.

*زەقکردنەوەی هەر وشە و رستەیەک لەم وتارەدا، لەلایەن نووسەری وتارەکەوەیە.
کەنەدا-هاوینی ۱۹۹۱

دۆزەخی تاراوگە، باشتر و جوانترە لە بەهەشتی دەسەڵاتێکی داپڵۆسەر.
ئەدۆنیس

www.arsivakurdi.org

هەر چالەزارێکی بزگەنیوی گا ئاسا
بوو بە بورکانی داگیرساوی تووڕەییەک:
بروانە ئەو فیتلە، ڕووناکبوونی خۆرەتاو
لە ئێمە بە بەڵگە دەخوازێ.»

٣. جەماوەر نە تەنیا بروا بە شاعیر ناکەن، بەڵکو گاڵتەشی پێدەکەن. بۆیە شاعیر لەوپەری دڵساردیدا دەڵێ:

«...
از تلخی تمامی دریاها
در اشک ناتوانی خود ساغری زدم.».

واتە:

لە فرمێسکی بێدەسەلاتی خۆم
-تاڵ وەکو تاڵاوی هەموو دەریاکان-
دەفرێکم هەڵدا.

بە پێچەوانەی ئەوەی کە وەرگێڕ بۆی چووە:

«...
لە تاڵاوی گشت دەریاکان
پیاڵەیەکم هەڵچۆڕاندە نێو فرمێسکی داماوی خۆم.».
-تا شکۆفەی......ل ٥١-

* وەرگێڕ لە پێوەندی دەگەڵ زمانەکەی خۆشیدا کە کوردی بێ، لە هێندێک شوێن کورتی هێناوە. هەڵبەت لەم پێوەندییەشدا چەند نموونە هەر تەنیا لەو سێ شیعرە دێنینەوە کە تا ئێستا بابەتی باسەکەمان بوون:

* «......
وێنەکەمم لە چوارچێوەی دەوری خۆیدا بەندکردووە
ناوی خۆمم لە شیعرم دا
پێیەکانم لە زنجیری ژنەکەم دا
داهاتوومم...».
-تا شکۆفەی....ل٣٧

کە دەبوو بەم چەشنە بێ:

وێنەکەم......
ناوی خۆم.....
پێیەکانم......
داهاتووم......

** «دەنگی بەستەی بلاوێنی خۆرەتاومان هەڵمژتوە.».
-تا شکۆفەی......ل٤٩

وابزانم ئێتر وەرگێڕیش باش دەزانێ کە دەنگ دەبیسترێ، هەڵنامژرێ.

شاملووش هەر لەسەر ئەم رایەیە:«......
با گوش جان شنیدیم
اواز روشنش را!».
-مرثیەهای خاک، ص.٣

*** «...کەی دیوتانە
کە چاوەشان
بانگی نوێژی بەیانی بدەن؟»
-تا شکۆفەی...، ل. ٥

بانگ دەبیسترێ، نابیندرێ. شاعیریش گوتوویە:

«...نماز را
از چاوشان نیامده بانگی.»
-مرثیەهای خاک،ص٣١

ئەمەش شیاوی باسەکە «چاوش»ی فارسی، دەگەڵ «چاوەش»ی کوردی جیاوازە. ئێمە بە گۆرانیبێژی داوەت و هەڵپەڕین دەڵێین «چاوەش»، بەڵام «چاوش»ی فارسی بەم مانایانەیە: راسپاردە، پێشقەڕاوڵ، دەمراست و......

**** «...بۆ مەنزەرەی کۆشکی ڕوونی سبەی ڕۆژتان چاوەدەگێڕن...»
-تا شکۆفەی....ل٣٨

کۆشک «ڕوون» نابێ، بەڵکو ڕووناک دەبێ. ئاو ڕوون دەبێ.

www.arsivakurdi.org

هەنگاوەیان پێپێشکەوتوو بوو. شاملوو لەم شیعرەدا دەیەوێ لە نێوەڕۆکی بۆشی ئەم شۆڕشە دەسکردە هەڵلابدا و لە ڕاستەقینە بۆ خەڵک ڕوونبکاتەوە.

١. «باچشمها» سەردێڕی شیعرە فارسییەکەیە، کە ئەبێتە«بە چاوەکان».

کاک ناسر بە «چاوەکانم» وەریگێڕاوە. بەلای منەوە گرنگ نییە، ئەگەر ناوێکی تر لە شیعرێک بنرێت، چونکە گرنگ خودی شیعرەکەیە، بەڵام ئێستا بۆمان ڕووندەبێتەوە کە گۆڕانی سەردێڕی شیعرەکە لە لایەن وەرگێڕەوە لەبەر ئەوەنییە کە سەردێڕێکی لە زاران خۆشتر بە کوردی بۆ شیعرەکە دابنێ، بەڵکو لەبەر ئەمەیە کە هەر دە شیعرەکە نەگەیشتووە. شاعیر ئاوا دەستپێدەکا:

«با چشم ها
ز حیرت این صبح نابجای
خشکیده بر دریچه خورشید چارطاق
بر تارک سپیده این روز پا بەزای،
دستان بستەام را
ازادکردم از
زنجیرهای خواب.».

واتە: بەچاوەکان
لە حەیرەتی ئەم بەیانیە بێجێیە
ڕەق هەڵاتوو لەبەر دەلاقەی خۆرەتاوی ئاوەلاً
لەسەر دوندی سپێدەی ئەم ڕۆژە لە دایکبوون نزیکە،
دەستە بەستراوەکانم
ڕزگارکرد
لە زنجیرەکانی خەو.

جا ئێستا بڕوانن کە وەرگێڕ چۆنی وەرگێڕاوە. بزانن سەرتان لەو هەموو جیاوازییە سووڕدەمێنێ یان نا:

سەرم سوڕما
لە حەیرەتی ئەم بەربەیانە ناوەختە
وەچاوانم
ئەدەترووکان
لەبەر ڕووناکی دەربیچەی خۆرەتاوی تیشک هاوێژ
بە نێوچاوانی کازیوەی ئەم ڕۆژەوە
کە ژانی زانی گرتوو،
وە من هەرتک دەستی خۆمم
لە زنجیری خەو ڕزگارکرد......»
-تا شکۆفەی....ل٤٨-

٣. لە درێژەی شیعرەکەدا شاعیر هەروا هەوڵ دەدا بە جەماوەری خەڵک بسەلمێنێ کە کاتێک شەو لە نیوەی خۆیدایە -تاریکترین کاتی شەو- «ستەمی پاشایەتی»، ناکوڕێ خۆر «شۆڕش» هەڵهاتبێ. گەل گوێ ناداتێ. هێندێک لە جەماوەر خراپتریش:

«هر گندگاو چاله دهانی
اتشفشان روشن خشمی شد:
این گول بین، که روشنی افتاب را
از ما دلیل می طلبد.».

وەرگێڕ ئاوای تێگەیشتووە:

«گەندە زەلکەی قوولکەی دەمی هەر مانگایەک
لە من دەبوو بە بورکانی گڕپژێنی تووڕەیی و ڕق:
وەرن لەو گەوجە بڕوانن، بۆ ڕووناکی خۆرەتاویش
هاتووە ئێمە سوێندی بۆ بخۆین.».
-تا شکۆفەی......ل. ٥

«گەندە زەلکەی قوولکەی دەمی هەر مانگایەک»!!!

مانگا لێرە چدەکەن؟ شاملوو جەماوەری گەل دەدوێنێ، نەک گاران. هێندێک کەس کە بڕوا بە شاعیر ناکەن، دەڵێن کە بۆ سەلماندنی خۆرەتاو بەڵگەی ڕووناکبوونی پێویست نییە، بە زمانێکی تر دەڵێن: هەتاو دەکرێ ڕووناکیش نەبێ، بەڵام هەر هەتاو بێ. لێرەدایە کە شاعیر دەمی ئەو کەسانە بە چاڵەزاری بزگەنیوی مانگا دەچوێنێ:

www.arsivakurdi.org

گل داره در بهار بلوغش؟»

وەرگێڕیش باشی وەرگێڕاوە:
مەمکی کامتان
لە بەهاری بلوغی دا پشکووتووە؟».
بە داخەوە «گەورە کچان» لە چەند شوێنی تریش هاتۆتەوە کە لە هیچ کوێ ڕاست نییە. هەر ئەم جۆرە هەڵەیەش لە سەرەتای شیعرەکەدا، تەواوی شیعرەکە بێ سەروبەر دەکا.

٣. شاعیر دیسان ڕووی قسەی لەو کەنیشکانەیە و دەڵێ:
«از زره جامه‌تان اگر بشکوفید
باد دیوانه
یال بلند اسب تمنا را
اشفته‌کرد خواهد...»

واتە:
بێتوو لە زرێی جلتانەوە هەڵپشکوێن
شەماڵە شێت
یاڵی بڵندی ئەسپی تکا
دەشێوێنێ...
وەرگێڕ دەڵێ: «ئەگەر بێت و لە توێی زرێی بەرگی بەرتان هەڵپشکوێن
بای سەرشێت
یاڵی خاوی ئەسپی نیاز
لە ملاتی دەئاڵۆزێ.....»
بەر لە هەموو شت، تکا یان وەکی وەرگێڕ دەڵێ «نیاز»، بۆ بەژنی ڕووتی گوڵناسای ئەو کیژۆڵانە «خاو» نیە، بەڵکو بڵندە. ئەوجار، دیمەنی پەرێشانبوون و شەکانەوەی یاڵی بڵند و درێژی ئەسپ بە دەم شەماڵەوە شتێکە و ئاڵۆزبوونی «یاڵی خاو» لە دەوری ملی ئەسپ شتێکی ترە.
٣. شاملوو دەڵێ: «لب‌های تان کدام -بگوئید!-
در کام او شکفته، نهان، عطر بوسه‌ئی؟».

واتە: لە کاوی لێوی کام لە ئێوەدا
-بڵێن!-
عەتری ماچێک بە نهێنی پشکووتووە؟
وەرگێڕ دیسان لە خۆیەوە خەیاڵی بۆ شاعیر داتاشیوەو دەڵێ:
«-دەپێیم بڵێن لێوی کامتان-
بە نهێنی عەتری ماچی بە گیانیدا پژاندووە؟»
بە گیانی کێدا؟ بە ئاشکرا دیارە کە وەرگێڕ بۆ مەبەستی شاملوو نەچووە. دەنا دەیزانی کە پشکووتنی عەتری ماچ دەگەڕێتەوە بۆ لێو. لەم حاڵەدا لە باتی «پژاندووە» دەینووسی پۆیندراوە. ئەوەش بە جێی خۆی کە فارسیەکە نە باسی «گیان»ی کەسی تێدایە، نە پژاندنی عەتر.
٤. ئەو شیعرە بەندێکی تێدایە کە من هیچی لێتێنەگەیشتم. گومانەکەم وەرگێڕیش بۆ خۆی تێنەگەیشتبێ. هیوادارم ئێوە لەسەر ئەم ڕایە نەبن و من لە هەڵەدابم:
ئەمەش بەندەکە: «گەورەکچانی شەرم
شەونم
چەماوەیی
مێگەلەمەڕ».
-تا شکۆفەی.....ل٦١
*****
* شیعری سێیەم: چاوەکانم «ل٤٨ هەتا ٥٤»

سەرچاوەی دەقی فارسی شیعرەکە: مرثیه‌های خاک، احمد شاملو، انتشارات امیر کبیر، تهران ١٣٥٧.
سەرنجێکی پێویست: ساڵی ١٣٤١ی هەتاوی ڕژێمکی پاشایەتی ئێران هێندێک ڕیفۆرمی بۆ چاوبەستی خەڵک وەڕێخست، بە قسەی خۆی شۆڕشی کرد و ناویشی نا «انقلاب سفید». هێندێک لە ڕێکخراوەکانی سیاسی ئەو کات ئەو

وەرگێڕیش ئاوای وەرگێڕاوە:

«وێنەیەکی لە خۆم نەچوو
کە گەر وەک خۆم پێکەنینی
تەواو لە بیر چووبایەوە
....
دەبوو بە من کە خەریکم بە بێدەنگی
بە شانی خۆم بەرد دەکێشم بۆ زیندانم
وە باڵە فڕەی مەلی ڕۆحم
دەبەستمەوە
لە چوار دیواری شیعرمدا
هەر کوتومت
دەبوو بە خۆم!».
-تا شکۆفەی.........ل٣٦

ئێستا هاوڕێی دە بەر یەک هەڵهێنانی شیعرە ئەسڵییەکە و وەرگێڕانەکەی حسامی، سەرنجبدەنە ئەو چەند ڕستەیەش کە زەقکراونەتەوە و بزانن وەرگێڕ چەند ئەمانەتدارە!! و چۆن پێنج ڕستە، بە پێنج وشە دەردەبڕێ.

٣. شاعیر دەڵێ: «و فردا که فرو شدم در خاک خونالود تب دار.........»

واتە: «سبەی ڕۆژیش کە ڕۆنرامە نێو خاکی خوێناوی بە تاویاو.......»، بەڵام وەرگێڕ خەیاڵی شاعیری بەدڵنەبووە و بۆ خۆی خەیاڵێکی تری بۆ داتاشیوە و شاملووی ناردۆتە جەهەنەم:

«سبەی ڕۆژیش
کاتێک خاکی بە گڕی خوێنی ئاگرگرتوو
منی گرتە نێو ئامێزی...».
-تا شکۆفەی........، ل٣٨

*****

* شیعری دووەم: لە برینی سەر دڵەکەی ئابایی-ل٣٩ هەتا ل٤٢-
سەرچاوەی دەقی فارسی شیعرەکە: شعر زمان ما، احمد شاملو. محمد حقوقی، انتشارات نگاه، تهران ١٣٦٨.

١. شیعرەکە ئاوا دەستپێدەکا:

«دختران دشت!
دختران انتظار!»

واتە:

کەنیشکەکانی دەشت!
کەنیشکەکانی چاوەڕوانی!

وەرگێڕ نووسیویەتی:

«گەورە کچانی دەشتەکی!
گەورە کچانی چاوەڕوان!».
-تاشکۆفەی........، ل٣٩

ئاشکرایە کە دەشت و چاوەڕوانی «ناو»ن، کەچی وەرگێڕ کردوونی بە سیفەت، واتە «دەشتەکی» و «چاوەڕوان». جیاوازی هەیە لە نێوان «کچێکی چاوەڕوان» و «کچێک کە لە چاوەڕوانی بووبێ». شاعیر دەشت و چاوەڕوانی کردووە بە باب و دایکی کەنیشکەکان. ئەوەی چاوەڕوانیشە شاعیرە کە بووەتە زمانی حاڵی دەشت و چاوەڕوانی. شاعیر چاوەڕوانە کە ئەو کەنیشکانە تۆڵەی خوێنی ئەو مامۆستا شۆڕشگێڕە تورکمانە بکەنەوە کە داگیرکەری دەشت، شەهیدی کردووە.

چاوەڕوانییەکەش لە کۆتایی شیعرەکەدا بەم چەشنە دەدرکێنێ:

لە نێو ئێوەدا کامەتان
دەساوێنەوە
چەکی ئابایی
بۆ ڕۆژی
تۆڵەسەندنەوە.

هەروەها، هەر لەو دوو هێڵەی سەرەتای شیعرەکەدا کە باسیان دەکەین، وەرگێڕانی وشەی **دختران** بۆ «**گەورەکچان**»یش هەڵەیە. دختر واتە کچ، کەنیشک یان دۆت، لە کوردیدا ئێمە بە ئافرەتێک دەڵێین گەورەکچ کە مەمکی پڕ بە باخەڵان بێ، بەڵام ئایا شاملوو ئەو گەورەکچانە دەدوێنێ؟!

«پستاشان، کدام شما

www.arsivakurdi.org

ئاکامی کارەکەی وەرگێڕەوە وەچنگکەوێ.

* شیعری یەکەم: تا شکۆفەی سووری گراسێک، ل٢٣ هەتا ل٣٦.

سەرچاوەی دەقی فارسی شیعرەکە، لحظەها و همیشە، احمد شاملو، انتشارات نیل، تهران ١٣٥٧.

١.شاملوو دەڵێ: «........
و قیراندود میشود رنگ
در نابینایی تابوت
و بی نفس میماند آهنگ
از هراس انفجار سکوت....»

واتە: قیراوی دەبێ رەنگ
لە کوێرایی تابووتا و
ئاهەنگ پشووی دەبڕێ
لە ترسی تەقینەوەی بێدەنگی،...».

وەرگێڕ دەنووسێ: «لە نابینایی تابووتا
هەموو شتێک رەنگی قیر دەگرێ،
وە گۆرانی پشووی دەبڕێ
لەبەر ترسی هەرەسهێنانی بێدەنگی....»

پێشتر گوتمان کە لە گرنگترین تایبەتمەندیەکانی شیعری **شاملوو**، ئەوەیە کە خوێنەر بە ئاسانی تێی ناگا، ناچارە زۆرتر بیری لێبکاتەوە و مێشکی بە شیعرەکەوە ماندوویکا. وەرگێڕ بە پێچەوانەوە ویستوویە میوەکە بۆ خوێنەر پاکبکات و تەنانەت بۆی بجوێ. ئەوەتا دەربڕینی شاعیرانەی "قیراندود میشود رنگ" «قیراوی دەبێ رەنگ» لە خوێنەری کورد بزردەکا و وەریدەگێڕێتەوە: "هەموو شتێک رەنگی قیر دەگرێ". کاتێ کە دەڕوانینە هێڵی سێ و چواریش، بۆمان دەردەکەوێ کە کۆسپی وەرگێڕ تەنیا لە تێنگەیشتن لە شاملوو دا نییە، بەڵکو کۆسپەکە زمانە. بۆیە وشەی **انفجار** بە **هەرەسهێنان** تەرجومە دەکاتەوە و بە زمانێکی دیکە دەڵێ: کە بێدەنگی نەما، گۆرانیش نامێنێ. کەچی وا نییە. یان بێدەنگی دەبێ، یان گۆرانی. «شاملوو»ش مەبەستی ئەوەیە و دەڵێ: بۆیە ئاهەنگ نەماوە، چونکە بێدەنگی وەدەنگهاتووە و تەنانەت تەقیوەتەوە، نەک هەرەسیهێناوە! بۆ ئاگاداری وەرگێڕیش **هەرەسهێنان** بە فارسی دەبێتە **فرسایش، ریزش** و....

٢. شاملوو دەڵێ: « تصویری بی شباهت
که اگر فراموش میکرد لبخندش را
....
می شد من که سنگ‌های زندانم را بردوش
می کشم خاموش
و محبوس می کنم تلاش روحم را
در چار دیوار الفاظی که
می ترکد سکوتشان
در خلاء اهنگ‌ها
که می کاود بی نگاه چشمان
در کویر رنگ‌ها
می شد من
عینا.».

واتە: وێنەیەکی وێنە چوو
کە ئەگەر پێکەنینەکەی لە بیرچووبایەوە
....
دەبوو بە من کە بەردی زیندانم دەکێشم بە کوڵ
بێدەنگ،
هەوڵی رۆحیشم بەندی دەکەم
لە چواردیواری ئەو وشانەدا
کەبێدەنگیان دەتەقێ
لە بۆشایی ئاهەنگەکاندا،
کە بێ نیگای چاوەکانیان دەسمێ
لە تێودەشتی قاقڕی رەنگەکاندا...
دەبوو بە من
بێ موو لێدان!

www.arsivakurdi.org

(تا شکۆفەی سووری کراسێک) و هونەری وەرگێڕانی شیعر

جەعفەری شێخولیسلامی

ڕۆبەرت فرۆست * Robert Frost وەختی خۆی گوتی:«شیعر ئەوەیە کە لە وەرگێڕاندا بزردەبێ». بە واتایەکی دیکە گوتی: شیعر بۆ وەرگێران دەست نادا. ئێستاش زۆر کەس هەر لەسەر ئەو بڕوایەن. ئەمانە پێیان وایە کە تەنیا ڕێگای چێژوەرگرتن لە شیعری شاعیرێکی بێگانە، فێربوونی ئەو زمانەیە کە شاعیرەکە شیعری پێنووسیبووە.

ماڵم حەقە! ئەمانە لە لایەکەوە حەقدارن، بەڵام لە لایەکی ترەوە فێربوونی چەند زمانی بێگانە بۆ هەموو کەس دەست نادا؛ ئەوجار تەنیا فێربوونی زمانێکی بێگانەش هەروا ئاسان گرفتەکە چارەسەرناکا. ئەوەی گرنگە لەم پێوەندییەدا، فێربوونی زمانی ئەدەبی و شیعرییە. ئەمە ئیتر بە جارێک ئیحتیمالەکە دوورتردەکاتەوە. کەوابوو وەرگێڕانی شیعر و شوێنەوارەکانی تری نووسراوەی بێگانەکان لە کۆنەوە وەرگێڕدراون و وەردەگێڕدرێن، لە لایەن ئەو کەسانەوە کە هەم لە بابەت زانینی زمانی خۆیانەوە کە پێیدەنووسن و هەم لە بابەت زانینی زمانەکەی دیکەشەوە کە لێی وەردەگرن، متمانەی تەواویان بە خۆیان هەیە.

کاک **«ناصری حسامی»** هەر بەو نیازەوە کۆمەڵەیەک لە شیعرەکانی **«احمد شاملو»**ی وەرگێڕاوەتە سەر کوردی و لە نامیلکەیەکدا بە ناوی **«تا شکۆفەی سووری کراسێک»** بڵاویکردوونەتەوە.

«ئەحمەد شاملوو» بە بێشک ناسراوترین شاعیری هاچەرخی فارسە، چ لە نێو ئێران و چ لە دەرەوەی ئێران. پاشی **«نیمایووشیج»** کەمتر شاعیر و نووسەرێکی فارس هەبووە، کە تا ئەم ڕادەیە شوێنی کردبێتە سەر ڕۆشنبیری و ئەدەبیاتی هاوچەرخی فارسی، بەتایبەت لە بواری شیعری ئەمڕۆدا.

ئەدەبیاتی فارسی، شاعیر و نووسەری کەمی نەبووە لەوانە کە قەڵەمیان بانگی مرۆڤایەتیان هەڵبڕیوە، ئەوینی سووکایەتی پێکراویان لاواندۆتەوە و لە بێعەدالەتی و نابەرامبەری کۆمەڵایەتی لە هەڵایان داوە. «شاملوو»ش یەکێک لەوانەیە، بەڵام ئەوەی کە زۆرتر شاملووی گەیاندۆتە ئەم پلە بەندەی شیعری فارسی، شێوازی تایبەت بە خۆی ئەو شاعیرەیە، کە ئەمڕۆ بووەتە مەکتەبێک لە نێو شاعیرە گەنجەکانی فارسدا. زمانێکی گران «تێکەڵاوێک لە زمانی کۆن و ئەمڕۆی فارسی»، زاراوەگەلێکی کە لە ناخی فەرهەنگ و کەلەپووری فارسدا ڕەگی داکوتاوە و خەیاڵێکی پڕ پێچ و پەنا و لێوڕێژ لە ئایرنی، دوو تونی و چەند تونی، تانوپۆی بیری مرۆڤدۆستانە و ئازادیخوازانەی شیعرەکانی «شاملوو»ن. ئەو شێوازە تاقانەیەی شاعیر بەرهەمگەلێکی ئەوتۆی خوڵقاندووە کە لێتێگەیشتنیان تەنانەت بۆ فارسەکانیش گرانە.

ئێستا با بزانین کاک **«ناصر حسامی»** چەندە لە **«شاملوو»** تێگەیشتووە و لە ڕاگواستنی بیر و خەیاڵ و هەست و سۆزی شیعرەکانی ئەو کەڵە شاعیرەدا، بۆ زمانی کوردی چەندە سەرکەوتوو بووە.

هەڵبەت سەبارەت بەمە کە ئەم وتارە بۆ گۆڤار ئامادەدەکرێ، لەبەر زۆری ناتوانین دەست لەسەر هەموو خاڵەکانی شیاوی باسی «تا شکۆفەی سووری کراسێک» دابنێین. لەبەر ئەوە تەنیا سێ شیعری وەرگێڕاوی ئەو نامیلکەیە هەڵدەبژێرم و پێکەوە هەڵیاندەسەنگێنین. بەو هیوایە کە فکرەیەکی گشتیمان لەمەڕ

کەریمی دافیعی

سکالا

جاری وایە، هێندە نزیکی:
بۆنی هەناسەت هەڵدەمژم
هەست بە شواری لەشت دەکەم
دڵی غەریبی کزچکردووم
بە یادی تۆ دەشنێتەوە
سار لە خۆشی من دەنۆشێ
شینی شیعرم دەپرێتەوە.
شادی وەکو شالووری مەست
لەسەر سەرم دەنیشێت و
بە دەورمدا دەخولێتەوە!

جاری واشە، هێندە دووری:
لە دووری تۆ دەبمە زریان!
دارەکانیش وەرسیی من هەڵناگرن.
بەردەکانیش
بۆ غەریبیم دێنە گریان!

نیاز

شەوێک، وتت: ببە بە شەو!
لەو شەوەوە،
بوومە شەوی ئەنگوستەچاو!
تا تۆ جارێک وەکو قەدیم
بە فانۆسی نیگای گەرمت
درێک بدەی بە تاریکییم!

مەحاڵ!!

شوێنی کەوتم،
وەکو نسێی.
بوومە خاک و خۆڵی بەر پێی!
داوێنم گرت
داوام لێکرد؛
بەڵکو جارێک
تەنیا جارێک، ئەگەر دەکرێ،
ڕێی مەڵبەندی عەشقم بگرێ!

کەچی وتی: ئەی بێ پەروا!
ئەی بێ پروا!
تۆ ڕووباری، منیش دەریا.
کێ دیویەتی تەنیا جارێ
دەریا بەرە و
ڕووبار بڕوا؟!!

شۆڕەبی

دوو دڵداری هەناسەسوار
لە دەست بەدکار
پەنایان لردە بن دارێ.
دارە گەلاً و لق و پۆپی
شۆڕکردەوە.
دانەویەوە.
تا ئەو دوو دڵدارە وەشارێ!
بەمجۆرە بوو
کە شۆڕەبی لەدایکبوو!!

www.arsivakurdi.org

حەمە عەباس

ناسین

هەموو شتێکم
ژیانێکی شێواو و
مردنێکی ڕێک و پێکم.
هەموو شتێکم.
کانییەکی لێخن و
زەلکاوێکی ئاوێنەیی و
پاڵەوانێکی سەردەم و
ناسنامەی ترسنۆکێکم؛
لە هەمووانیش گەورەتر؛
کوێرێکی چاو گورگانیم.

ساتەکان

شەوەکان بە دوای یەکا دێن.
ساتەکان تکە تیزابن،
یەک یەک بەسەر ڕووخساری کزمدا دەتکێن
ساتی شیعر و
ساتی پەردە و
ساتی هەرەس
ئێستاش ئەو ساتەم لە بیرە
کە ناسنامەی کلۆڵیی خۆم درایە دەس
لە توێی وشە تۆخەکانیا بۆم دەرکەوت
من ئازاری ناو ئێسقانێکی شکاوم
ژیان گلۆڵەی تەلدڕی
چواردەوری گیانی برسیمە.
مردنیش دیوی دووەی ناسنامەی زیندەگییمە.

نەفرەت

سیکاردێکی تیژم دەنێ
لەگەڵ ئەسپێکی شێ
پاشە و پاش سواری دەبم و
دەچم ئادەم دەخەسێنم
مەمکی حەوا لەشیش دەدەم
کە هاتمەوە
دەبم بە میوانی ڕۆما و
هەر لەوێ، لە ئاگردانەکەی دەیبرژێنم.

ائوس

ەنجەم لە دەستم بێزارە.
دەستم لە جەستەم،
جەستەم لە پێم؛
پێم لە زەوی؛
زەوی لە دەریا؛
دەریا لە ئاسمان؛
ئاسمان لە ئەستێران؛
ئەستێران لە مانگ؛
مانگ لە درۆکان.
ئەم هارمۆنییە ئاوەژووە چییە!!
گەر کائوس نەبێ.
کائوس، کائوس، کائوس.

* کائوس: نیگەرانی، شپرزەیی رۆح.

رووتکردنەوە

ووشەکان
خەڵکەکان
درەختەکان
یەک یەک رووتدەکەمەوە.
ئەم جارەیان، لەم گەشتەدا
یا لە تەنیاییا دەمرم،
یا حەقیقەت دەدۆزمەوە.
تاران ١٩٨٧

مەوجود سامان

شار

بۆ: کاناسی

من لە شارێک دەگەڕێم
پاک بێ وەکو پەڕەی گوڵ و
دڵی پەپوولەی کێوی.
لە رووبارێک دەگەڕێم،
ئاوی ساف بێ وەک فرمێسکی دایکم؛
لە رووبارێک، هەر جارەی کە تینووبووم؛
لێی پاڵکەوم؛ لێوم بخەمە سەر لێوی.
زنوە ١٩٨٦

شۆڕدەبێتە بنی بیرەوە.
هەر سەتڵێ هەڵدەکێشم، هەڵدەکێشرێ: قوڕاوی خوێنە! یاخود زووخاوە!!

فنجانێک ژەهر: یادەکانم. فنجانێک فرمێسک: ژین وتەمەنم.
ئاوێنەیەکی شکاو، چاوەڕوان، دەست لە ژێر چەنە، بۆ پیربوونم؟ یان مردنم؟!
پیربووم. پیــ..یــ..یــ..ر!!
هێندە پیربووم خەریکە جەو گاڵتەم پێدەکا.
سەر و ریشی یادەکانم سپی هەڵگەڕان.
کەسیش نازانێ. نە تۆ و نە ئاو و نە ئاوێنە.
دەمێکە منیان لە خۆیاندا و خۆیان لە مندا کوشتووە.
هەر هەموویان!
هەر هەمووتان!!

سەرمای تالی ١٩٩٢
Nortälje

* احمد شاملو.
** محمد علی سپانلو.

- ئەمەش هەواری ئەو حیزبانەیە کە بوون بە تەکیەی شاعیرەکان!
-خوایە چی بکەم؟ ... بەسە بنوو.
- وەرن! وەرن ئەو شاعیرانەی حیزب دروست دەکەن!
- دەتەوێ برۆم؟ بەسە بنوو.
- وەرن! وەرن ئەو حیزبانەی شاعیر دروست دەکەن!
- من رۆیشتم...
- ئێستا لاچن! خەڵکینە لاچن. لافاوە لافاو.
لافاوی پێڵاو. پێڵاوە لاستیکەکانی هەڵەبجە.
لافاوی گیتار. گیتارەکانی ئیسپانیا.
لافاوی دەست و پەراسووەکانی ئەفریقیا.
لافاوێ لەسەر سنگم رێ تەی دەکا و
هەموو شتێ وەپێش خۆ دەدا.
هەموو شتێ سەر ئاو کەوتوون. قورئان. کاپیتاڵ. ئاڤێستا.
کەللەسەری لەنین. کڵاوەکەی گیڤارا. سێبەری سارتەر. سمێڵەکانی ستالین.
دەستی هەڵێنراوی هێتلەر. ردێنی کاسترۆ. گیتارەکان. مەندیلەکان. پەراسووەکان.
پێڵاوەکان. کتێبە سوورەکان. زەردەکان. جەمەدانیەکان. پۆستەرەکان.

ئەمەش وێستگەی گریانی شەوانە.

شەو بوو.
شەوە. شەو لەگەڵ دەستەکانت دەبووە میوانی ژوورەکەم.
چۆلەکەی خەو لە هێلانەی چاوەکانتەوە هەڵدەفڕیە نێو بیبیلەی چاوەکانم.
بەڵام ویستبووم بڵێم و نەمگوتبوو.
ویستبووم بڵێم:
دەمێکە ئەم دەروونە بۆتە بیر و شیعر سەتڵە و بە گوریسی یادەکانت

قەت بینیوتە خوێن گڕی تێبەربێ؟
دیوتە بێشکە بگرێنێت و کاریتەی بان، مەمکی خستبێتە دەمیەوە!
ئاخ ... مەگەر من چەند ساڵە ساتە، پۆلیسی خەو گرتوومیەتی و هەموو شەوێ یادێکم دەدا لە سێدارە؟
من کەی خەوتم؟

کە من خەوتبووم، چەند لەش سەری خۆیان لە توونێلی باوەڕێکدا فەرامۆش کرد؟
چەند چاو نیگایان لێ زیز بوو؟
چەند ئاوێنە لە تەنیایدا شکان؟
تای گەرم رایدەکێشامە نێو توونێلی ورێنەکان و دەستی تۆ دەسماڵێکی تەڕبوو لەسەر تەوێڵم:
- بنوو ... «سەردەم هەر سەردەمە بۆگەنەکەی جارانە».
ئەمەش وێستگەی گریانی شەوەکانە. باران: نم نم. گریان: خوڕ خوڕ.
گریان حەبە:
- رۆژێ سێیان، بەر لە خوردان، دوای جگەرە.
لە وێستگەی گریانەکانا -با- سەر لە دووی سێبەری خۆی دەنێ.
-با- دەستێکە و پۆستەری دیوارەکان دەدڕێنێ.
لوليان دەدا و رەپێش خۆیانی دا.
دوای تۆش -با- هات. لە ژووری تەنیاییمدا. لە مێرگی پێخەفەکەمدا.
ددانەکانم دوو بەرداش بوون، دەستی تای گەرم دەیگەڕاندن.
سەرم مەیتخانەیەک بوو، هیچ سەرێ خەونەکانی خۆی تێدا نەدەناسیەوە.
- سمێڵی زل گەلێ کەسی کرد بە سیاسی!
- بنوو...
- سیاسەت سمێڵی گەلێ کەسی زل کرد!
- بنوو...
- ئەمەش چوار پایەی ئەو شاعیرانەیە کە بوون بە بڵیند گۆی حیزبەکان!
- بنوو ... تو خودا بنوو ...

www.arsivakurdi.org

وەک رەگەکانی درەختی ئەشکم.

هەموو چوونێک هاتنەوەیەکی بە دواوەیە. هەموو هاتنەوەیەکیش: چوونێکی تر.

کەچی ئەم داروبارەم قەت نەدیبوو.

بۆچ نەمدیبوو؟! مەگەر من چەند ساتە ساڵە

دەستی خەوێ دزیومەتی و بێداریی دایکە و لێم دەگەڕێ؟

– کوڕەکەمان، دیارنیە. نەهاتۆتە ئەم لایانە؟

ئەم خەونانەم قەت نەدیبوون.

– نە دادە گیان!

ئەم بەردانەم قەت نەدیبوو. ئەم بێ خۆرییە!

جاران هەر هیچ نەبا، لقێکی خۆر لەگەڵ دەستەکانت دەهات.

دادەنیشتین. هەناسەکانم: کەروێشکەی پرچت.

– با بڕۆین!

سێبەری باڵات، پێی لەسەری نسێم دەنا.

– لە کامێرای ئەم چاوانە دووربینەوە، دەستەکانتم دەدەیێ؟

پێدەکەنیت، منیش. دەگریم، تۆش.

– ئەلۆ...

تەلەفۆن کانی و گریانت قوڵپێ بوو: دەرژایە گۆزەی گوێیەکانم.

گوتبووم: تۆ وەک زۆر کەسیت.

وەرچەرخابوویت: کەس وەک تۆ نیە.

– ئەلۆ؟

هەر دەهاتم نەدەگەیشتم. هەر دەچووم و دوورنەدەکەوتم.

فڕینی بێ باڵ. ڕاکردنی بێ پێ. ژین بێ دڵداری.

لە نهۆمی حەوتەمەوە، بەربوونەوە و قەت نەگەیشتن بە زەوی.

– ئەوە کوڕەکەتان لە سەردابدا خەوتووە.

قەت لە قوڕاوی خوێندا هەنگاوت هەڵێناوە!

دەمگوت: دەچمەوە. دلّم بۆ بینینی کۆلیتی سەگەکەمان بۆتە کونی دەرزی.
دەچمەوە و بە دیواری مالّی جوانترین کچی گەڕەکا، کە هەموومان حەزمان لێبوو: هەلّدەمیزم.
با لێمبدەن. پشتم بیری مست و شەقی منالّەکانی گەڕەکیان کردوە.
ئەوسا رۆیشتم. پێم نەگوتبووی. دوور لە چاوەکانت سەفەرم کرد. لە ئاوێنەی خۆمدا.
دەستەکانم: هاودەمی هەمیشەیی ئەژنۆکانم.
پێیەکانم: لەسەر ئەرز رابوون. لە قوڕگمەوە، چوونە سەر رێگای هات و نەهاتی دەروونم.
دەروونیش سەندووقێکە لە باوڵەکەی نەنکمان دەچێ:
چەند بازنەی شکاو. کیسەیەک خەنە. خەناوکەیەکی داوەبەن قرتاو. چەند وێنەیەکی زەردهەلّگەڕاو:
وێنەکان پەنجەرە و کەسەکانی ناو وێنەکەش تەنیا سەر و سەرەکانیش سەرەتاتکێ بۆ دەرەوە.
ژنەکان: شەرمن.
منالّەکان: حەپەساو.
پیاوەکان: تووڕە.
جوتێ سۆلەی لاستیکی.
خەنجەرێکی سیاسی. تەسبیحێکی مێژوویی. جووتێ جەمەدانی.
یەکیان رەش و ئەوی تر سوور. کراسێکی خوێن پێوە وشک بوو.
بۆنی راپردوو.
پژمینی ئێستا!
ئەوسا هاتمەوە. لە ئاوێنەی تۆدا. نامۆیی کراسێکی دڕاو بوو: داو و دەرزی نیگاکانت پینەی دەکرد.
دوای چوونی تۆش، برینەکانم بوون بە کراس.
دانیشتبووم.
لە ئێوارەیەکی قەحبەدا، دادەنیشم.
لە تەشتی چاوەکانمدا، زامەکانم دەشۆمەوە. هەلّیان دەخەم.
لە هەیوانی شەوێکی سیاسی دا.
زامەکانم لەسەر رستەی ماسوولکەکانی -با- پیردەبن و وشک نابن!
وەک چاوانت.

ووم بە پەنجەرەی چاوەکانت، لە پێپلکەکانی دەرووغت دەڕوانی: لە قەیسەرییەکانی دەروونی یەکدا،
ڕامان دەکرد. ئەوسا ئێوارەبوو و ئێستاش سپێدە!
ئەمیشە پێیەکی ماندوو هەیەخەون بە ڕاکردنەوە ببینێ.
منیش لە ڕاکردنە بێهوودەکاندا، برینەکانم شین دەبنەوە.
نین: مینا خودی خۆت. مینا چاوەکانی ئەو خۆشەویستەی نیوەشەوێ زیندانێ هات، قووتی دا و ڕۆیشت.
زارم بۆت دەدوا و سەلای هەستم بەرزدەبۆوە. با دەهات.بایەکی نەرم.
چۆلەکەی خەمەکانم لە ئاوێنەی بن سواندەی مژۆڵەکانتا، هێلانەی چێ دەکرد: گەرم و نەرم.
زەم لەسەر لێوەکانت بالایان دەکرد: گەز گەز!
ێواسی یادەکانم لە کەلێنی زامەکانمەوە سەیری بەرز و نەوی بوونەوەی سنگتیان دەکرد.
ەوسا: نزیک ... نزیک: لە دەروونتا!
ێستاش دوور ... دوور: لە دەروونما!!
ڕابردوومان ڕەشماڵێ بوو، زریانی مێژوو، بە خۆڵی خۆی داپۆشی بوو.
هەر ئەو کاتەی مێژوو مێردی بە بێدەنگی کرد، مەرگی ئێمە لەدایکبوو.
کەچی لەگەڵ تۆ دا: سادە و ساکاربوون گۆنیەکانم.
ئابەڵەدبوون: پێیەکانم.
دایکیان هەبوو: دەستەکانم.
گۆنیەکانم لەگەڵ تۆدا، کۆڵانێک بوون: هەنگاوەکانی ناوی «هیتلەر»یان نەدەناسی.
لە شەوە لووسەکانی تۆشدا «ستالین» تەنیا جووتێ سمێڵی زیت بوو و لە مەرەکەبی ڕاپۆرتێکی دژ
بە «ئەخماتۆڤا»دا دەخنکا.
ویستبووم بڵێم و نەمتوانیبوو.
ویستبووم بڵێم و زارم نەگەیشتبووە دەنگم.
ویستبووم بڵێم: بەر لە هاتنت و دوای «ئەخماتۆڤا»،
بەر لەمن و دوای شەکەت بوونی تۆپی زەوی:
گەلێ ئاڵا بوون بە دەرپێ.
گەلێ دەرپێش بوون بە بەیداخ!

www.arsivakurdi.org

- ئەم پەنجەرەیە داخە!.
هەمیشە و لە هەر شوێنێ پەنجەرەیەک هەیە، چاوەڕوانی پێوەدان بێ و
لە حەژمەتی پیریی خۆیدا خەریکی مەرگ بێ.
« چما نابێ بڕۆین؟.../ ئەگەر هەنگاو هەڵنەهێنی مەرگ دێت و پێشت دەکەوێ!»**.
- ئەم پەنجەرەیە، بکەرەوە!
مەوداکانم بڕین. مەوداکان منیان بڕی. مەودای نێوان ڕووباری خۆم و قەوزەی ڕۆحم.
مەودای نێوان خودی خۆت و پردی ڕۆحت. مەودای نێوان ئاو و ئاوێنە. ئاوێنەی ڕابردوو سیمای ئێستام.
ئاوێنە: خشانی دوکەڵی جگەرە بەسەر خۆیدا. مینا خودی خۆم: بەسەر ڕۆحما.
مینا ڕۆحم: بەسەر پشکۆی یادەکانتا.
دوکەڵی شین ئاوێتەی پرچت دەبوو: ئاگرێ لە جەنگەڵدا: زەندەق چوونی سمۆرەی ڕۆح...
- ڕۆژێک دێمەوە و بە شانەی هەستم، پرچت دادێنم.
هاتن. دانیشتن. بەسەر سیمای ڕۆحمدا ڕشانەوە. سمۆرەیەک بووم لە جەنگەڵی خەونەکانتا،
عەودالی کونی کۆلکەدارێ، ڕابردوومی تیا حەشاردەم.
هاتن و ڕشانەوە.
بێدەنگی من کراسێکی سپی نەبوو لەسەنگەردا، هەڵمدابێ.
بێدەنگی من ڕێزلێنان لە ئاژاوەی سەردابەکانی دەروونی تۆ بوو.
بێدەنگی من... بێدەنگ بوونی دەنگی دەم بوو و ڕۆح دەیقیژاند.
ئەوسا ڕۆیشتم: دەستەکانم، بوون بە سەوڵی بەلەمی لەش، ژین بە دەریا...
سەردەم سەردەمی بێ سەر و دەمە.
جرجە کوێرەکان: پۆلیس. جیهان: بەردی گۆنا: نوقمی بنی گۆماوی خوێن.
سەرم بەرداشی گوندی لەشم.
ئێوارەبوو.
تابێ گرتبوومی چاوی بەزەییتی دەزاند.
گوتم: ئەو پۆلیسانەی حیزب دروست دەکەن؟
وەرچەرخایت: ئەو حیزبانەی پۆلیس دروست دەکەن!!

نۆستالگیا

بەرۆژ ئاکرەیی

من ماتی تۆم دەڵێن خەوی گرانە.
خ.ح «هێدی»

بۆ: ئەوانەی ونیان کردووین
ئەوانەی وڤان کردوون
بۆ ڕێزلێنان لە «ئاندرەی تارکۆفسکی».
بۆ: ئاریا...

«خۆشەویستی خوشکی مەرگە»* و دەستەکانت خوشکی دەستی هەستەکانن.
سپێدە بوو.
سپێدەیە! خۆر لەگەڵ دەستەکانت دەخزایە سیلەی چاوی دڵمەوە.
دانیشتبووم. دادەنیشم. رادەوەستای. ئاوێنە:بزەی نەرمت.
فنجانێ قاوە: لۆچەکانی نێوچەوانم. فنجانێ شیر:ددانەکانت.
نەرمەبایێ لە هەواری لێوەکانتەوە: سەمای گوڵی زامەکانم.
ژوورەکەم: مێرگی یادەکان: پەپوولەی شپرزاوی ماچەکانت.

تەنیا تۆ نیت.
تەنیا تۆ نەبوویت. دەستت دەرۆیشت: پەنجەرەدەکرایەوە.
هەمیشە و لە هەر شوێنێ پەنجەرەیەک هەیە، چاوەڕوانی کردنەوەی بێ و
لە چاوەڕوانی دا سەرووریشی سپی ببێ.

چ ڕەشەبایەکە دەستی تۆ!!
ئەی پەناگای هەموو نهێنییەکانی نێو دڵم.
ئەی بۆ کە ئەتبینم دەستیشم لەبەر پەیکەری جوانیتا
چۆکدائەدا و دەرگای دڵم ناکاتەوە. دەریای چ خەمێکی تۆ!! بۆ نامدەیتە بەر شەپۆلی
دەریا تووڕەکانی نێو دڵت و بەرەو کەنارە دوورەکان رامنامالی. خۆ من لەوێش،
هەر ئەم مرۆڤە عاشقەم.
تۆ ئەزانی مرۆڤ کە جارێ عاشق بوو، جارێکی تر عاشق نابێ. تۆ ئەزانی،
مرۆڤ لە ئاگری عەشقی خۆیا بۆ تەنیا جارێ گڕئەگرێ و جارێکی تر گڕناگرێ. ئەی بۆ لەوەتی
عاشقی سەری خۆم و چاوانی تۆم، دەستی دێوێک چاوەکانم کوێرئەکات و
سەماکانم لێتێکئەدات. نا!! گیانەکەم کێ ئەڵێ رۆژێ دەستی عەشقە کپبووەکەی خۆم،
نانێمە نێو دەستی ئەم خەڵکەوە و بۆ دوایین جار لەسەرسنگت هەڵناپەڕم.
نا!! گیانەکەم من هەرگیز لە کوێربوون نەترساوم و ناترسێم
کێ ئەڵێ مرۆڤ تەنیا بە چاو سەیری جوانییەکان دەکا!!

کزەبای خەم، بەرەو دەریای یادەکانت هەڵئەگرێ و تۆش بە تەنیا
پاڵکەوتوویت و ئەڕوانیتە ئاسۆی بەرین. ئەڕوانیتە نیهێنییەکانی ئەم گەردوونە و
ئەتەوێ رێ لە مردن بگری!! تۆ بەتەنیا چۆن سەر ئەکەی بەناو گێژەنی مردنا و
دەستت ناگاتە دەستی من!! تۆ بە تەنیا چۆن سەما بۆ مردن ئەکەیت و ماندوونابی!!
تۆ بە تەنیا چۆن ئەتوانی بیرەوەریەکی تر بۆ ئەم دڵە پەستەی من و بۆ ئازارەکانی ئەم خەڵکە
بنووسیەوە!! خۆ تۆ هێشتا نەبوویتەتە چرۆی خەونە سەوزەکانی ئەم سەدەیە.
وەرە دەستت بنێرە دەستمەوە. تۆ ئەزانی، کە دوو ئازاری دەروونی یەکئەگرن و
لە باوەشی یەکتریا ئەتوێنەوە. چیان لێدێ و چۆن گڕئەگرن!!

١٩٧٩/٨/٢٥ - ١٩٩١/٢/١٠

ە بەردەم سیبەری ئاو و گوڵە نێرگزێکدا بمرین. ئێستاش ئەشێ، بە مردنمان پەیکەری
ەو ئازارانەی لەم خاکەوە هەڵماغزین، لەسەر دەستی خۆر راگرین. ئێستاش ئەشێ،
خۆر ماچکەین و ئاسمان لە دڵمانا پاڵخەین. چی هەیە وەک دڵی ئێمە، چی هەیە
وەک دڵی ئەم خەڵکە ئاوەڵابێ، بۆ ئازار و خۆرپەرستن!! چی هەیە
وەک دڵی ئێمە، چی هەیە وەک دڵی ئەم خەڵکە ئاوەڵابێ،
بۆ پەلاماری شەیتان و شەڕ و مردن!!.

دووریت ئەو درەختە سەوزەیە هەموو رۆژێ باوەشەکا بە دڵمدا و لەسەر سنگم پاڵئەکەوێ.
دووریت ئەو باڵندەی ئاگرەیە، لەسەر سەرم باڵئەگرێت و بە تەنیا ئەو عیشقی سەرمە. دووریت
ئەو شەوە مەزنەیە، کە تیایا دەست ئەکەمە ملی خەونە ئاڵۆزەکانم و وێنەکەتی تیایا ئەبینم.
دووریت دڵمە، جێنم ئەهێڵێ و جێنم ناهێڵێ. ئەوەتا ئێستا لە سنگما ئۆقرە ناگرێ، خۆی ئەداتە
بەر شەپۆلی خوێنەکەم و پەلەی خۆفڕێدانێتی بۆ سەر زەوی. کێ هەیە ئاوازێکی تر بۆ مردنم دابنێت و
تووڕەنەبێ لەو کەسانەی لەپشت دیواری شەوەوە نەخشەی کوشتنم دائەنێن.

یەرە و دەریای یادەکانت، کزەبای خەم هەڵمئەگرێ و دەست بۆ بارانێ هەڵئەبرم. چاوت لێمە
تەنیایەکم نە،، تەنیا نیم و لەبەر بارانا ئەسوتێم. کە باوەش بۆ درەختێ دەکەمەوە، چاوت لێمە،
چۆن ئاوێزانی یەکتری ئەبین و لە یەکترا ئەتوێینەوە. کە ئەشکەمە ناو تاریکی شەوانەوە، چاوت لێمە
چۆن لە نێوانی قەڵەمەکەم و پارچە کاغەزێکی سپیا دائەگیرسێم. ئەگەر شەیدای داگیرسانی سەری منی،
ئەوە سەرم، گەرتەنیاش بم، دڵنیام لەوەی مارەکانی سەرشانم لە برسا هەموو تۆپیون. ئەوە سەرم
گەر تەنیاش بم، دڵنیام لەوەی هیچ داڵێکی ئەم دوورگەیە، ناتوانێ سەرم بکاتەوە بە هێلانە.

من عاشقی ئەم گەردوونەم. ئەو گەردوونەی جارێک نەمتوانیووە تیایا پڕ بە دڵم هەڵپەڕم و
سەما بۆ گیانی خۆم بکەم. من عاشقی ئەم گەردوونەم. لەوەتی چاوم بە عەشقی کردۆتەوە
نەمبینیووە و عەشقی ئەویان فێرنەکردووم. سۆزی هەناسەکانی منە ئەم گەردوونە و
لەوەتی هەم پڕ بە دەمی سییەکانم هەڵیەمژم و بێزار نابێ. دەستی چ رەشەبایەکی تۆ!!
ئەی ئەو هێزە بێهاوتایەی لەگەڵ خۆتا هەڵمئەگری و خەونەکانم ئەڕنیتەوە.

www.arsivakurdi.org

ده بۆ ساتێ، سەرم بخەرە کۆشتەوە، با بە هەموو توانامەوە
فرمێسکی چاوە کاڵەکانت بخۆمەوە و تێر تێر بنووم.
کێ ئەڵێ من بە فرمێسکی چاوەکانت گەورەنابم!!
گەورەنەبووم!!

بێدەنگیت بۆتە پاچێکی تووڕە و لە بری خاک سەری من هەڵئەداتەوە و
لەگەڵ دەربەڕینی هەر تۆپەڵە خوێنێکی سەرما، زیاتر پێ لە زەمینەی خۆڕاگرتنم گیر ئەکەم.
بڵێی نەتەوێ تەرمی کۆمەڵێ ئازاری ئەم خەڵکە، لە ناو سەرما بنێژیت و
جێمبهێڵی!؟
تاکو هێندە بە ناو خۆما شۆڕببمەوە،
لق و پۆی ئازار دەرکەم و ببمە کۆرپەی خەمەکانت. تۆ نیت!! دەرگای دڵە پەست و
غەمبارەکەت، لە بوونتەوە بۆ خەم و ئازاری خەڵکی کردۆتەوە و لە هیچ لافاوێکی کوشندە تووڕەنابی.
تۆ نیت!! ئەزانی چۆن لافاو لە دڵتا ماڵی کەی. ئەی پاسەوانی شەوانەی ئەم دوورگەیە،
ئەی ئەوەی لە نێوان مردن و نەمریدا، سەرت تەنیا ئاگرێکە و باوەش بە دەروونما دەکا.
هێندە ماڵیم بە چەپۆکی پاچەکانت، نەک هەر سەرم، بەڵکو تەنانەت ئەو دڵەش
کە جێگای نووستنی شەوانەی ئافرەتێکە، لە ساتێکا چەندەها جار بەناو خاکی مردنا
ئەڕوات و ئەنجام دێتەوە بۆ لای خۆم. کێ ئەڵێ من دڵی خۆمم بەندکردووە،
بابێ لەگەڵ هاوڕێکانما، بابێ لەگەڵ دەستی تۆدا،
شەوێ لە ڕەشماڵی دڵما بەسەربەرێ.

کە منداڵبووین لە وڵاتێکی ئازیزا گەورەدەبووین، تۆ ناوت لێنابوو وڵاتی
دڵی زیندووە مردووەکان. کە منداڵبووین، پڕ بە دڵمان باوەشمان بە خاکا دەکرد،
درەختەکانی ئازارمان ئەکردە کۆڵ، بە دوای تیشکی مانگە شەوی هاوینانا ڕاماندەکرد.
تا پێکەوە، ئەبووینە پەپوولەی شەو و بە ئەسپایی لە سووتانێکی مەزندا ئەتواینەوە.
ئێستاش لەم سووتانەدا ئەشێ، لەگەڵ خۆرا تیشکێکی تر فڕێدەینە سەر ئەم خاکە و
بە پێی پەتی بە هەموو لایەکا ڕاکەین. ئێستاش ئەشێ، جارێکی دی،

بەربەیانێک هەموو گیانم بتوێتەوە و منیش بە تەنیا، بۆ مەرگی ناکاوی خۆم سەما بکەم.
چونکە ئەشێ، بەربەیانێک هەموو گیانم ببێتە دیواری سپی و ڕێ لە گەڕانەوەی
باڵندەکانی شەو بگرێ. بە تەنیا ڕێ لەتۆ ناگرێ،
ئەی ئارامی دڵە پەست و غەمگینەکەم.

تۆ ماندوویت و هێندەی دڵم کە بیر لە پرچی خاوت ئەکاتەوە و جوانیت دەگرێتە باوەش،
گوڵە ڕەشەکانی ماندوویتی بە هەڵچوونی باڵاکەتا هەڵگەڕاون. تۆ بەم ماندووبوونە گیانییەت،
دژی مردن ڕائەوەستی. بۆیە لە بەردەمی مردنتا ماندوونەبم!. چونکە ئەشێ، هەموو شتێ
لە کۆتاییدا بمرێت و ببڕێتەوە. بە تەنیا گیانی تۆ نەبێ. چونکە ئەشێ،
هەموو شتێ لە ماندووبوونی خۆی بگا. بە تەنیا من،
لە ماندووبوونی گیان و دڵت ناگەم. تۆ هەر ماندوویت و ماندوونیت،
چونکە هەرچی شتێک هەیە، لە تۆدایە و
تۆش لە دڵی هەموو شتێکی گەردوونای.

ئێستا ئەتوانم بە چاوە سوورەکانم کە خوێنی ڕقیان تێزاوە بتبینم و ماچت بکەم.
ئێستا ئەتوانم لە بەردەمی جوانیتا یەخەی ئاسمانیش دادڕم، بەڵام سەرم، هەر سەرە
ماندووەکەی جارانە، هەر تەنیا بە ڕاکردنێ بۆ تیشکی خۆری دڵی تۆ، ماندوونەبم.
خۆم لە ڕاوەستانێکی مردوودا ئەبینمەوە.
کێ ئەڵێ تیشکی خۆری دڵی تۆش،
وەک تیشکی خۆر نامسووتێنێ!!

چەندین لافاو هەڵیکرد و پەڕەی دڵە بەسۆزەکەمی ڕاتەکاند. تۆش ئەو قسانەت خۆشئەویست
کە بەختیاریی بۆ ئەهێنای. تۆ لەبەردەم تیشکی خۆرا سەمات ئەکرد، بۆ سووتانم نەئەگریای.
چەندێ ئاسمان دێتە ناو پەڕەی دڵمەوە و ئەبێتە ئاوازێکی مەنگی بێکۆتایی. هێندە دڵم،
بە گریانت گەورە ئەبێ. تۆ ئەزانی! لە نمەی هەر فرمێسکێکی نهێنیتا، چی ئەبینم. تۆ ئەزانی!
چۆن دڵم دێنێتە خورپە، کە لە بەردەمی ئازارەکانتا شەکەت و ماندوونەبم.

www.arsivakurdi.org

ئەوسا،
ئەوین شیرین بوو وەک نیگای مەستی چاوەکانت.
تاڵ بوو، وەکو دوورکەوتنەوەت.

خەبات عارف

که سەیری ئاینەی کرد و له پاشان ئەم کەلامەی دی
وتی: من هەم به بێ تیمثال و ئەم شیعرانه بێ ئەمثال
مەحوی

کزەبای خەم، بەرەو دەریای یادەکانت هەڵمئەگرێ و گوێ لە نمەی بارانی
هەوری سپی و تریەی گەڵارێزانی ئەم پایزە زەردە ئەگرم. سەرم ئەنیم بە سنگی
شینی ئاسمانی ئەوینەوە و بە لێوەکانم گۆنای ئەستێرە ماچدەکەم. بێدەنگ کە دێم،
کە دەست ئەکەم بە ناو دنیای زوڵفی شەوتا و بۆ ئەستێرەیەک دەگەڕێم، لێم هەڵدێنیت و
بەرەو ئاسمانێ باڵئەگری، گۆڕستانی خەونەکانمە. بۆ لێم هەڵدێنی!! کێ ئەڵێ ئەستێرەکانی
زوڵفی تۆ لەو ئەستێرانە جوانترنین، کە لە ئاسمانی ئەم پایزەدا ئەیانبینم. کێ ئەڵێ زوڵفی
شەوی تۆ، لە شەوی ئەم پایزە رەشتتر نییە. ئەی بۆ ساتێ ئارام ناگری و
زوڵفت نانێیتە دەستمەوە. خۆ غەریب نیم بەو دنیایەی تۆ باڵت تیا کردۆتەوە.

تەمی شینی یادەکانت، بەرەو دەریای ماتەمینی هەڵمئەگرێ و سەر
بە هەموو کۆڵانێکی تاریکی، ناو دەروونی خۆما ئەکەم. تەنیا هەر تۆی بوویتەتە
ئەو مۆمە رووناکەی، نە بۆ ساتێ ئەکوژێیتەوە و نە بۆ ساتێ رەشەبا یارییت پێئەکا. تەنیا
هەرتۆی ماچی سنگ و دڵم ئەکەی. تەنیا هەر تۆی لەم پایزی ماتەمەدا، وەک چەپکێ خوێن
لەناو دڵما مەڵاس بوویت و لەگەڵ نمەی هەموو بارانێکی سەوزا ئەتخۆمەوە. چونکە ئەشێ،

www.arsivakurdi.org

زیدەی مەتاعی حکمەتە، ئەم شیعری کوردی‌یە
هەرزانە بێ موبالەغە، حەرفی بە گەوهەرێ
جامەی حەیاتی عاریەت، کورتە زینهار
ئالودە دامانی مەکە، بۆ پێچی مێزەرێ

شێخ رەزا

هەڵئەگەڕان و چۆرچۆر شۆڕئەبوونەوە ناو گەرووی سارد و سڕی ئەو تارماییانەی میوانداری ئەم نامەیەیان کرد.

- بەخێرهاتن!

چەترەکانی ژێر ئاسمانی سکپڕی ئاگر و قین، چاوەڕوانی هاتنی هەور و تریشقەی شۆڕەسوارێک بوون، هەتا وەک قارچک و دومەڵان مل هەڵدەن و بکرێنەوە.

سەری کەژەکەی ئەوبەرەوە بە تەمێکی ڕەشی ڕەنگتاڵ گەمارۆدرابوو. لە شاریشەوە مووچەخۆرێکی دایەرەی «الانواء الجوي»، ئەوەی بەدزییەوە ڕاگەیاندبوو، کە گوایە لە دوو سێ ڕۆژی داهاتوودا شەستە و ڕەهێڵەی تۆفانێکی گران، هەموو شتێک ڕائەماڵێت.

پیاڵە چایەک وەک بۆمبایەک بەربۆوە ناو ئاگردانەکە و لە لوتکە و قەدپاڵی کێوی پشکۆکانەوە چرەدووکەڵێکی تەمەن کورت بەسەر ئەژنۆ و سنگە شۆڕبووەکانی بەر لووتی بازنەکەدا هەڵئەگەڕان و لە پڕ کەللەسەرێک چەقییە پەرەپڕی ئاگردانەکە.

هەر لە گەیشتنی نامەکەوە، فەرمانی ئەوە درابوو ئاگرخۆش و چایی دەینەبکرێت، بەڵام بە داخەوە هەموو شتێک چووە دۆخی جارانی.

لەو کاتەدا پزیشک نەبوو... تەنیا ئەبوو ئەو گیانە لە سنووری هەناسەهەڵکێشانی هاورێکانی دەربچوایە بکشێتە ناو جەرگەی گڕەکانی خۆرەوە.

لاشەی لە خەودا سڕسڕبووبوو، بەڵام هێشتا چاوەکانی زیتەیان ئەهات و ڕێگاکانی نامەکە درێژ و درێژتر ئەبوونەوە و لەوەدا بوون بگەنە سەرە دێڕی ڕۆخێکی تری بێکۆتایی.

- بڕوام پێئەکات؟

دیسان پرسیارێک وەک جنۆکە خۆی هەڵقورتانە ناو ژیانی ئەم و ئەوانەی سەرە قەڵەمێکیان لەو نامەیەدا هەیە.

لە سەفەری ئەو ڕێ دوورەدا، تەنیا ئەوەی هاتەوەبیر کە چۆن لەش و لاری جوانێک لە پێشەوە بەکێشی ئەکرد...ئەمیش لە تەکاندانابوو هەروەکو هێزێک پاڵپێوەبنێت بۆ پێگەیشتنی.

- سەرگوڵ!

لەپڕ چاوە زیتەکانی وەک دەروازەیەکی کارەبایی بەندیخانە داخران و لە پشتییەوە لەشێک هاتە لەرزین. سەری پەنجەکانی کە هێشتا گەرمایی ناو نامەکەی پێوەمابوو، کەوتنە سڕینەوەی ئارەقێکی ساردوسڕی ناوچەوانی.

بە پێچەوانەی هەواڵەکەی جەنابی مووچەخۆری «الانواء الجوي»یەوە، هەر ئەو شەوە شەست و ڕەهێڵە دەستیپێکردبوو. هەموو شتێک لافاوێکی خنکێنەر بوو. خەونەکان پەلەقاژێی هەڵفڕینیان بوو. ئاگردانەکە وەک چاوێکی کوژاوەی ژێرەوەی گێژاوی تووڕەیی سروشتی لێهاتبوو. دێراوەکانی نامەکەیش لە تلیسانەوە و ڕەنگچوونەوەدابوون.

لێفەکەی لەسەر خۆی لادا و بێ ئەوەی جارێکیتر چرا کوژاوەکە هەڵکاتەوە، خۆی گۆڕی. پێش دەرگاکردنەوە لە ڕەهێڵەی ئەو شەوە و هەستکردن بە جووڵە و ڕەوتی ژاکاوی نامەکەی ناو مشتی، دەستێکی نەرمونیان ڕایکێشا.

- وەرە!

تازە خۆر هەڵهاتبوو، جریوەجریوی چۆلەکاکان، هەورە ڕەش و تاڵەکانیان ڕاوئەنا و خۆرە تاوێکی گەرموگوڕیان ئەتاخنیە ناو باخەڵی نامە هەڵگرتووی ئەو دڵدارەوە کە هەتا ئێستاش لە ڕۆیشتندایە بۆ سوراخی ئەو گوڵاڵەیەی سووتا.

نەء! بۆ سۆراخی ئەو ڕێیەی نامەیەکی تری پێئەگەیێنێت.

١٩٨٧

www.arsivakurdi.org

سوراخ

نووسینی: جەلالی میرزا کەریم

تازە لە بەجێهێنانی ئەو ئەرکەی گەڕابۆوە، کە پێی سپێبردرابوو. ئێوارەیەکی خەمناک و زەرد، خوری شەقاوەکانی بەرەو دامێنی دەنگدانەوەی سێبەری ئەو گوندە ئەبرد کە دەمێک بوو، قسەکردنی تێدا قەدەغەکرابوو.

شەقامەکانی دووا بەرنامەی «خامۆشی شەوان» لە خۆکشانی ناو خەونێکی ئێجگار قورس و گراندا بوون. کەچی دەزوولە دووکەڵێک لە سینەیەکی پڕ حەسرەتەوە دەلاقەیان ئەخستە دیواری بێدەنگییەوە.

-هەر بێدارم.

پەنجە لەرزۆکەکانی کەوتنە هەڵپچڕینی پڕ گوماناوی نامەکە. لەگەڵ چاوگێڕاندا بە شاڕێی دێڕەکاندا، چراکەی ژوور سەری بە هەناسەبڕکێیەکی ماندووەوە بەرە بەرە کزئەبوو، هەتا لە ناکاوێکا خنکا، بەڵام دێڕەکان لەسەر رووی گلێنەی مێشکیدا ئەبوونە دێراوێکی گەش و تەوێڵی تاریکی پەڕەکەیان بەجێدەهێشت و تنۆک‌تنۆک ئەڕژانە ناو لەپی دەستییەوە.

هەرچۆنێک بێت ئەمجارەش خۆیان لە بازنەی بەر ئاگردانی ناو سەرما و سۆڵەی زستانێکدا بینییەوە کە هەڵم و هالاوی سووتانی دڵدارەکان گڕیان پێگرتبوو.

– لەکەیەوە... تۆش پشکۆیەکی ناو ئەو ئاگردانەیت؟

لەو نامە کورتەدا؛ رۆمانێک لە شێوەی پەرێزادەیەکدا خۆی نیشان ئەدا، کە هێشتا پەپوولەی مژدەی سەر لێوەکانی شیلەی ماچی گۆنای سبەینێیان ئەمژی.

چزەیەک بە لەپی دەستیدا هات و لەچاوترووکانێکدا یادگارە تەمەن درێژەکان لە وەڵامی هەرزەکارێکدا خۆیان گەیاندە بەر دەرگای زار هەڵهێنانەوە:

– لەو کاتەوە... پرچی هۆنراوەی رازەکانییان راپسکاندم! پیاڵە چاکان زۆر لەسەرخۆ بەسەر سنگی رەقەڵاتوودا

حەمەدەمینی ماڵوێران زەحمەت و کوێرەوەری ساڵی بەفیڕۆچوو. ماڵ و منداڵی برسی و مافنگی مانەوە. میرزاعەلی چۆوە بۆکان و لە کۆمەڵەی «ژ.ک»دا، دەستیکرد بە تێکۆشان و نووسین و بڵاوکردنەوەی زمانی کوردی. ئاغای سەرکەوتیش لە مەعمورایەتی دوخانیەوە، چونکە سابڵاخی بوو، شەرەفی ئەفسەری لە هێزی بەرگری کۆماری کوردستان پێبەخشرا. ئیتر نە پرژا سەر ئەوە کە لە تووتن و لە سەید خەمەدەمین بپرسێتەوە. هەر نەدەکرا لەگەڵ میرزا عەلی باسیشی بکا.

دوای تێکچوونی حکومەتی ساوای کورد، میرزا عەلی وێڕای چەند کەسی تر لە کاربەدەستانی کۆماری کوردستان و حیزبی دیموکرات تووشی ئاوارەیی و دەربەدەری هات. پاش راونانی پۆلیسی نوری سەعید و بەندیخانەی بەغدا، حکومەتی نوری سەعید قزڵپێچی کرد و دایەوە بە ژاندارمەی ئێران لە قەسری شیرین. ژاندارمەش گرتی و بەرەو تاران دە ماشێنی ئاخنی. بە هەڵکەوت لە کرماشان تووشی شێخ موعتەسەی حسامی دەبێت و بە بەرتیل نەجاتی دەدا. لەگەڵ خۆی دەیباتەوە گوندی و پاش چەند رۆژ پیاوێکی خۆی رەگەڵ دەخا وتا دەیگەیێنێتەوە شارەزوور. پاشان دێتەوە سولەیمانی و لە گوندی تەیناڵ دەگیرسێتەوە.

تەواوی ئەو بەسەرهاتانەی لە چەند چرتە و چاونووقانێکدا هاتەوە خەیاڵ و وەک پەردەی سینەما بە پێش چاویدا دەهاتن و سەیدی سواریان لەبەر چاو بزردەکرد. چاوی رەشکەوپێشکەیان دەکرد، سەری دەگێژەوەهات و دەهات وەعەرزێ بکەوێ. چاوی هەڵێنا و بە نیگایەکی پڕ لە قین و نەفرەت و بێزاری لە خۆی و لەم خەڵکە پوڵپەرست و بێوێژدانە و لە کەین و بەینی زەمانە، سەیرێکی سەیدی کرد و گووتی:

– دەی، کاک سەیدا جا ئێستا هەر لەبەر ئەوە ئەم زەحمەتەت کێشاوە و ئەم رێگا دوورەت داوەتە بەرخۆ، تا قەبزی ئاغای سەرکەوت نوێکەمەوە، تا مروری زەمانی بەسەردا نەیە؟

بفێکی لە عەرزی کرد و هەی بتہێنم بە گۆڕی بابی قەبز و پوڵ و مروری زەماندا. پێمەرەکەی هاویشتە سەرشان و بە هەنگاوێکی شل.

مروری زەمان... مروری زەمان... مروری زەمان!!

بە باوەڕی من لە هەر شوێنێکی دنیادا، گوڵێک بکوژرێت، شاعیرەکان مەسئولن لەو پرۆسێسی کوشتنە. شاعیر بەشێکە لەوەی کە نەهێڵێ، ئەو رووداوە نائینسانییانە رووبدات، ئەگینا بە شێوەیەک لە شێوەکان هاریکارە تیایاندا.

شێرکۆ بێکەس

www.arsivakurdi.org

ئەمساڵ تا میرزا عەبلاً و تای سەیدی توتنەکان دەقرسێنن. خۆت دەزانی هەرتکیان خزم و دۆستی خۆمانن.
– فیکرێکی باشە. هەیە. کەسێکی وام پێشک دێت، مەوکارەی پێدەکرێ. کاری لە دێهات کڕین و فرۆتنە. جاروبار هاتووچۆی ئەو دێویش دەکا و ماڵی قاچاخ دێنێ و دەیفرۆشێ. لەگەڵ ماڵەوەش بۆرە خزمایەتیەکیان هەیە.
– زۆر مەمنونم. ئەویش شتێکی وەگیردەکەوێ. کاسبیەکی باشە. جا ئەوە کەنگێ خەبەری دەدەیەی بێ؟؟
– هاتووچۆ هەیە. ماڵی لە کانی تۆمارە، رادەسپێرم بێ و قسەی لەگەڵ دەکەم.
دوای چەند رۆژ سەی حەمەدەمینی کانی تۆمار، لە سابلاغ بارگینی لە کاروانسەرای سەر بەرداشی بەستەوە و چووە ئیدارەی فەرمانداری. لەبەر دەرگا، سۆراخی میرزا عەلی لە کابرای دەرگەوان پرس. کابرا بە لالووتی گووتی: نازانم!! دەبێ بچم بپرسم.
– کاکە پرسینی ناوێ. خۆی لە دوای ناردووم.
– ئێرە فەرمانداریيە. دەبێ ئیجازە بخوازی. خۆ دێهات نییە.
– باشە دەزانم فەرمانداریيە و «میرزا عەلی»یش لێرەیە. مەحتەلم مەکە. هانێ ئەوە دوو قران و با بچمە لای. ڕێگام دوورە و دەبێ بگەڕێمەوە.
– باشە، بەڵام زۆرگیرنەبی. وا لەم وەتاغەیە. دەیناسی؟؟
میرزا عەلی، سەید حەمەدەمینی بەخێرهاتنکرد و بانگیکرد چایەکیان بۆ هێنا و گووتی:
– بۆ کارێکی ئاوام لەدواناردووی، ئەکەرپێتدەکرێ پێم لە قاچاخچێتی باشترە. قاچاخچی ئاخرەکەی دەگیردەکەوێ و سەری تێدادەچێ. تۆش منداڵت هەن. لەم دێهاتە خەڵک دەتناسێ، دەچی توتن دەکڕێ و دەیبەنە دوخانیەی بۆکان. سەرکەوت خۆی مەعموری دوخانیەیە، لەگەڵ مەعمورەکانی توتن قرسێن هەزارکەین و بەینی هەیە. لە وانەیە هەمووی بە نمرە یەک بفرۆشێ. دراوێکی باشت وەگیردەکەوێ.
– زۆر مەمنون. خوا لەگەورەییت کەمنەکا. پێم باشە. بارگینم هەیە و شارەزای گوندەکانم و خەڵک دەناسم. بە خوای توتنی گەورکان هەمووی دەکڕم. لەوانەیە هەرزانتریشی بکڕم.
لەم قسانەدا بوون، سەرکەوت پیدابوو. میرزا عەلی، گووتی:
– کاتێکی باش هاتووی. ئەوەتا سەید حەمەدەمینیش لێرەیە، قسەی خۆتان بکەن و بیبڕنەوە.
سەرکەوت گووتی:
– جا هەر ئەوەیە عەرزم کردووی. من دوو هەزار تەنی دەدەمێ توتن بکڕێ و بیباتە دوخانیەی بۆکان، ئیتر هەقی نەبێ، من دەیفرۆشم و خولاّ چەندیشی قازانج بە نسیب کرد، بەشیدەکەین. عەرزێکی دیکەشم هەیە، من کاک سەید ناناسم. هەرچەندە شکم نێدانییە کە تۆ دەیناسی پیاوێکی موسڵمان و دەست و دڵپاکە، بەڵام خۆت دەزانی دنیا هەزار مردن و ژینی تێدایە. پێم خۆشە بۆ ئیحتیات دوو کەلیمەیەکی جەنابتم بە دەستەوەبێ، ئەگەر خوا نەخواستە شتێک قەوما، من جەنابت بناسم.
– میرزا عەلی گوتی: سەید حەمەدەمین پیاوێکی موسڵمانە و لە ئاوی شەوی پارێزدەکات، بەڵام قەیناکا، لەبەر خاتری تۆ من قەبزێکت بۆ دەنووسم.
سەرکەوت قەبزی خستە باخەڵ و سەید حەمەدەمین پارەی وەرگرت و لای «میرزا عەلی»یان خۆش.
سەید گیرنەبوو، لەدێهات دەستیکرد، بە سووڕانەوە و توتن کڕین. بایی دوو هەزار تەنی توتن کڕی و کردیە فەردە و باریکرد بو دوخانیەی بۆکان. سەید و سەرکەوت چاوەڕوانبوون کڕینی توتن دەستپێبکرێ و توتنەکەی ئەوان بە نمرە یەک بنووسرێ و پوڵێکی باشیان وەگیرکەوێ.
ڕووداوی سێپتامبری ١٩٤١ بەسەرداهات. ئۆردووی هاوپەیمانەکان هاتە ئێران و دامودەزگای حکومەتی ڕەزا شای تەفروتوناکرد. لە کوردستان شوێنەواری حکومەتی تاران کوێرکرایەوە. ئاغا و دەرەبەگی کورد کە لە پێشدا لە ترسی ژاندارمەی ترياکی کونەمشکیان بە ئاوات دەخواست، دەستیان وە چەک ڕاگەیشت و تالان و ڕاووڕووت دەسپێکرا. ئاغاکانی بۆکان دوخانیەیان تالانکرد و فەردە توتنێکیان تێدانەهێشت. سەید

قرسینەرەکانیش خەڵکی شاریخۆیانن و دۆست و ناسیارن، لەوانەیە هەمووی بە دەرەجە یەک بۆ بنووسن. دووەم لە دێهات دەتوانێ بە هەرزان لە دەست جوتیارانی دەربێنێ. فکرێکی باشە و پارەی چاکی لێ وەدەستدەکەوێ.

بەڵام تەگەرەی لەبەرە. ئەم کارە بەو ناکرێ. ئەو ناتوانێ بچێ لە دێهات قان باقان توتن بکرێ و لە خدشە و خەرارانی باخنێ و باری بکا و بیباتە دوخانیە. بێجگە لەوە ناتوانێ بە ناوی خۆی بیفرۆشێ. ئەو مەعموری دەوڵەتییە و ناوێرێ خۆ لە کاری وا بدات.

هەر ئەوەندەی پێدەگرێ لە لاوە بەرتیل مەرتیلێک بدا و خواهیشت و تکایەک بکات و بڵێ توتنی ناسیارێکە و باشی بۆ بنووسن.

تەماعی قازانجی توتن فرۆشتن و لە دەست نەهاتوویی، ئاغای سەرکەوتی خستە فیکر و راوێژ و ئاخرەکەی رێگای دۆزیەوە.

- با بچمە کن ئاغا میرزا عەلی. جێگری فەرماندا ر و پیاوێکی راست و ئەمین و لە کۆنەوەش بنەماڵەمان پێکەوە ئاشنایەتی و هاتووچۆیان هەبووە. بەڵکو ئەو پیاوێکی باش و ئەمینم بۆ بدۆزێتەوە. پوڵی بدەمێ و قازانج بە نیوەیی توتن بکرێ و بیباتە دوخانیە. کاتی فرۆتن خۆم دەتوانم باشی بۆ بفرۆشم. فیکری چاکە و نابێ لێی راوەستم.

رۆژێکیان کاتی چێشتەنگاوی، ئاغای سەرکەوت، لە فەرمانداری لە ژووری ئاغا میرزا عەلی وەژوورکەوت. سڵاو و بەخێرهێنانێکی گەرم.

- دەی یا خوا بەخێربێی. ئەوە چۆنە رێت دەولایە کەوتووە. فەرموو.دا بانگ کە دوو چایان بێنن. هەر دیارنی. یا خوا بە خێربێی.

- تازە لە مەعموریەتی نێو گەورکان گەراومەوە، گوتم با سڵاوێکت عەرزبکەم و ئەگەر لوتفیش بفەرمووی، شەو بۆ نانخواردن لە خزمەتدابین.

- خێرە شوکورا! نەکا کاری خێرتان بە دەستەوەبێ!! موبارەکە ئیشەلا.

- نەخێر نا وەڵا!! هەر وا دوێنێ گەرامەوە بۆ شار. لەم دێهاتە پیاو لە ماڵی ئەو کرمانجانە ناحەسێتەوە و ئیسراحەتی نییە. گوتم: با زیارەتێکی جەنابتان بکەم و عەرزیشتبکەم شەو سەرفیرازمان بکەن.

شەو دوای نانخواردن و هێندێ ئاخافتنی ئیعتیادی، ئاغای سەرکەوت ملی بە لاوەنا و لەوپەری مەرایی و خۆ چووککردنەوەدا، کە خەریکبوو نێوچاوان بگەیێنێتە عەرزی، گووتی:

- جا ئەگەر ئیجازە بفەرمووی عەرزێکیشم هەبوو. خۆتان دەزانن لەم زەمانەدا بە رێچوون بە مووچە و بەراتی حکومەتی زەحمەتە. خوڵا بۆ خۆی شاهیدە هەموو مانگێ پتر لە بیست تمەن لەسەری قەرزارم.

ئەگەر پیاو دەستی لە کارێکی تر بەندنەبێ، بەرێناچێ.

- راستە، بەڵام بڵێی چی!! پیاو کە مەعموری دەوڵەت بوو، ناتوانێ وەدوای کاری دیکە بکەوێ.

من نەخشەیێکم هەیە، ئەگەر جەنابتان لوتف بفەرموون و یارمەتیەکمان بدەن، پێموایە خەراب نییە و پوڵێکی لێپەیدادەبێ.

- بەسەرچاو، چیم لە دەستبێ تەخسیری ناکەم.

- عەرزبێ لە خزمەتتان، لە دێهات توتن هەرزانە.. کرمانج دەستکورتە و لەسەر ئەوە راناوەستێ توتنەکەی بەرێتە دوخانیە و چاوەڕوانبێ تا دەفرۆشرێ و پوڵەکەی دەدەنێ. تازە ئەگەر فرۆشراش، ئاغا پوڵەکەی وەردەگرێ و خوڵا بزانێ چەندی دەداتێ. دەبێ دەستبگرێتەوە و چاوبنوقێنێ چەندی دایە ئەوەیە. جا بۆیە کەسی وەگیرکەوێ بە هەرزانتر لە دەرکی خۆی دەیفرۆشێ و پوڵەکەی نەغد وەردەگرێ. ئیتر وەدوای ناکەوێ بۆ شار و چاو لە دەستی ئاغا بێ.

نەخشەکەی من ئاوایە ئەگەر کەسێکی ئەمین و راست هەبێ، من پوڵی دەدەمێ قازانج بە نیوەیی بچێ لە دێهات توتن بکرێ و باریکا و بیباتە دوخانیەی بزکان. من ئێستا بۆ دوخانیەی بزکان نەقڵکراوم. ئەو دەم دەتوانم توتنەکەی بە دەرەجە یەک بۆ بفرۆشم.

www.arsivakurdi.org

دەستەوستان بکا، بۆچی هیچ کەسی ئەم (شارەی خۆمان) بە سواری ئەسپ و بە لاڕێدا بۆ لامان نەدەهات. وانیە!! ئەم ماستە ی موو نییە. جوابی نادەمەوە، با هەر بنەڕینێ. خولاً بزانێ کێیە ر لە چی دەگەڕێ.

ئەها!! خۆ ئاوەکەشم بە زایەچوو. قەڵەمبازێکی هاویشت و خێرا بەری ئاوەکەی گرت و دای بە دیزاوێکی تر. ئیتر ئاوەکە ریشکاوی هات و پینەڕەی هاویشتە سەر شانی کە بڕواتەوە.

جارێکی تر بانگی ئەسپسوار رایگرت...

– کوڕە کاک... من سەیدی سەیدانم و خەڵکی شارە خوێناوییەکەی خۆتانم. ئەوەچەند رۆژە بە دواتدا دەگەڕێم و بە پرسیاران لێرە و لەوێ شوێنم هەڵگرتووی.

ناوی سەیدی سەیدان تۆزێ هێنایەوە سەرخۆ. میرزا عەلی لە ژنانەوە بۆرە خزمایەتییەکی لەگەڵ ماڵی حاجی سەید هەبوو. لەگەڵ سەید مستەفای رەحمەتی دۆست و برادەر و هاوبیربوون.

کوڕە بە خوای باشبوو. پاش ئەو هەموو ساڵە بێنخەبەری و دەربەدەریە ئەوە یەکێک پەیدابوو لە خۆرا ببینێ و غیرەتی بزووتبێ و بێ سەرم بدا و دەنگوباسێکی وڵات و خەبەرێکی مندالەکانم بۆ بێنێ.

رەنگە بە دەستی بەتاڵیشەوە نەهاتبێ و لەم قاتوقڕی و دەستەنگیدا فەرحانیەکی بە دواوە بێ. پینەڕەکەی لەسەر دیزاوە تورێنێک چەقاند و جگەرەیەکی دیکەی پێکرد و بۆ لای ئەسپسوار بزووت. لەبەردەم سوار وێستا و سەیرێکی کرد و گووتی:

– کوڕە ئەوە تۆی؟! دەک رەببی بەخێربێی. دەی دە فەرموو دابەزە. سەیدی سوار لە جیاتی ئەوەی بێتەخوار و دەستبکاتە ملی و چاک و خۆشیەکی گەرمی لەگەڵ بکات. گووتی:

– ئاوەلاً خوا عافووتکا. بە پەلەم، دەبێ بگەڕێمەوە. من ئێستا زاوای ئاغای سەرکەوتم. هاتووچۆی ئەم دێو دەکەم و شتومەکی قاچاغ دەبەم، دەفرۆشم. کاسبیە!! پیاو چبکا!! بەرێچوون زەحمەتبووە و پیاو دەبێ خۆ بە شتێکەوە خەریک کات.

– دەی مویارەکە. کاسبی خەراپ نییە. دە فەرموو دابەزە.

خۆ چ ماڵ و حاڵیشی نەبوو کە بێژێ با بچینە ماڵێ و میوان بە.

سەیدی سوار گووتی: «قوربان یەک دوو جار کە دەهاتم بۆ ئێرە ئاغای سەرکەوت رایسپاردم کە بێم بتدۆزمەوە. عەرزیدەکردی بە ئاغا میرزا عەلی بڵێ: ئەو پوڵە هەر نەگەیشت. ئەگەر ئێستاش نەیبێ بۆمان بنێرێ، با قەبزەکەمان بۆ تازەکاتەوە، دەنا مروری زەمانی بەسەردادێت.

میرزا عەلی بە بیستنی ئەم قسانە واقی وڕما، حەپەسا، موچوڕکێکی گەرم بە لەشیدا هات و مێشکی خستەکار، بۆ ئەوەی بزانێ قەبزی چی و پوڵی چی، مروری زەمانی چی و سەرکەوتی چی!! ها.. وەبیری هاتەوە. رووداوەکان وەک پەردەی سینەما بە پێش چاویدا تێدەپەڕین و سەیدیان لەبەرچاوی ئەدیو دەکرد.

میرزا عەلی، دوای ئەوەی لە لای باوکی و لەکن مەلا باشەکانی کوردستان خوێندنی مەلایەتی تەواوکرد، بە پێچەوانەی ریوشوێنی بنەماڵەی نەچوو لە گوند، یا لەشارێک ببێتە مەلا و چاو لە بەرات و زەکات و سەرفترە برێ، یا بە قەولی شاعیری میللی کورد قانیع (بە سەد حیلە و ریا فلسێک لە دوکانداری دەربێنێ) چوو بوو بە کارمەندی دەوڵەت و لە فەرمانداری شاری سابلاغ دامەزرا. سەبارەت بە لێهاتوویی و ژیری و زمانزانی، گەیشتە پلەی جێگری فەرماندار. ئەودەم ئاغای سەرکەوت»یش لە دوخانیەی ئەم شارە مەعموری گەرۆک بوو، لە گوندەکان دەسووڕاوە و تووتنی دەنووسی، بەڵام مووچە و بەراتی دەوڵەتی پێ کەمبوو، دەیویست کاسبیەکیشی بەبەرەوە بکات.

چبکا!! ئەو مەعموری دەوڵەتییە، ناتوانێ کاروکاسبی دیکە بکا، بەڵام خوێندەوارە و رووناکبیری شارستانییە و بۆ پەیداکردنی پوڵ و پارە بیری تیژە و رێگای جۆربەجۆر دەدۆزێتەوە. پاش بیرکردنەوەیەکی زۆر، دێتەسەر ئەو را و بڕیارە کە تووتن بکڕێ و ببیاتە دوخانیە و بیفرۆشێ. ئەم کارە دوو سەرێشکایەتیشی هەیە، یەکەم چونکە خۆی مەعمورە و تووتن

www.arsivakurdi.org

ئەو رۆژە نۆرەی هاتبوو کە ئاو بگرێ و تووتنەکانی ئاو بدا. خۆی هەڵکرد و لە قرچەقرچی گەرمای تەینالْدا، پێمەرەی دەستدایە و بێخەیاڵ لە هەموو شت، چاوی دەبڕیە دێراوە تووتنەکان، تا ئەگەر پڕبوو، زوو هەڵیبڕێ و بیدا بە دێراوێکی دیکە و نە هێڵێ چۆڕێک بە خۆڕایی بڕوا. لەبەر ئێش و ئازاری قاچەکانیشی کە لە بەندیخانەی بەغدا، تووشی نەخۆشی گورێ (ئێکزیما) هاتبوو، بە زەحمەت شەقاوی داویشت و ناچار نەبایە وەنێو ئاو نەدەکەوت و نەیدەهێشت لاقەکانی تەڕبن.

تازە ئاوی بەردابووە سەر دێراوەکان و خەریکبوو سیغارێک بکێشێ. پاکەتەکەی لە گیرفانی کراسە کۆن و چڵکنەکەی هێنادەر و شقاتەکەی لێدا و جگەری داگیرساند و بۆ حەسانەوە قومێکی بە تام و هێزی لێدا و سەری هەڵبڕی تەماشای دێراوەکە بکا و ئەگەر پڕبووبێ ئاوەکە بگوێزێتەوە. لەپڕ چاوی بە ئەسپسوارێک کەوت کە وا بە لاڕێدا بۆ لای ئەو ڕکێف لێدەدا.

لەگەڵ دیتنی ئەسپسوار، سەری هەودای لێ ئاڵۆزبوو، تاوێک هەر حەپەسا، لە بیریچۆوە کە وا دێراوە تووتنەکە پڕبووە و دەبێ ئاوەکە ڕاگوێزێ. دەستی بۆ پێمەڕەکە نەدەچوو. کەوتە گێژاوی ترس و خەیاڵاتەوە.

دەبێ کێ بێ؟؟ چیی؟؟ بۆچی بەم لاڕێیەدا ڕاست ڕووی لە من کردووە؟؟. ئەگەر نابەڵەدە، بۆ ڕووناکاتە ئاوایی؟؟؟ ئەگەر شارەزایە بۆ لە ڕێگا لایداوە؟؟؟. دەی، خۆ پۆلیس نییە!! پۆلیسیش بایە بە ماشێن دەهات. پۆلیسە هێسترسوارەکان، بە جووت دەگەڕێن، بەڵام ئەمە ئەسپی لەبندایە. بە پۆلیس ناچێ.

دەڵێن مارانگەز لە گوریسیش دەسڵەمێتەوە. ئەویش ئەوەندەیان ڕاو نابوو و پەتپەتێنیان پێکردبوو، لەبەر دەستی پۆلیسی عێراق و ژاندارمەری ئێران چەرمەسەری دیبوو، خۆی لە ئادەمیزادی ساخڵەمیش دەباراست. بزی نەچۆوە سەر یەک. جگەرەکەی تەواوکرد، ئاوی دێراوەکانی ڕاگواست و دیسان هێزی بیر و توانای چاوی خستەکار و دیتی ئەسپسوار ئەوا نیزیکبۆوە و گەیشتە پەنا تووتنەکان.

سوار جڵەوی ئەسپەکەی هەڵەنگاوت و ڕاوەستا. هەر دەبووایە

بووبێستێ چونکە ئیتر نەیدەتوانی وە نێو دێراوە تووتنان بکەوێ
یەک بە خۆی وەک بانگی ناسیارێکی بکا، هاواریکرد: هۆی
کاک....گوێی نەدایە. لەم گوندە و لەم ناوە کەس ئەوی بە ناوی
کاک....نەدەناسی. با هەر بنەڕێنێ. چاوی دەرێ.

جارێکی تر بە قەوتر کاک....ی دوو پاتکردەوە، بەڵام کەس
نەبوو، وەڵامی بداتەوە. چونکە کاک... لەم ناوە نەبوو.

ئەمجارە بانگیکرد: «هۆی ئاغا میرزا عەلی من خۆمانەم و
خەڵکی شارەکەی خۆتانم».

بە بیستنی ئەم ووتەیە (خەڵکی شارەکەی خۆتانم) ئەوەندەی
دیکە کەووتە دەریای بیر و خەیاڵات و تەواوی سەرگوزەشتەی دە
ساڵی ڕابردووی وەک شریتی سینەما هاتە بەرچاو و لەبەرخۆیەوە
گووتی:

– چی.. خەڵکی شاری خۆتان!! بۆ چما من شاریشم هەیە؟!
دۆست و خزم و کەس وکاریشم هەیە؟!

نا.. ئەدی ئەگەر وایە ئەم دە ساڵەی من وێڵ و سەرگەردانم
بۆ کەس نەبوو جارێک سەرم لێبهەڵبێنێ، یا نامەیەکم بۆ
بنووسێ؟! پرسیارێکم لێبکات!!!

باشە.. کاتێ لە بەندیخانەی بەغدا ئەسپێ دەیانخواردم و بە
سەمونی ڕەق و تەق، قرم دەهات، بۆ کەس نەبوو جارێک بڵێ
چۆنی؟؟ قەیناکا!! با بڵێم دەستیان وێرا نەدەگەیشت.
شارەزانەبوون. پاس و بەڵگەی سەفەر و هاتووچۆیان نەبوو، ئەدی
کاتێ دایانەوە بە ژاندارمەی ئێران و بەرە و کرماشان و تارانیان
دەبردم، بۆ کەس نەبوو لە فریام بێ؟؟ هەر دەڵێن ئەم شێخ و
مەلا و خەلیفانە بێکارە و مفتەخۆر و دەستبڕن، سا بە خوای
کورە شێخ نەبایە و لە چنگ ژاندارمە ڕزگاری نەکردبام و لەگەڵ
پیاوێکی خۆی نەیگەیاندبامەوە شارەزوور، ئێستا و ئێستاش
کەس بە گڵکۆمی نەدەزانی.

باشە ئەمانە هیچ. ئەدی کاتێکی تازە دەزگا و دەسەڵاتمان
تێکچووبوو، لەم دەربەدەرییەدا لەگەڵ کەچەڵی تێکۆشەر
دەمانووسی تێهەڵچینەوە و ئاڵای خەبات بەرزکەینەوە و نەهێڵین
سام و هەیبەتی هەتیوی ڕەزاخان میللەتەکەمان کشومات

[illegible]

www.arsivakurdi.org

بەهەرحاڵ، بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسانەت، هیچ پەلەیەکم نییە. ئینسان وزە و پرستی رزورە. دیسان دەبێ پەلە نەکەین هەتا شاهید و بەڵگەی دیکە دەبینرێنەوە. بۆ ئەوەی بەسەر بناغەیەکی راستەوە ئەم نیگارانە راژە "تفسیر" بکرێن، نەک بە خەون و خەیاڵ.

نیگارکێشییەکی دیکە کە گەڵێک باسی لەسەر هاتۆتە گۆڕ، نەخشێکە لە ژێنەوەرێکی سەرسووڕێنەر و لێکئاڵاو، کە لە "تروافرێ"ی، زنجیرەچیاکانی "پیرنە"دا هەیە، "نەخشی ژمارە ٩". ئەم نیگارە بە جادووگەر بەنێوبانگە.

ئەگەر سەرنجی بدەی، هەر دوو چەپۆکی وەک چەپۆکی ورچ، شاخی وەک شاخی کەڵ، دەمی وەک دەمی گورگ، ردێنی وەک ردێنی پیاو و، لەشی وەک لەشی شێر کێشراوە.

ئەم نەخشە لە فرە لاوە لێکدراوەتەوە. یەکێ لە لێکدانەوە "تفسیر"ەکان ئەمەیە کە: ئەم نەخشە نەچیرەوانێکە کە بە شاخ و کەوڵی گیانلەبەران خۆی حەشار داوە. ئێمە دەزانین ئینسانی سەرەتا بۆ نزیکبوونەوە لە راو، برێجار لەم شێوە کارە کەڵکی وەرگرتووە، بەڵام ئەوەی کە ئەم نەخشە پیشاندەری بێ، جێگای باسە. لەم بارەشەوە تامڵگرتن و خەریکبوون بە لێکۆڵینەوەی زۆرترەوە، باشترە لە دیمانە دەربڕین.

نەخشەی ژمارە (٩)
جادووگەر نیگارکێشیی ئەشکەوت

فەرهەنگۆک:

بنەچە: اصل و نسب.
تیر و تەسەل: مفصل.
چاخ: عصر.
چاخی بەردین: دەورە سنگی، عصر حجر.
تۆفیر: فەرق.
خاڵی وەرچەرخان: نقطه عطف.
خۆیا: خوویا، ئاشکرا.
لە رادە بەدەر: فاحش.
دێریک: تاریخ.
راسەڵ: واقعی.
راکێشان: جاذبه.
زەق: مشخص.
رەوە: گەللە.
زێوارە: زێوار، قەراخ، حاشیه.
ژەمەن: تغذیه.
شەوت: کارتێکردن، کاریگەریی، تأثیر.
گۆترمە: تخمین.
ماک: بنەما، مادە.
مەڕ: ئەشکەوت، کەڵەلان. لە هەورامان بە ئەشکەوتێک کە کەڵ و پەز و بزنەکێویی تێدا بخەوێ، دەڵێن مەڕ.
نەپلیان: ناڕێک و قزقز.
نەخش: تصویر.
وێنا: تصور.
ئەلکە: پەیکەری لە پەڕۆ، ئینسانی لە پەڕۆ بۆ ترساندنی مەل و پەلەوەر لە ناو باخچەدا.

www.arsivakurd.org

رئالیستی چییە؟ هەر ئەمەیە: هەرچی زۆرتر نزیکبوونەوە لە راستیی (واقعیت) و هەبوونی مەبەست و ئامانج بۆ ژیانێکی باشتر.

بەڵام چونکە ئەو راستییەی کە ئەو دەیناسێ، تا ئەندازەیەک رادەیی و تەنگەبەرە، کارە هونەرییەکەشی نەک لە روانگەی ئەندیشە یان جیهانبینیی هونەرییەوە، بەڵکوو لە رووی روالەتەوە، واتە لە روانگەی شێوەی نەخشاندنەوە، رئالیستانەیە. سا بۆ ئەوەی تووشی هەڵە نەبین، باشترە نێوی بنێین: شێوەی "ناتووراليزمی سەرەتایی".

تەواوی نیگارکێشییەکانی ئەشکەوت لە سەر شێوەی ناتووراليزمی سەرەتایین. نیگارێکم لە "کەڵ"ێک بە سێبەری رۆشن "نیسرۆشن"ی یەکجار جوان و نیگارێکیشم لە "ئەسپ"ێک بۆ کۆپی کردووی "نەخشەکانی ٦ و ٧". ئەم ئەسپە بە "ئەسپی چینیی" بە نێوبانگە. لە بەر ئەوەی شێوەی کێشانەکەی زۆرتر وەکوو نیگارکێشیی ناتووراليزمانە و هێڵکاری «خطاطی» "چینیی"یە، لە سەردەمی پشکووتنی ئەو هونەرە لە سەدەکانی ناوەراستدا.

هەر بەو جۆرەی کە گوتم تەواوی نیگارکێشییەکانی ئەشکەوت، لە گیانلەبەرانە. گیانلەبەرانێکی وەک مامووت، گاکێوی، کەڵەکێوی، ئەسپ، یەکانە و گورگ. بەڵام یەک دوو ئاوارتن "إستثنا"ی تریش هەن؛ یەک دوو نەخش لە ئینسان.

لە ئەشکەوتی "لاسکۆ"، روالەتی پیاوێک لە حالی کەوتندا کێشراوە (نەخشی ٨). ئەم نەخشە لە نێوان دوو نەخشی گاکێوی و کەرگەدەنێکدا کێشراوە. بەو چەشنەی کە دیارە شێوەی کێشانەکەی ناتووراليزمانە نییە. لە تەک ئەم نیگارانەشەوە، باڵندەیەک کێشراوە کە هەر ئەم حالەتەی هەیە.

لەمەر ئەم نیگارانە، باسی زۆر کراوە بەڵام، من وتەیەکی وام نەبیستووە کە پێی رازی بم. بۆ نموونە لە بەرچی شێوازی نەخشاندنی ئەم ئینسانانە لە گەڵ نەخشاندنی گیانلەبەران، جیاوازە؟ ئایا نیگارکێش، دەیەوێ خۆی لە گیانلەبەرانیتر جیا و دیار نیشان بدا؟ داخوا دەترسێ ئەگەر روالەتی خۆی وەکوو خۆی دەربینێ، لەبەر شەوتی جادوویی هونەر، تووشی وەی بێ؟ ئەگەر وەهایە، چ زۆرێکی لەسەرە نیگاری خۆی بکێشێ؟ یان لەوانەیە ئەم نیگارە دواتر لە لایەن کەسێکەوە کە چۆتە دیتنی ئەم ئەشکەوتە، کێشراوە؟

نەخشی ژمارە «٧»
ئەسپی چینیی، نیگارکێشیی ئەشکەوت

نەخشی ژمارە « ٨ » نیگارکێشیی ئەشکەوت

www.arsivakurdi.org

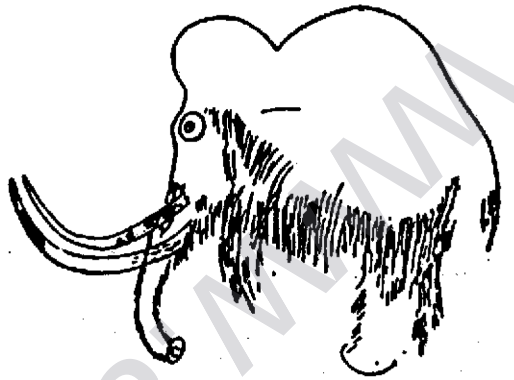

نەخشی ژمارە «٥»
مامووت - نیگارکێشیی ئەشکەوت

بەم شێوەیە دەڵێن "سرووشتگەرایی"یان بە وتەی فەرانسەییەکان "ناتووراڵیزم"، واتە نیگارکێشییەک کە رواڵەتی بچێتەوە سەر "بنەچە"کەی خۆی لە سرووشتدا.

بە پێی ئەمە، شێوەی نیگارکێشانی ئینسانی سەرەتا، لە چاخی بەردی کۆندا، ناتووراڵیزم بووە. بەڵام دەلیلەکەی چییە؟ دیارە شێوازە هونەرییەکان بە هەوەسی ئەم و ئەو نایەتە بەرهەم و پێداویستییەک جیا لە هونەرەکە خۆی، دیاریکەریەتی. لە مەڕ ئەم پێداویستییانەش دواتر باست بۆ دەکەم.

گوتم ئینسانی سەرەتا بۆ سەرکەوتن لە راودا، دەبا راوکەرێکی لێهاتوو با، راوەکەی بە باشی بناسیبا، رێگای کۆچکردنیانی بزانیبا و شێوەی کردەوەیانی لە هێرش و هەڵاتندا بناسیبا دەنا، بە کردەوە سەرنەدەکەوت. ئەم ئینسانە کە دووچاوی تیژبینتر و بەهەستتری هەبوو لە ئینسانی ئەمڕۆ، ئەوی دەیزانی، هەر ئەوە بوو کە دەیبینی و ساوان "لمس"ی دەکرد. هێشتا مێشکی ئەوەندە گەشەی نەکردبوو کە لەوانەی دیویەتی، ئاوێت "ترکیب"ێکی تازە دروست بکات. هێشتا مەودایەک لە نێوان شتە دیتراوەکان و شتە نەزانراوەکانیدا نەبوو. مەبەستم ئەمەیە

تەنیا ئەو شتانەی کە دەی دیت دەیناسی، لە کاتێکدا ئێمە،
گەلێک شت دەناسین کە بە هیچ جۆرێک نابینرێن. بۆ نموونە ئێمە
لە هێزی راکێشەری زەوی ئاگادارین بەڵام نایبینین. بەڵکوو بە
شەوتەکانیدا بۆمان دەر دەکەوێ کە چییە.

باشە، ئەم ئینسانە هەرشتێکی دەزانی، نزیک هەر ئەوشتە بوو کە دەیدیت. ئیتر چ هۆیەکی هەبوو کاتێک دەستی دەدایە نیگارکێشان، شێوەکارێکی دیکەی جیا لە "ناتووراڵیزم"ی هەبێ؟ بۆ ئەو ناتووراڵیزم، ئاساییترین شێوە بوو بۆ نیگارکێشان. بەڵام هۆیەکی‌تر ئەمەیە، کە هەر ئەم ئینسانە بەو ئیمانەی کە بە جادوو هەبووی، بەو باوەڕەش گەیشتبوو کە هەرچی نیگارکێشییەکانی بکێشنەوە سەر بنەچەکەی خۆی، کارایی و کاریگەریی جادوویی هونەرەکەی زۆرتر دەبێ. واتە نیگاری ئەو گا کە دەیکێشێ، هەر ئەندازە بە گای راستەقینەوە نزیک بێ و وەکوو وی بێ، لە راودا زۆرتر سەر دەکەوێ. جا لەبەر ئەمە، تەواوی ئەو نیگارانەی کە ئینسانی چاخی بەردی کۆن کێشاویەتی، دەبینی لەسەر شێوەی ناتووراڵیزمە و بڕێ جار لەم کارەدا بە ئەندازەیەک وەستایی پیشانداوە، کە دەبێتە هۆی سەرسووڕمان. بەڵام بڕێجاریش لە بەر کەمدەسەڵاتی لە تەکنیکدا، نەیتوانیوە نەخشەکە وەکوو رۆخساری راستەقینەی خۆی و ئەو جۆرەی کە دڵی دەیهەوێ، دەربێنێ. هەر لێرەدا پێویستە خاڵێکی گرینگت وە بیر بێنمەوە. ئەم ناتووراڵیزمە لە دیمانەی دیتنی هونەریی، یان جیهانبینیی هونەرییەوە، هیچ شێوەیەکی ناچێتەوە سەر ناتووراڵیزمی دوای "رۆنێسانس"ی ئورووپا، لە نیگارکێشیدا.

تەنیا هۆی نێودێرکردنی شێوەی هونەریی ئینسانەکانی چاخی بەردی کۆن، وێکچوونی رۆخسارە لە بنەچە. واتە ئێولێناتێکی رواڵەتییە، دەنا ئەگەر بمانەوێ قووڵتر لێی بڕوانین و، لە روانگەی تێڕوانین و جیهانبینیی هونەرییەوە هەڵیسەنگێنین، زۆرتر واقعیەتگەرا واتە رێالیستییە. بۆ ئەوەی ئینسانی سەرەتا لە رێگای وێکچووترکێشانی نیگارەکەی بە بنەچەکەیەوە، تێدەکۆشێ بەو واقعیەتەی کە دەیناسێ نزیکتر ببێتەوە و مەبەست و کاربردێکی دیار و زەقیشی لە پێش چاوە. مەگەر

www.arsivakurdi.org

تاریکەکانی ئەشکەوتەکان، ئیمانی ئەویان زۆرتر بە هێزی جادوویی هونەرەکەی نزیک دەکرد. چونکە بۆ ماوەیەک لە دنیای رۆشنی راستەقینە، بە دوور دەماوە و، لە تاریکی ئەشکەوتەکاندا، بەرانبەر بەو شتەی کە بڕوای پێ بوو، زۆرتر ئیمانی دەهێنا.

رەنگە لەبەر ئەم هۆیە بوویێ ئینسانی سەرەتا، ئیمانی بەوە هێنا، کە هەرچی ئەم نیگارانە لە بەشە نەدیوەکانی ئەشکەوتەکاندا بکێشرێن، کاریگەریی جادووییان زۆرتر دەبێ. بە تایبەت نیگارکێشان لەو بەشانەدا یەکجار سەختتر و پڕ زەحمەتتر بووە لە بەشەکانیتر. کە هەر ئەمە خۆی دەبوو بە هۆ، زۆرتر لە سەر باوەڕەکەی سوور بێ. یەکێ لە هۆکانیتر، کە نیشان دەدا ئەم ئینسانە بە هیچ جۆرێ لایەنی رازێنراوی ئەو کارەی کە دەیکرد، لە پێش‌چاو نەدەگرت ئەمەیە:

ئەو لە زۆر شوێندا نیگارەکانی بە سەر یەکدا دەکێشا. بۆ نموونە، ئەمڕۆ لە قوژبنێکدا، گایەکی دەکێشا و چەند رۆژیتر بەسەر هەمان نەخشەوە، نیگاری کەڵێکی دەکێشاوە، وەکوو بڵێی شوێنی پێشوو، هیچ نەخشێکی پێوە نەبووە.

باشە، ئەگەر مەبەستی رازاندنەوەی ئەشکەوتەکەی بوو، نەدەبوو ئەم کارەی کردبا، چوونکە بە قەدەر خۆی جێگای هەبوو. بەلاّم هەر بەو چەشنەی کە گوتم، ئەو هێشتا بۆ چێژوەرگرتن، لە هونەر کەڵکی وەرنەدەگرت و کاتێکیش نیگارەکانی تەواو دەکرد، چیتر بە کردەوە، کارێکی بە سەریەوە نەبوو، بۆ ئەوەی ئەو نیگارکێشییانە بە بڕوای وی، کاریگەریی جادوویی خۆیان لە دەست دابوو و ئیتر بە کار نەدەهاتن.

٦- شێوەی نیگارکێشییەکانی ئەشکەوت

ناچار پرسی دوایینت ئەمە دەبێ کە ئەم نیگارانە بە چ شێوەیەک کێشراون، واتە لە سەر چ شێوازێکن؟ لەوانەیە گەلێک نێوی "دەرەکی"ت کە پێشاندەری شێوازی جۆر بە جۆری هونەرین، بیستبێ. دەزانی کە ئەم وشانە لەبەر هۆی تایبەت بۆ ئەم شێوەگەلە هەڵبژێردراون. زۆربەی ئەم وشانەش لە لایەن هونەرناسانی ئێرانییەوە وەرگێڕاونەتە سەر زمانی فارسی کە بڕێکیان بە تەواوی پڕ بەپێستن و بڕێکیان نە. لەبەر ئەمە لە ئێرانیشدا ئەم وشانە زۆرتر هەر بە شێوە دەرەکییەکەی بە کار دەبرێن. جا لەبەر ئەمە لە بڕێ شوێندا ناچارم جار جارە، کەڵکیان لێ وەرگرم. ئەگەر بە وردی بڕوانینە ئەو نیگارانەی کە بۆم کۆپی کردووی، تێ‌دەگەی کە ئەم نەخشانە زۆر دەچنەوە سەر بنەچەکەی خۆیان. ئەو "مامووت" و "ئەسپ"ەی کە کێشراون، زۆر لەو گیانلەبەرانەی دەکەن کە لە سروشتدا هەن. "نەخش"ەکانی ٤ و ٥. دیارە دەبێ ئاگادار بی کە ئەو نیگارانەی بۆم کۆپی کردووی، تەنیا، سیمایەکی سادەن لە بنجی نیگارکێشییەکە خۆی، دەنا نیگارەکان لە بنەڕەتدا «رەنگیی»ن و بەو «سێبەرە رۆشن»ە جوانانەوەیە، کە شێوەیان دەچێتەوە سەر بنەچەی گیانلەبەرەکە. هونەرمەندی ئەو سەردەمە رەنگی پێویستی لە قوڕەسوورە و قوڕەزەرد دروست دەکرد. واتە کەرت کەرتی ئەم قوڕەوشکەیان هێندە دەکوتا و دەپڕواند، هەتا دەبوو بە تۆز. بڕێ جار ئەم خۆڵە وردەیان لە کونی زەل و قامیشەوە، دەپژاند بەسەر نیگارەکەدا. یان لەوانەیە، لەگەڵ بەز و چەوریی گیانلەبەرانیان تێکەڵ دەکرد و ماکێکی رەنگاورەنگیان لێ دروست دەکرد. وادیارە شاگوستیلەی رەنگەکەی ئیسقانێکی پان و قەڵەمەمووەکەشی پارچە چێوێک بووبێت و مووی زبری گیانلەبەران.

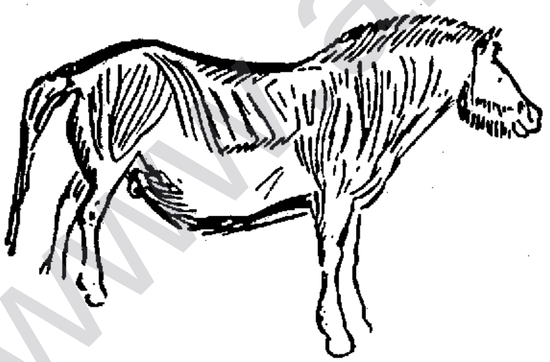

نەخشی ژمارە «٤»
ئەسپ نیگارکێشیی ئەشکەوت

www.arsivakurdi.org

بە هەرحاڵ، ئەم ئەشکەوتانە، بە دیوارە بەردینەکانیانەوە، لە هەناوی تاریکی خۆیاندا زۆرشتیان لە ئازار و ئافاتی باو بۆران و هۆکارەکانی دیکەی سرووشت پاراستووە، کە ئەوڕۆکە بۆ هونەرناسێک یان بۆ کەسانێکی وەک من و تۆی خولیای هونەر، یەکێ لە پڕ بایەخترین شوێنەوارە هونەرییەکانە. ئەگەر چرایەک بگرین بە دەستەوە و بە ناو ئەم ئەشکەوتانەدا کە یەکجار سەرسووڕێنەرن بخولێینەوە، بە سەر پەنا و پەسیوی تاریکی ئەم دیوارەبەردینانەوە، نیگارگەلێکی وامان لە گیانلەبەران دەکەوێتە بەرچاو، کە هەزاران ساڵی پێش، باو باپیرە بیاوانگەڕەکانی ئێمە، بە پڕستی داهێنەرانەی خۆیان کێشاویانن. ئەم نیگارانە، لە سووچ و قوژبنی ئەشکەوتەکاندا نەخشێنراون. لە جێگایەکدا کە مرۆڤ بە هاسانی ناتوانێ بیاندۆزێتەوە و لە بڕێ شوێندا، هەتا ڕووناکی چرا لە گۆشەیەکی تایبەتەوە لێی نەدا، ناکەوێتە بەرچاو. نازانم لە مەبەستم گەیشتی یان نە؟ خۆت دەتوانی ئەم کارە تاقی بکەیتەوە. ئەگەر بە سابوون، بەسەر دیواری گەچینەی ژوورەکەتەوە ڕستەیەک بنووسی، ئەم ڕستەیەت تەنیا لە گۆشەیەکی تایبەتەوە بۆ دەخوێنرێتەوە. واتە لە هەر شوێنێکی ژوورەکەوە کە ڕاوەستی، نایبینی. بەڵکوو دەبێ لە جێگایەکەوە بۆی ڕاوەستی، کە ڕووناکی لێی بدا و بکەوێتە بەر چاوت، دەنا نایبینی.

بەڵێ لەم ئەشکەوتانەدا، ئینسانەکانی سەرەتا، بە وەڕەز و واز و پشتکار و بە کەرەسەی سەرەتایی نیگارکێشیی و بە تۆزێکی ئاگرەوە، سەعاتان زەحمەتیان دەکێشا و لە شوێنێکی نەدیو کە دەست نەیگاتێ، ئەم دیمەنە جوانانەیان لەو شتانەی کە بە باشی دەناسی، واتە نەچیرەکانیان، دەنەخشاند.

ئێستا دەبێ هەر بەم کورتەیە، پرسی زۆرت بۆ هاتبێتە پێش، کە گلە بە گلەیانت وەڵام دەدەمەوە.

٥- پیشانگای نهێنی

ڕەنگە یەکەم پرست ئەمە بێ، کە بۆچی ئەم نیگارەجوانانە لە گۆشە و قوژبنی تاریک و دوورەدەستی ئەشکەوتەکاندا کێشراون و بۆچی ئەم ئەشکەوتانە لە پیشانگایەکی نهێنی دەچن؟ ئەمە پرسێکی یەکجار سەرنجڕاکێشە کە وەڵامەکەی بە تەواویی ڕوونە. ئەگەر لە بیرت بێ، هۆی خولقانی ئەم هونەرەم بۆ شی‌کردییەوە و گوتم کە، بە هۆی ئەو باوەڕەوە کە ئینسانەکانی سەرەتا بە هێزی جادوویی هونەر، بۆ سەرکەوتن لە ڕاودا هەیانبوو، نەخشاندنی سیمای گیانلەبەرانیان بە کارێکی پێویست دەزانی. کە وابێ مەبەستیان لەم کارە، ڕازاندنەوە و نەخشاندنی شوێنی ژیانیان، واتە ئەشکەوتەکە نەبووە. لە ڕووی بێکاریی و سەرگەرمیشەوە ئەم کارە سەخت و کاتکوژەیان ئەنجام نەداوە، بەڵکوو تەنیا لە پێوەندی لە گەڵ ڕاودا، واتە تەنیا شێوەی تێکۆشان بۆ زیندوومانەوەیان، ئەم کارەیان دەکرد و بە باشیان دەزانی.

ئینسانیی سەرەتا، کاتێک بەردێکی تیژی دروست دەکرد، ئامانجێکی لە بەر چاو بوو. واتە دەیەویست بەم بەردە، ژینەوەرێک بکوژێت یان پێستی گیانلەبەرێکی پێ کەوڵ بکات. کاتێک لە شوێنێکدا دەچووە کەمین و، چاوەڕوان دەبوو، مەبەستی کاتتێپەڕاندن نەبوو، بەڵکوو لە کەمینی ژینەوەرێکدا بوو، کە لەوانە بوو بەوێدا تێپەڕێ و زگی برسی خۆی پێ تێر بکات. کاتێک بەم چەشنە نەخشی ئاسکێکی بە قوژبنی تاریکی ئەشکەوتێکەوە، هەر بەو کەرەسە سەرەتاییە دەکێشا، ئامانجی ئەوە بوو، بە کردەوە بینوێنێ، نەک کردنەوەی پیشانگایەک بۆ نیشاندانی نیگارەکانی. دەزانی کە شوێنی ئەشکەوتەکان و بەتایبەت بەشە تاریک و پێچەڵپێچەکانی، شوێنگەلێکی یەکجار پڕ لە ڕەمز و ڕازن. گومانی تێدا نییە، لە شوێنگەلێکی ئاوەهادا، ئینسان هێشتا هەر خۆف دەیگرێ و لەبەر ئەو سامەی کە لە[...] جۆرە شوێنانە بەسەر ئینساندا دێ، لەوانەیە شتی وای بێ بە[...] مێشکا و ئیمان بە شتی وا بێنێ، کە لە حاڵەتی ئاساییدا هیچ[...] کات بیری لێ نەکاتەوە. لەم سۆنگەیەڕا، ئینسانی سەرەتا، کە بە[...] شتێکی خەیاڵیی و ناڕاستەقینەی وەکوو جادوو، بڕوای هەبوو، بۆ[...] پتر کارتێکردنی، پەنای دەبردە شوێنگەگەلێک، کە لە گەڵ ئە[...] خەون و خەیاڵانەدا زۆرتر بێنەوە. ئاشکراشە کە پەنا و پەسیو[...]

www.arsivakurdi.org

دەوامهێنانی خۆی، دەکارکردووە. خۆشبەختانە لە سەرپاکی ڕێژەی مێژووی هونەر و هەروەسا ئەمڕۆشدا، ئەم تایبەتییە سەرەکییەی هونەر، لە ناو نەچووە و، هەمووکات هونەرمەندانێکی شیاو و گەورە هەبوونە کە، هونەریان کردووە بە ئەرەسەی پێشکەوتن و ئازادیی ئینسان. لە ڕاستیدا دێرێکی ڕاستەقینەی هونەریی، شتێک نییە، جگە لە شوێنهەڵکردنی ئەشەی هەر ئەم هونەرەی کە لە ئینسانەکانی سەرەتاوە دەستی پێکردووە و لە ڕێگای ڕاستەقینەی خۆیدا تا ئەمڕۆ درێژەی کێشاوە. ئەگینا هونەری سەرسەرییانە و هەڵپەت و پەڵپەت، کە ئامانجێکی جگە لە کاتتێپەڕاندنی تاقمێکی زگتێر و بەلەپا نییە، چ نینە، جگە لەو لقە بچووک و بێبەرانە، کە جارجار بە سەر کۆتەی ئەم دارە کەڵەگەت و پڕ بەرەوە، کە نێوی هونەرە، ڕوواون و وشک هەڵگەڕاون.

٤- نیگارکێشیی ئەشکەوتەکان

پێم وایە لە ئەنجامدا گەیشتینە هونەر خۆی. بەڵێ، ئێستا دەبێ لە مەڕ کۆنترین شوێنەواری هونەرێک کە ناسراوە بۆمان باخێوین: هونەرێک کە ئینسانی چاخی بەردی کۆن، لە دەروونی ئەشکەوتەکاندا خولقاندی و هێشتاش بڕێ لەوانە هەر هەن و، هۆی سەرسووڕمانن. بەڵام، بەرلە خۆخەریککردن بە نیگارکێشیی ئەشکەوتەکانەوە، پێویستە خاڵێکی دیکەشت بۆ بڵێم کە گرینگە:

دەزانی کە هونەریش وەکو هەر ڕشتەیەکی دیکەی تێکۆشانی ئینسان، خاوەنی وشە و زاراوەی تایبەت بە خۆیەتی، کە بۆ تێگەیشتنی تەواو لە هونەر، پێویستە بیانزانی. من تێدەکۆشم تا ئەو جێگایەی دەست دەدا، لە هێنانی ئەم جۆرە وشانە، بە تایبەت وشە و زاراوەی دەرەکی، یان «واژەی نوێ»، کە یەکجار لە هونەردا باوە، دووریی بگرم. بەڵام بڕێ جار، بە ناچار ئەشێ بەهرەیان لێ وەربگرم. بۆ ئەوەی قەت ناگونجێ بە بێ کەڵکوەرگرتن لەوانە، بتوانێ مەسەلەکە بەو چەشنەی کە شیاوە، بخرێتە ڕوو. لە بەر ئەمە وێڕای کەمبەکارهێنانیان، تێ دەکۆشم کە ئەم کارە، لایەنی وشکەڕۆیانەی نەبێ و لە هەر شوێنێکدا پێویستە، کەڵکیان لێوەرگرم و سنوورێکی ئاوەزپەسند و ژێربێژانەی بۆ بپارێزم. ئێستا وای دادەنێم، تا ئەو کاتەی کە بتوانی لەم نووسراوەیە کەڵک وەرگری، کتێبی زۆر بخوێنییەوە و فێری پێشەکییەکان بی و بە زانیارییەکی زۆرترەوە خۆت بە خوێندنەوەی ئەم کتێبەوە خەریک بکەی.

سا پێکەوە ڕێ کەوین و لە پێچەڵپێچە تاریکەکانی ئەو ئەشکەوتانەوە کە هێشتاش لە سپانیاو فەرانسەدا ئەژمارێکی زۆریان لێماوەتەوە، بگەڕێین بەدوای کارە سەرسووڕێنەرە هونەرییەکانی با و باپیرانماندا.

ئەگەر ڕۆژێ بەم ئاواتە بگەین، واتە پێکەوە بچینە ناو یەکێ لەم ئەشکەوتانەوە، شتی زۆر فێر دەبین. بەڵام تا ئەو ڕۆژە ناتوانین دەست لە سەردەست دانیشین. کەوایە من چیم لە کتێباندا سەبارەت بەمە خوێندبێتەوە و چ وێنەو فیلمێکم لەم زەمینەیەدا دیتبێ، بۆت دەگێڕمەوە.

ئەم ئەشکەوتانە تلیشگەلێکی پێچەڵپێچن لە دڵی چیاکاندا. یان ئەو چاڵە قووتانەن کە لە زەویدا خولقاون و بە هاسانی ناکرێ لە ناویانەوە دەرباز بی. بڕێ جار خانووچکەو هۆڵی وات دێنە سەر ڕێ، کە ئاو لە بنیانەوە دەڕوا و لە بڕێ شوێنیشیاندا ڕێگاکان ئەوەندە تەسکن، کە ئینسان بە سەغڵەت دەتوانێ لە ناویانەوە تێپەڕێ.

نەخشی ئەشکەوتێکم بۆ کۆپی کردووی.

(نەخشی ژمارە ٣). نێوی ئەم ئەشکەوتە "لاسکۆ"یە و کەوتۆتە فەرانسەوە. ئەشکەوتی لاسکۆ، یەکجار گەورەو پڕلە پەناو پەسیوە.

www.arsivakurdi.org

نەخشی ژمارە «١» و «٢»

دوو گامێش بە نیزەکانی ناوپشتیانەوە، نیگارکێشیی ئەشکەوت

٣- هێزی جادوویی هونەر

بە باشی سەرنجی ئەو خالە بدە، کە بەر لەمە ئاماژەم پێکرد؛ بۆ ئەوەی یەکێکە لە گرینگترین مەسەلەکان لە مێژووی گەشەسەندنی ئینسان و هەروەها لە دیریکی گەشەی هونەردا. گوتم ئەم ئینسانی سەرەتایە، بڕوای وا بوو، کە ئەگەر بوونەوەرێک بنەخشێنێ، هێزی جادوویی هەیە. و ئەگەر سیمای ژینەوەرێک بکێشێ و هێرشی بەرێتە سەر، لە داهاتوودا، کە لە گەڵ بوونەوەرێکی راستەقینە بەرەو روو بوو، زۆرتر سەردەکەوێ. ئێستا رەنگە تێگەشتبێتی کە بۆچی من بە کارم گوت دایکی ئینسان و هونەر. دەبینی کە هونەریش لە پێوەندی لە گەڵ کاردا واتە پل و پا بۆ وەدەستخستنی خۆراک، خولقا. سا لە بیری مەکە هونەر لە گەڵ هێزێکی جادوویی پێوەندی هەبوو کە رەنگە ئەورۆش هەر ئەم هێزە جادووییە هونەر بێ، کە هونەرمەند وا لێدەکا، دژ بە خراپە و ناپاکی خەبات بکا و لە پاکیی و خاوێنی بەرچە بکا. دەبارە پێوەندی هونەر لە گەڵ جادوو، لە ئاوات و ئارەزووەکانی ئینسانی سەرەتا، سەرچاوەی گرتووە. لە کاتێکدا ئێمە بە شتێکی تەواو خەیاڵیی و ناراستی دەزانین. هەر ئەورۆ تیرەیەک لە جیهاندا دەژین، کە لە روانگەی قۆناغەکانی گەشەسەندنەوە، نزیک بەو ئینسانانەی سەرەتان. ئەمانەش بە هەڵکەوت، هونەرێکیان هەیە کە بەتەواویی لە شێوەی هونەری ئینسانەکانی سەرەتایە و بڕوایان بە هێزی جادوویی هونەرە. فرەکەس لە هونەرناسان و کۆمەڵگەناسان، چوونەتە دیتنی ئەم تیرە و هۆزانە و، لە سەر کار و بار و هونەریان، شتی وایان هەڵگرتووە و راپۆرتی وایان نووسیوە کە یەکجار سەرنجڕاکێشە.

بۆ نموونە یەکێکیان دەیگێڕنەوە کە، لە هۆزە پێستسوورەکانی ئامریکا، هۆزێکیان لە سەر ئەو بڕوایەن، کە ئەگەر نیگاری ئەم گاکێوییانە بکێشنەوە، ئەم گاگەلە لە ناو دەچن و ئەژماریان کەم دەبێتەوە. تا چەند ساڵی پێش، هەر لەم شاری "تاران"ەی "ئێران"دا، ئاهەنگێکی ناشیرین هەبوو بە نێوی "عومەرکوژان". خەڵکی نەزان و وشکەڕۆ، لە رۆژی مەرگی "عومەر"، خەلیفەی موسوڵمانانا جەژنیان دەکرد. لەم جێژنەدا، ئەمانە "ئەلکە"ی پەڕۆینیان لە شکلی عومەر درووست دەکرد و لە کۆلانانداا ئاوریان تێ بەردەدا. ئەم چەشنە تۆڵەکردنەوە، کە بە فرە شێوەی‌تر، لە پێشکەوتووترین کومەڵگاکانی ئینسانیدا هێشتا هەیە، وەکوو ئەو شێوە بەرداشتەی ئینسانەکانی سەرەتایە، لە شەوتی جادوویی هونەر. بە هەرحاڵ، مەبەستی من ئەمەیە، دڵنیات بکەم کە هونەر، راستەوخۆ لە پێوەندی لە گەڵ کاردا خولقا و، بە کردەوە، کەرەسەیەک بوو، بۆ وەدەستهێنانی خۆراک. ئێستا ئەگەر ئەم وتەیەت پێ قوبووڵ بێ، بۆ خۆت تێ دەگەی، بیرو بڕوای بڕێ لە هونەرمەندانی ئەمڕۆ، کە هونەر بە کەرەسەی چێژوەرگرتن و کایەکلێ دادەنێن، تا چ رادەیەک لە هونەری راستەقینە و هۆی بوونیەوە دوورن. ئەوسا چەندە جێگای داخە کە ئینسان، پاش تێپەڕبوونی هەزاران ساڵ، هۆی بوونی هونەر و ئەو نیازەی کە پێیەتی، لە بیربکا و لەم کەرەسە رزگاریبدەرە، گاڵتەجاڕی سەرگەرمی و رابواردن درووست بکا. لە کاتێکدا دەزانێ، ئینسانی سەرەتا، هونەری وەک ئامرازێکی بڕنەر و ورد، بۆ سەرکەوتن لە راودا و لە ئاکامدا زیندوومانەوە

www.arsivakurdi.org

٢ جادوو

ئینسانە سەرەتاییەکانی چاخی بەردی کۆن، لە باری بڕوا و یمانەوە، هێشتا لە گەڵ ئایین، مەودایان زۆر بوو. نە بڕوایان بە خودایەک بوو، نە بە هێزێکی سەرووتر لە سرووشتدا. ئینسانی سەردەمی زوو، ڕێگایەکی درێژی لە پێش بوو، تا بەو قۆناخە بگات کە وێنایەکی وەکوو دنیایەکی‌تر و هێزە چاک و خراپەکان بخولقێنێ. هزر و بیری هێشتا بە ژیانی ڕۆژانەی بەسترابووەوە و بێجگە لە وەدەستخستنی خۆراک و هەڵاتن لە شەڕی گیانلەبەرانی دڕندە، بیری لە شتێکی تر نەدەکردەوە و ئاتاجی بەوەش نەبوو کە وێنایەکی ئەوتۆ بخولقێنێ.

دیارە سەرچاوەکەی تەواوی ئەم چەشنە خەون و خەیاڵانە، پێداویستییە بەوانە. بەڵام هەر ئەم ئینسانە، بڕوای بە جادوو هەبوو. دەبێ بزانی ئەم جادووە، هیچ پێوندییەکی نییە بەو ئایین و ئایینزاگەلەوە کە دواتر هاتنە گۆڕێ. چونکە لە تەواوی ئایینەکاندا، بێجگە لەم دنیایەی کە ئێمە دەیبینین و هەستی دەکەین، بڕوا بە دنیایەکی دیکەش هەیە و بۆ پێنخۆشبوونی خودایانیش کۆمەڵێک ئاهەنگی تایبەتی بەڕێوە دەبرێ. هەر ئایینێک لە بەر چاو بگری، لە "بوودایی"یەوە بگرە، هەتا "ئیسلام"، یان ئایینی یەکجار بچووکی دیکەش، ئەم دوو تایبەتمەندییەی هەیە. واتە بڕوا بە دنیایەکی‌تر و بەجێهێنانی ئاهەنگ و جەژنی تایبەت هەر لەم بەستێنەدا. بەڵام جادوو هیچ کام لەم دوو تایبەتمەندییەی نەبوو. واتە لە بنەڕەتدا بە ئایین یان ئایینزا، لە ئەژمار نەدەهات. بەڵکوو کارێ بوو کە بە کردەوە بە جێ دەهێنرا.

ئینسانی سەرەتا، بۆ مسۆگەرکردنی خۆراکی خۆی، دەچوو بۆ ڕاو. دیارە ئەگەر بڕێک کەمتەرخەمیشی کردبا، یان هێزی کەمی لە لەش و لاردا هەبا، نەیدەتوانی لە ڕاودا سەر کەوێ و لە برسانا دەمرد. ئەم ئینسانەش بە باشی ڕاوەکەی خۆی دەناسی، ڕێگای هاتو چۆی نەچیرەکانی دەزانی و، گەلێک ڕێگای سادەو هاسانیشی بۆ وەچنگخستنیان دەکار دەکرد. بۆ نموونە، یەکێ لە شێوەکانی ڕاوکردنی بەکۆمەڵی گاکێوییەکان ئەمە بوو کە، ڕێگای کۆچەکانیان پێشتر دەدیتەوە. پاشان لەو شوێنەیدا کە ڕێگاکە تەنگ دەبووەوە و لایەکی دەگەیشتە هەڵدێر، چڵ و چێویان دادەنا. کاتێ کە گاکان دەگەیشتنە ئەوێ، ئەم ئینسانانەی سەرەتا، چڵ و چێوەکانیان گڕ تێ بەردەدا. بە گاڕامەکانی دەستیشیان هێرشیان دەبردە سەر گاکان. ئەوانیش کە لە گەمارۆی ئاگرەکەدا بوون و ڕێگایەکی‌تریان نەبوو، جگە لە تاشەڵدێرەکە بۆ دەربازبوون، ناچار بەردەبوونەوە و دەکوژران. ئینسانەکانی سەرەتا، تەڤی پل و پای خۆیان بۆ سەرکەوتن لە ڕاودا، دە کاردەکرد. بۆ ئەوەی زیندوومانەوەیان، بەسترابووەوە بە سەرکەوتنیانەوە لە ڕاودا.

مەرجی یەکەمی سەرکەوتن لە ڕاودا، کەرەسەی پێویست و هێزی لەش و لار بوو، لە هەر ئینسانێکدا، بە قەدەر خۆی. ئەو ئامرازانەی کە ئینسانەکانی سەرەتا هەیانبوو، زۆرتر تەور و چەکوشی بەردین و بڕێ جاریش دارو ئێسکی گیانلەبەران بوو. جگە لەمە، ئەم ئینسانانەی سەرەتا، کە مێشکیان لە گیانلەبەرانی دیکە گەشە سەندووتر بوو، بە جادووش بڕوایان هێنا. واتە ئیمانیان هێنا کە ئەگەر، ژینەوەرێک بە زیوارەی (مەڕ)یکەوە بکێشن و ئەم نیگارکێشییە بە تێگرتنی نیزە و ئامرازەکانی دیکەیان بنەخشێنن، لە ڕاوی ڕاستەقینەدا، پتر سەردەکەون. دوو نەخشم لەو گامێشانە کە چەند ڕمیان لە پشت چەقیوە، بۆ کۆپی کردووی، («نەخش»ەکانی ژمارە ١ و ٢). ئەم دوو (نەخش)ە کە لەوانەیە هونەرمەندانەترین نیگارکێشییەکانی ئەشکەوت بن، لە هونەردا بە تەواوی، شێوەی بەرداشتی جادوویی پیشان دەدەن. سا بێجگە لە هێزی لەش و لار و لێزانین لە کردەوەدا و، هەبوونی کەرەسەی پێویست، ئینسانەکانی ئەم سەردەمە، چەک یان کەرەسەیەکی دیکەشیان بۆ سەرکەوتن لە ڕاودا خولقاند. ئەم چەکە جادوو بوو.

١: (ڕەوەگەل) ی ئینسانیی

هەر چەند چاخی بەردی کۆن، واتە ئەو سەردەمەی کە ئینسان لە بەردی نەتاشراو و نەپلیان، وەک ئامرازی کار، کەڵکی وەردەگرت، لە تەواوی کۆمەڵگا سەرەتاییە ناسراوەکاندا، دەستپێک و کۆتاییەکی هاوکاتی نییە، بەڵام کۆمەڵگاناسان مەودای ئەم سەردەمەیان بە گۆترمە، شەست و حەوت هەزار ساڵ، هەتا دەهەزار ساڵی پێش داناوە.

ئینسانەکانی سەرەتا، لەم سەردەمەدا، لە گەڵ مەیموونان، واتە باوکانیان، هێشتا مەودایەکی وایان نەبووە. بەڵام سەرەرای ئەمە، جیاوازییەکی زەق لە گۆڕێندا هەبووە. لە بەرەوەی دەست و لاقی مەیموونەکان، تۆفیریکی زۆریان پێکەوە نییە و، مەیموونێک هەر بەو چەشنەی کە بە دەستەکانی دەتوانێ خۆی بە لقی دارێکەوە داڵۆسکە بکا، بە لاقەکانیشی هەرئەم کارەی پێدەکرێ. بەڵام ئینسانی سەرەتا، چونکە گەشەسەندووتر بوو، ئەندامەکانی لەشی کارگەلێکی تایبەتی‌تریان ئەنجام دەدا. واتە لاقەکانی بۆ ڕۆیشتن و هەڵاتن جێ کەوتبوون و، دەستەکانیشی بۆ گرتن. گۆڕانی شکڵی دەست، جیاوازیی ئەنگوستی گەورە لە ئەنگوستەکانی دیکە، بەو جۆرەی کە لە گەڵ ئەنگوستەکانی تر بێتەوە، یەکێ لە خاڵەکانی وەرچەرخانی گەشەی ئینسانە. ئەم جیاوازییەم وەک نموونە بۆ شی کردیەوە، دەنا شتی وا زۆرن.

بە هەر حاڵ ئینسانەکانی ئەو سەردەمە، هێشتا هەر بە شێوەی (ڕەوە) دەژیان و کۆمەڵگاناسان نێویان نابوون: (ڕەوەگەل)ی ئینسانیی. ئەوانە جێگایەکی سەقامگرتوویان نەبوو. لە ئەشکەوتاندا دەژیان و هەر شەو لە (مەڕ)ێک دەمانەوە، لە بەر ئەوەی پێویستی نەدەکرد جێگایەکی سەقامگرتوویان هەبێ. (ژەمەن)یشیان لە ڕێگای کۆکردنەوەی کۆلک و میوەی دار و دەوەن و ڕاوی گیانلەبەرانەوە بوو. هەر لە بەر ئەمە، ئەم چاخەیان لە ڕوانگەی ئابوورییەوە نێو ناوە، چاخی (کۆکردنەوەی ژەمەن). واتە ئینسانەکانی ئەو سەردەمە خواردنی خۆیان وە بەرهەم نەدەهێنا، بەڵکوو لەسرووشتدا وە دەستیان دەخست. کە دەبوو بە بەیانی و هەتاو هەڵدەهات، تێلاڵ و مێکوتەکانیان هەڵدەگرت و وەرێ دەکەوتن. دەگەڕان بە شوێن میوەی دارەکاندا و شوێنی گیانلەبەرە بچووکەکانیان هەڵدەکرد. لە هەر شوێنێکیشدا کە شەو دادەهات داڵدەیەکیان دەدیتەوە و تێیدا دەخەوتن. هەر چێکیان دەدۆزیەوە پێکەوە دەیانخوارد و (هی من و هی تۆ) یەک لە گۆڕێندا نەبوو. ژیانیان بە واتای ڕاستەقینە، ژیانێکی بە کۆمەڵ بوو. ئەگەر شتێکیان دیتباوە، هی هەمووان بوو ئەگینا، گشتیان برسیەتییان دەکێشا. ئینسانی ئەو سەردەمە، لەوانەیە لە ڕێگای هەورەتریشقە و ئاورگرتنی لێڕەوارەکانەوە، ئاگریان دۆزیبتیەوە و بەهرەیان لێ وەرگرتبێ. دۆزینەوەی ئاگر و ئاگرپێکردن، یەکێ لە مەسەلە گرینگەکانە لە گەشەی ئینساندا. دواتر لە (فەرهەنگ یان قامووسی خەڵک)دا دۆزینەوەی ئاگر، وەک گەلێک لە مەسەلە ڕاسەڵەکانی‌تر، بوو بە چیرۆک و بەسراوە بە خودایانی چیای "ئۆلەمپ"ەوە. ئەم چیرۆکە لە سەدەی پێنجەمی بەر لە زایین، بوو بە هەوێن بۆ هونەرمەندێکی گەورە بە نێوی "ئاشیل" یان "ئافیلووس"، کە شانۆنامە بە نێو بانگەکەی (پرۆمتە لە زنجیردا)ی نووسی. لەم شانۆنامەیەدا، پرۆمتە کسێکە کە بە بێ ئیجازەی "زئووس" خودای خودایان، ئاگر دەدزێ و بە ئینسانەکانی فێر دەکا کە کەڵکی لێ وەربگرن. زئووس لەم کارە تووڕە دەبێ و پرۆمتە لە شاخێکدا زیندانی دەکا و هەڵۆیەکی دەنێرێتە سەر، تا هەموو ڕۆژێ بە دەندووک، جەرگی هەڵبدڕێ. هەڵۆ ئەم کارە دەکا و، هەموو شەوێک لە سەر ویستی زئووس، پرۆمتە دیسان دەبێتەوە بە خاوەنی جەرگ و، دیسان هەڵۆ هەڵیدەدڕێتەوە. ئەگەر ڕۆژێک لە مەڕ هونەری یۆنانی کەونارا، شتێکت بۆ بنووسم، تێر و تەسەل باسی ئەمەشت بۆ دەکەم.

www.arsivakurdi.org

هونەری ئینسانەکانی سەرەتا

نووسینی: رضا علامە زادە

وەرگێڕانی: ناسری ڕەزازی

ئەم وەرگێڕاوە، نامەیەکە لە کتێبی «هونەری ئینسانەکانی سەرەتا»، کە لە بنەڕەتا، بە زمانی فارسی و لە زیندان، نووسەری ...ارس، (رضا علامە زادە)، نووسیویە. نووسەر ئەم نووسینانەی بە شێوەی نامە و برە برە، ناردۆتە دەرێ بۆ کوڕەکەی و پاش ...ەوەی کە لە زیندان بەر بووە، لە لایەن دەوڵەتی ئێرانەوە، ئیجازەی دراوە کە چاپی بکا. چاپی یەکەمی بە نێو (هونەری ...ینسانەکانی سەرەتا) و چاپی دووهەمیشی بە نێو «ناسینی هونەر لە باری کۆمەڵایەتییەوە» بڵاو کردۆتەوە. منیش پاش دوو جار ...خوێندنەوە، هاتمە سەر ئەو رایە کە بیکەمە کوردی و نامە بە نامە، لەم گۆڤارەدا بڵاوی بکەمەوە، بەو هیوایە دەرووبەک بێت بۆ ...رواوالاکردن و ناساندنی بە خوێنەرانی کورد.

بەشی دووهەم :

هونەری ئەچیرەوانان (راوکەران)

ئێستا، کە بە کورتی ئاماژەم بە سەرهەڵدانی ئینسان لە سەر ...رووی زەوین کرد، ئەوجا دەتوانم لەمەڕ هونەری ئەم ئینسانی (سەرەتا)یەش، تێر و تەسەل باخێوم.

لێت ئاشکرایە کە کۆمەڵگاناسان، سەردەمی ژیانی ئینسانیان ...بە چەند چاخی دیاریکراو، دابەشیوە. ئەم دابەشینە لە راستیدا، ...یە سەر بناغەی کەڵکوەرگرتنی ئەو ئینسانانەوەیە لە ئامرازی کارەکانیان. بۆ نموونە سەردەمی ژیانی ئینسانەکانی سەرەتایان، بە (چاخی بەرد) نێودێر کردووە؛ کە دیارە خۆی، بە سێ چاخی "بەردی کۆن"، "بەردی ناوەند" و "بەردی نوێ"، دابەش دەکرێ.

ئێستا دەمەوێ لە مەڕ هونەری بەردی کۆن بۆت بنووسم:

یەکەم دەبێ ئینسانی ئەو سەردەمە بناسی و بزانی لە باری گەشەسەندنەوە لە چ قۆناخێکدا بووە. بار و دۆخی ئابووری چ بووە و بیر و باوەڕ و داب و کرداریشی چلۆن بووە؟ بێ شک کارێکی گرانە بۆت کە وێنایەکی درووستت لە ئینسانەکانی سەرەتا هەبێ، مەگەر ئەوەی، بار و دۆخ و هەل و مەرجیان، لە گەڵ ئینسانی ئەوڕۆدا هەڵسەنگێنی و، لەم ڕێگایەوە لەو جیاوازییە لە رادە بەدەرەی کە هەیەتی تێبگەی.

www.arsivakurdi.org

نییه. له ئاستی دەسەڵاتدا لەمەڕ ئەم دوولایەنیانە چی دەڵێی؟؟

– ئەدۆنیس: له جیاوازییەکدا بیری دەوڵەت نه ڕۆژهەلاتدا له چاو ڕۆژاوادا زیتر تۆخمگەرانەترە، میسری لیندەراویته بکرێت، «کە نه ڕۆژهەلات و نه ڕۆژاوا، قوڵفەی ناوەندە»، له هەمان کاتدا، دەوڵەت له ڕۆژاوادا ڕەسەنترە لەوەی له ڕۆژهەلاتدایە بۆچی؟؟ ئەم پرسیارە لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی و کولتووری و ئەنترۆپۆلۆژی دەخوازێ.

له بنەما سەرەکییە پێکهاتووەکەی «ڕۆژهەلات»دا، چەندی یان چەندایەتییە: ڕەگەزە ئادەمیزادەییەکانی نێوان نەتەوەکان جیاجیایە، زمانەکان جیاوازن، ئایینەکان جیاوازن، کولتوورەکان جیاوازن، وەلێ حوکمڕانیی سیاسی دان بەو چەندایەتییەدا نانێ، بەڵکو حوکمڕان، بە پێچەوانە دەینووسێ، یان نکوولی لێدەکات، له ژێر«یەکێتی» تەلەکەبازی و سەرزارەکی کە نه له مێژوو و نه له واقیعدا، هیچ بناغەیەکی نییە. ئا لەوەدا، درووستبوونی دەوڵەت سەرناگرێ. ئاوا بۆیە «تایفە» جێگەی دەگرێتەوە. له ڕووی سیاسیدا، جیاوازی نێوان تایفەی دوێنێ و تایفەی ئەمڕۆش، تەنیا ئەوەیە کە یەکەمیان کۆنە و دووەمیان تازەیە. دیاردەی سەرەکیش له تازەگەری کۆمەڵگای عەرەبی-ڕۆژهەلاتدا، له ئاستی سیاسی و کۆمەلایەتیدا، دیاردەی «تایفەگەری بەتازەکراوە»، واتە «مۆدێرنکراوە»، له وردەکاری داپڵۆسین و تیرۆرەوە بیگرە تا دەگاتە وردەکاری چەکدارکردن.

خورافیەتە، بەڵام ئەلەکترۆنە!!

**تۆ بە «عەرەبخواز، گەلخواز، شیعەگەر، بێئیمان، بە فەڕەنسی کراو، مارکسی، ئاژاوەگێڕ، تێکدەر، داهێنەر، لاساییکاری سان ژۆن پێرس، شیللی، لیکدۆ، ئاڵۆز و ئاشکرا تاوانبارکراوی. ئایا تۆ هەمووانی؟؟ تۆ یەکێکیانی؟ یان تۆ تاکی بەمانای کۆ؟؟ تۆ کێیی؟؟*

– ئەدۆنیس: با پێبڵێم، من لەم هەموو تاوانبارکردنانە شادم. بەلای کەمەوە من ئەقلی خاوەنەکانیان مژۆڵدەکەم، هانیاندەدەم، دەیانشڵەقێنم، ئەیانحەپەسێنم. ئەوان مەراقداری منن. منیش دەیانبەخشم. بەلای منەوە گرنگ نییە کە من کێم. جارێک گووتوومە و دووپاتی دەکەمەوە.

«کێیە ئەوەی دەڵێ ئەدۆنیس کێیە؟؟».

کە زانیت تۆ کێی. ئەوە تۆ سیحرەکەت «ئاشکراکرد». کە «سوکرات»یش تۆ کێی خۆت بناسەی کردە دروشم، مەبەستی وانەبوو کە بڵێ مرۆڤ دەتوانێ خۆی بناسێ، بەڵکو مەبەستی ئەوەبوو کە زانین دەتوانێ بە ڕووی مرۆڤدا هەڵشاخێ، کەچی ناتوانێ بیپێکێ، بەڵام خودی مرۆڤ زانینە. نهێنی مرۆڤ له شتەونەکانی و ئاڵۆزییەکەیدایە. گریمان مرۆڤ توانی خۆی بناسێ، ئەوکات مرۆڤ دەبێتە نموونەی شتە ئاساییەکان و دەکرێ بناسرێ و دیاریکرێ، یاخود مرۆڤ جۆرێکە له هاتنی مرۆڤایەتی خودی مرۆڤ، مرۆڤ جۆرێکە له چییەتییەکە «ماهیە» ڕاستیەکەش خۆیەتی.

بۆیە ساتێک دەڵێم من «تاکم بە مانای کۆ» دەشڵێم من «کۆم بە مانای تاک» و هەروا دەڵێم «منی خود من نیم».

** شاعیران چییان دەوێت؟؟ گەمارۆدراو له دەستی مەحاڵدا، هاوپەیانی بێ ئاکامەکان، تۆش پێشەنگی لەوانەدا، ئەدی ئەتگووت: «بەرەو دوور دەڕۆم و دووریش هەر تەواو نابێ، ئاوا ناگەم و بەڵام دەدرەوشێمەوە».*

– ئەدۆنیس: سوپاس بۆ توانستی تۆ له هێنانەوەی ئەم کۆپلەیە. کە کۆتایی بەم باسە هێنا و دەرفەتی دام دووبارەی بکەمەوە: «هەرناگەم و بەڵام دەدرەوشێمەوە».

ئەنجامدان:

«پاریس له ۲۰ ی شووباتی ۱۹۸۹»

کورتکردنەوە و وەرگێڕان: ئومێد مەهدی «هەندرێن»

۲-۱-۱۹۹۲ ستۆکهۆڵم.

*تێبینی: ئەم دیدارە له گۆڤاری «النهج» ژ. ۲٦ دا بە زمانی عەرەبی بلاوکراوەتەوە.

www.arsivakurdi.org

رابزانم ئەوەی تێیدا بلاوکراوەتەوە لە نووسینە باشەکانی ئەو راهێنەرانەیە. گەر لە هەرە باشترینیشیان نەبێ.

وێنجا «مواقف» بە تاقانەی گۆڤارەکانی تر دەمێنێتەوە، چونکە لە دامەزراوە سیاسییەکانی عەرەب و رۆشنبیرییەکەی و دەزگاکان دوورە لە رێگای دەرککردنی رۆشنبیران سەربەخۆییەکی تەواوی هەیە. لەم بارودۆخەدا ئەمە شتێکی کەم نییە. هەروا تۆ دەزانی لە ئاکامی ئەمەدا «مواقف» چ نرخێکی بەسەر دەوەستێ، نەک تەنیا لە رووی ئەوەی کە «قەدەغە» و «تیرۆر» دەکرێ، بەڵکو بەوەی چ لەبەر هۆکاری لێترسان یان بەهۆکاری حەزلێکارانی زۆر لەو رۆشنبیرانەی تێیدا دەنووسن «قەدەغەیان» دەکەن.

هەریەک لەم هۆکارانەش لە شێواز و ئامرازەکانیدا تۆرێکی زەبەللاحە لە جۆرەکانی تۆقاندندا.

** ئایا «مواقف» سیاسەتێکی رۆشنبیریی هەیە؟؟ پاشان لە نێوان شیعر، پەخشان و لێتوژینەوەدا لاسەنگییەکی زۆر هەیە؟ چۆن ئەمە شیدەکەیتەوە؟؟.*

– ئەدۆنیس: هەڵبەت گۆڤاری «مواقف» سیاسەتی رۆشنبیریی هەیە.، بەلام بۆ ئەوەی ئەم سیاسەتە ئەنجامبدرێت، توانایەکی زۆری گەرەکە، کە پوول بەشێکیتی. بەشێکی کەم لەو توانایە هەیە ئەویش بەشناکات. وێنجا دۆخێکی «بابەتی» هەیە، «هەندێ جار، ئەم پەیڤە بە کەم ناگرم» کە ئاستەنگ دەخاتە پێش ئەم سیاسەتەی. بۆ نموونە ئەو مەسەلانەی بەو سیاسەتە رۆشنبیرییەوە بەندن، رەخنەگرتنە لە رابردوو یان رۆشنبیرە جێماوە ئایینییەکان، لە روانگەی لێکۆڵینەوەی، «نابێ بیری لێ بکرێتەوە» ئەو رۆشنبیرییە جێماوە، یان «کپکراوە»دا یان کە «کە ناکرێ کەس بیری لێبکاتەوە»، لە ئاسۆی ئایندەوە لە نوێژەندا هەڵسەنگێنرێتەوە. دەڵێم، شتێک لەمەڕ ئەو مەسەلە سەرەکییانەوە بە نووسین نابینین، کێن ئەوانەی دەنووسن، هەتا نەڵێم کەس ناوێرێ بنووسێ. نموونەیەکی بەرچاوترت بۆ بهێنمەوە: رامانگەیاند کە نیمە ژمارەیەکی تایبەت لەمەڕ «رەشەکوژی رۆشنبیریی و رۆشنبیریی رەشەکوژ» لە کۆمەڵگای ئەمرۆی عەرەبدا تەرخان دەکەین، بەلام کەسێکمان نەدی لەم ژمارەیەدا بەشدارییکات. ناچاربووین ژمارە تایبەتییەکە هەڵوەشێنینەوە. لەو ژمارەیەدا نیازمان وابوو سلاوڕێز بۆ ئەو موفەکیر و هونەرمەند و نووسەرانەی، لەم ساڵانەی دواییدا، کە لە لوبنان و ولاتانی تری عەرەبدا رەشەکوژکران بنێرین.

** ئایا گۆڤاری «مواقف» بەشتدەکات؟؟*

– ئەدۆنیس: ئا وەک بۆم باسکردی، هەڵبەتە «مواقف» بەم حالە، بەشناکات.

* جارێک لە حەفتاکان دا لەو پێشەکییەی کە بۆ «مواقف»ت نووسیبوو، ئاماژەی ئەوەت کردبوو، کە شۆڕشی فەلەستین بووە بە بەشێک لە رژێمەکان، ئاخۆ هێشتا هەمان رات هەیە. چۆن سەیری ئەم راپەڕینە دەکەی کە وا بۆ دووەمین ساڵ دەچێ؟؟

– ئەدۆنیس: من کە ئەوم گووت، ئەو کات ئەوە قسەیەکی زۆر قورس بوو. ئەو کات، کەس ئەو قسەیەی لێقبووڵنەکردم. هێرش دەستپێبکرد. «مواقف»یش نرخێکی قەبەی لەسەر وەستا، بەلام ئەمڕۆ گووتنی بۆتە شتێکی ئاسایی. ئەوانەی مەبەست بوون بۆ خۆیان دەیڵێنەوە. بۆیە ئەمڕۆ بۆ من هیچ ناگەیێنێ. سوورم لەسەر ئەوەی کە پاش لەدەستدانی ئەم «رژێمە» چی پێبەخشرا، راپەڕینە دوورنمایی، کە دووەمین لەدایکبوونەوەی شۆڕشی فەلەستینە، ئەم جارە لە «رێکخستنی» چەکدارانەوە بۆ «گەلی شۆڕشگێر» دەیگواستەوە.

«رێکخستن زاڵ دەبێ و کۆتایی دێ، بەلام «گەل» هەرگیز نابەزێنرێو هەمیشە دەمێنێتەوە.

* لەناو دەسەلاتی هاوچەرخی عەرەبدا

** بەرهەڵدان، یان دەسپێشخەرییەکی سیاسی، لە رووی هاوولاتیانی رۆژاوای عەرەب، تونس، جەزائیر، «لەژێرپاسە»، میسر «بۆرژوا لە قوچاندایە»، مەغریب «دیموکراسی مەلیک» دەبینرێ، بەلام لە رۆژهەلاتدا هیچ دەسپێشخەرییەک لە ئارادا*

بەلام شیعری ئەوتۆیان داهێنا کە چینی کرێکاریش تێیناگەن.

– ئەدۆنیس: یەکەم: هۆی ئەوەی کە ئەم شاعیرانە داهێنەربوون، ئەوە نییە کە کۆمۆنیست بوون. کۆمۆنیزم خۆی لە خۆیدا ئەو شاعیرانەی کە لایەنگریی دەکەن یان کە داهێنەران گەلاڵەیان کردوون، ئەیکردوونە شاعیر و داهێنەر. ئەوان بەر لەوەی ببنە کۆمۆنیست داهێنەربوون. خۆ ئەگەر نا هەموو شاعیرە کۆمۆنیستەکان داهێنەر دەبوون و لە داهێنانیشدا یەکسان دەبوون.

دووەم: کە بەرهەمەکانیشیان دەخوێنینەوە بەسەرداچوونێکی زۆرکەمی تێدا دەبینین و زیاتر شیعریەت و جوانی تێدا دیارە و زیندە روونی و ئاشکرایش زیندە دوورکەوتنەوە و زیندە چرووک و بنمایەی شیعرییەتە.

سێیەم: هەڵەیە گەر نرخی بەرهەمەکانیان «بەتێگەیشتنی» چینی کرێکار بنرخێنین. دەنا کەوایە، بۆچی نرخی «سەرمایە»ی مارکس بە تێگەیشتنی ئەو چینەوە کە هی خۆشیتی نانرخێنین؟؟ بۆ زانین یەکەمین کەسانێ کە دەبێ تێیبگەن، کرێکارانن، چونکە گیروگرفتە راستەوخۆ و زیندووەکانی ئەوان چارەسەردەکا.

چوارەم: رەوانییە بە رێگای سیاسەتی عەرەبەوە کۆمۆنیزم سادە و ساکار بکەینەوە، لەم ساکارکردنەدا پێوانەیەک دابنێین. کۆمۆنیزم هزر و بیرێکی رووکەش نییە، بەڵکو بە پێچەوانەوە دەریایەکی قەبە و گەورەی بیرو باوەڕە، ئەخاسمە بە نیسبەت شاعیرەوە، دەریایەکی قەبەی لە هەست و سۆز و خەون و خەیاڵ و تێرامانی تێدایە. جا دەبێ هەر شیعرێکی کۆمۆنیست لەناو ئەو دەریایەدا بە راستی مەلە بکات.

پێنجەم: «چینی کرێکار» لە ئاستی رۆشنبیریی هونەریدا، بە یەک ئاوەز و یەک چێژ و یەک رۆشنبیریی و یەک هەست و یەک دڵ و یەک چاو تاکە ئاسنامەیەک نییە. لەم گۆشەنیگایەوە، لەناو ئەم چینەدا «چەندان چین» دەبینین، هەروا تێیاندا «هاوسەنگی»یەکی گەورە لە نێوان ئەم کرێکارە و ئەو کرێکارەدا، نێوان کرێکارێکی وردەکاری ئەلکترۆنی و کرێکارێکی پیشەسازی کاغەز و یان پێڵاودا دەبینین. سەرباری ئەوانە هەموویان، ئەم چینە لە ساڵی ١٩٨٩ دا جیاوازی هەیە لەگەڵ ساڵی ١٩٥٠ یان ١٩٧١، هەروا بە کولتوور و ئاوەزێکەوە لە ساڵی ٢٠٠٠ دا جیاوازتر دەبێ، سەرباری ئەوانەش لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی تر جیاوازە، رەنگە لە زۆر حاڵ و لایەنی تردا، جیاوازبێ.

شەشەم: گووتەی «تێگەیشتن» گووتەیەکی لاساییە، چونکە بە گووتەی «شیعر-ئامراز» و شیعر لە شۆڕشدا و شیعر-شۆڕش، گرێدراوە، شیعری شۆڕشگێڕی نە ئامرازە و نە ئامانجیشە، بەڵکو «پێکهاتوو»یەکیتازەی دنیای شۆڕشە- لە ناو شۆڕشدا، ئەو ئاسۆیەی کە واڵای دەکا- بە کەرەسە و تایبەتمەندییەکانی پێکهاتوویەکی تازەیە.

بۆ دووەمین جار دەڵێم، رەوانییە بۆ ساناکردنی سیاسەت و ئامانج یان بەرژەوەندییەکان کە بەو ئاسانکردنەوە دەبەسترێنەوە هونەر ملکەچبکەین. ئەوەش تەنیا هونەر نازڕێنێ بەڵکو شۆڕش و کۆمۆنیزمو چینی کرێکاریش خەوشداردەکا. ئەزموونی مێژوو، لە وڵاتانی عەرەب و هەموو دنیا، بە تایبەتی لە یەکەمین وڵاتی شۆڕشدا، پەند و وانەیەکی زۆری لەم بوارەدا فێرکردووین.

گۆڤاری «مواقف»

** لە نێوان گۆڤاری «مواقف»ی شەستەکان و «مواقف»ی هەشتاکاندا، بازنەیەکی ون و نادیار هەیە. پێشان بە نوێ رازاوەبوو، بەلام ئێستا بە «الاداب»ی ساڵانی دوایی دەچێ، بەو مانایەی کە لە پێشرەوی وازی هێنا. هەروا دوا ژمارەکانی «مواقف» ئاستیان جیاجیایە.*

– ئەدۆنیس: «مواقف» لە قۆناغی ئەقینەوەدا سەریهەڵدا و هی ئەمڕۆش لە قۆناغی قەتیسمان دا. جوداوازی ئەمڕۆ و دوێنێی نێوانیان، جیاوازی نێوان ئەقینەوە و قەتیسمانەکە رەنگدەداتەوە، بەلام من لەگەڵ رێزی زۆریشم بۆ گۆڤاری «الاداب» لەگەڵ رایەکەت جودام، تا ئێرە «مواقف» بۆ داهێنەرانی عەرەب بە گۆرەپانێکی ئازاد ماوەتەوە. وێڕای هەموو ئاستەنگەکانیش،

www.arsivakurdi.org

* لینین، پۆشکینی لە مایاکۆفسکی بە باشتر دانا، ھەرچەندە دووەمیان راوێژکاری رەسمی شۆڕشی شیعریی بوو، ھەوەدا رای تۆم گەورەکە.

– ئەدۆنیس: ھەردووکیان شاعیری گەورەن. ھەندێجار ھەندێکمان شاعیرێک لە یەکێکی تر بە باشتر دادەنێین، مانای ئەوە نییە دەبێ «باشتر» بێ، بەڵکو لەبەر ئەوەیە، کە لە دۆخ و بارێکی دیاریکراودا وەڵامی ھەندێ لە پرسیارەکانمان دەداتەوە. بەھەرحاڵ، لینین، لە ھونەدا لایەنگری شتە کۆنەکان بوو، کەچی لە ھزر و بیر و تیۆریدا، لایەنگری تازەکان بوو، بەڵام ئابووری، کۆمەڵایەتی ، سیاسی. ئەو دوو رووکاریانە بە زۆری لە کەسانی سەرکردە–فکریەکان– بەتایبەت شۆڕشگێران، لە تەواوی مێژوودا دەبینین.

لەمەڕ مەنفاوە

* سەردەمی تازە بە دیاردەی مەنفا جودا دەکرێتەوە. لە دیدی ئەزموونی تایبەتی خۆتەوە، ئایا بڕوات وایە، کە بە ھزی لە شوێنگە پچڕانەوە» مەنفا رەسەنایەتی داھێنەر پەک بخات، یاخود دەرفەتێکی باشتری لە زانیاری و چاوکردنەوەی بۆ دەرەخسێنێ؟؟

– ئەدۆنیس: لەم بوارەدا، وای بۆ ناچم، رێسایەکی گشتی ھەبێ. مەسەلەکە رێژەیە، بە پێی دۆخ و مەرجەکانی ژیان و بەھرە و تێڕامانەوە، لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر جیاوازە. ھەندێک رەھەن لە سوڕگومیدا لە سوڕگوومی زێتر ھیچیان بۆ زیندەنەبووە.. ھەندێکیش ھەن، بەلای وانەوە، تاراوگە لەدایکبوونێکی ترە.

* تا چ رادەیەک دەتوانین بەم گوتەی رۆزنتال: «یادگرتن یان شیعر» پشتمان ببەستین؟

– ئەدۆنیس: لەو باسەدا نازانم ئەم گوتەیە چۆن ھاتووە. شاعیر ھەن دەکرێ پێیان بڵێین، ئەوە یادگرتنیانە یان شیعریان، بەڵام من لەوان نیم. بۆ زانین من لە ئەفراندندا، لەم لایەنەی، کە یادگرتن ئەوە خۆتی لەیادناکەم، رابردوویەک کە لە جەستە و خەیاڵا بەردەوامە، رابردوویەک، بە واتایەک، ئێستایە. وەلێ ئەم ئامادەگییەی یادگرتن لەلای ھەندێک کەس بە پلەیەک زاڵە کە ئێستا و جەستە واقعییە زیندووەکەی لا رەشدەکاتەوە، یان ئایندە رەشدەکاتەوە. لەم ئاستەدا ئێژم من لە تەرزە شاعیرانی یادگرتن نیم.

* مەنفا، ھەر بە ھەڵبژاردنێکی ناچار و حاڵەتێکی ھەڵوەدا، دەمێنێتەوە. کەنگێ داھێنەر ھزگری دەبێ و کەنگێ ناکۆک دەبێ؟

– ئەدۆنیس: وەکو دەبینم، لە قووڵایەکدا، داھێنەر ھەتا لە «شوێنگە» تایبەتەکەی، یان ھەتا لە ناوەوەی خودی خۆشیدا نامۆیە. لە لایەک ھەمیشە لە نێوان داھێنەر و دەوروبەرەکەیدا و لە لایەکی تریشەوە لە نێوان خۆی و خودی دەروونیدا، مەودایەک ھەیە. جا ھەر ئەو «مەودایە»شە ھانیدەدا، بە شێوەیەکی قووڵتر خودی خۆی و دنیای دەوروبەری «ببینێ» بۆیە داھێنەر نایەوێ ھزگر بێ تا جیاوازبێ. ژیان لای ئەو مشتومڕێکی یەککەوتوو و ناتەبایە، ھزگر و تەبا دەبێ بۆ ئەوەی بژێ و بەردەوام بێ، جیاواز و ناتەباش دەبێ بۆ ئەوەی تێڕامان و دۆزینەوە و زانیاریەکانی باش و دەوڵەمەند بکا و ھەروا تا دەربڕین باشبکا، تا ھەر بمێنێ، بەواتای دووەم تازەبێ.

لەمەڕ شۆڕشگێڕیتی عەرەبییەوە

* لە مێژووە تازەکەماندا، شاعیرانی شۆڕشگێڕ و داھێنەری وەک، ئێلوار، ئەراگۆن، مایاکۆفسکی، نیرۆدا و یەفتەشینکۆمان ھەن، سەرەڕای لایەنگریان، شیعرەکانیان کردە چەکی تێکۆشان. تۆش گوتووتە: «ئەو شاعیرەی شیعر بکاتە ئامراز، ئەوە وابەستەیە». تێبینییەکی جەختکردنە، لە نموونەیەکی بەرزتردا، مەبەستت وایە بڵێی ئەوانە کۆمۆنیستن و

رزگاریخوازی سەریهەڵدا، بەلاّم لە پراکتیکدا لەبەر هەر هۆیەک بێ، خۆی لە لایەنێک یا رێگایەکدا دیبەوە کە هەر تێکۆشانێک لە پێناوی ئازادی و رزگاریدا بکرێ، ئەو بزاڤە زێتر تاڵ و ئاڵۆزی دەکا. هەروا ئەم دامەزراوەیە دەستەپاچەیی و کۆیلەیی و داو و تەڵەکان نێچیریان کرد.

لەمەڕ رەخنەوە

** شاعیران بە خۆیان شۆڕشی شیعری تازەیان راپەڕاند، وێجا رەخنەگران، بە راڤەو لێکۆڵینەوە، کەوتنە دوایان. چۆن رۆڵی رەخنەگران لە خۆڵقاندنی بناغەی مایەکی شۆڕشی شیعر لەو بەشەی کە تەواوبووە، لەوەی دووەم کە دابینتەبووە دەبینی؟؟*

– ئەدۆنیس: وابزانم رەخنەگری جیاجیا و خۆڵقێنەرمان بۆ بزاڤی شیعری تازە هەیە. راستە ئەو رەخنەگرانە هێشتا کە من و هێشتا نووسینی رەخنەکانیان. بەفراوانی بڵاْونەکراوەتەوە، وەلێ ئەمە لە گرنگی و لە مەبەستی گۆڕانی رەخنەکانیان کەم نەکاتەوە، هەرچەندە هێشتا بزاڤی رەخنەکانیان هەژار و بەرتەسکە و رۆچوو نییە و بەراتبەر بە بزاڤی داهێنەرانەی شیعر هاوسان نییە. وەک دەبینم، ئەمەش لە هەندێ لایەنیدا بۆ بزاڤە سەرتاسەریەکەی رۆشنبیریی عەرەب دەگەڕێتەوە. دیارە رەخنەش ئەندامێکی ئەم بزاڤەیە.

ئەگەر باری خودی رۆشنبیریی ساوابێ، کەواتە بۆ رەخنەش سەختە بە تانیا پەلوپۆ باوێ. ئەو بزاڤە، بە مەزەندەی من، بەهۆی ئاوەزە جێماوەکانەوە، لە جەمسەرێکی داخراو دا خولدەخوات. ئەمە لە لایەک، لە لایەکی تریشەوە، ئەو هەموو رۆشنبیرییە رووکار و سراوانەی راگەیاندنی بکوژانەی رژێمەکان کە بە جۆرەها کەرەسە سەپاندویانە و پشتیان گرتووە و بواری ئەم بزاڤە تازەیە نادەن.

هەروا حەزدەکەم بڵێم، رۆشنبیریی عەرەب بەرەو جولانێکی بەردەوامی باقوبوون دەچێ.

** بە واتایەکی تر، وێدەچێ شۆڕشی شیعری تازەگەری، شۆڕشێکی ناتەواوبێ.*

– ئەدۆنیس: هەمیشە دەبێ شۆڕش لە شیعردا بە ناتەواوی بمێنێتەوە. بزاڤی شیعر، خۆی لە خۆیدا شۆڕشێکی ناتەواوە. شۆڕشێکی رەخسکاوی شیعریی، بە دژی شیعرە. کە ئەم شۆڕشە رەخسکا شیعریش کۆتایی دێ و هەمان شێوە مرۆڤیش کۆتایی دێ. مرۆ هەمیشە لەوەی بەرهەمی دێنێ «زیاترە» و لەوەش «زیاتر» و «دوورئاماترە» کە دەیبینێ. ئەم «زیاترە» و ئەو «دوورترە» یە شیعر. هەروا شیعر کۆنبوونی بۆ نییە و کۆتایشی نابێ.

من دەخوازم شۆڕشێک هەبێ رامانتەکێنێ و هەروا بەرەو رەخسکان و بەرەو رۆشنایی و جوانیمان ببات.

** لە کتێبەکەتدا بنەماکان «الاصول» دەڵێی: «راستە هەندێ شوێنەواری هونەریی بە چێژ دیاردەکرێن، بەلاّم راستتر ئەوەیە هەر شوێنەوارە مەزنەکانن کە چێژ دیاردەکەن. یەکەمیان لەگەڵ ساتدا دەگونجێ و دووە میشیان دەیخولقێنێ.*

ئێمەش دەڵێین: راستەکاری ئەفرادنە کە چێژ دیاردەکا، بەلاّم راستتر ئەویە کە چێژ لەبەرچاوبگیرێ. لە کۆێدا لەگەڵت تەباین و لە کۆێشدا پێکدەگەین؟؟

– ئەدۆنیس: لە قسەکەتدا هەبوونێکی پێشینە و دەرەکی، بە چێژ نابەخشێ و ئاماژە بۆ ئەوە دەکەی کە بە شێوەیەک لە شێوەکان دەبێ شاعیر «ملکەچی» ئەو بێ یان بە قسەی تۆ وا دیارە «کە لەبەرچاوبگیرێ». کەچی گەر بەو قسەیەی تۆ رازیبین، ئەوە شیعر دەبێتە «دەرمان» و شاعیریش دەبێ بە «دوکتۆر».

لەگەڵ ئەم رایەت تەواو ناتەبام.

«چێژ» بە وابەستەی ئەفراندن سەرهەڵدەدا و دەفرازێ و دەگۆڕێت. ئەفراندن یەکەمیانە و دواتر چێژ. سرتە و هەڵچوونی شاعیر لە نووسیندا بۆ «رازیکردنی» چێژ نییە یان «بەرانگیربێتەوە» و بەڵکو سرتەکەی بۆ ئەوەیە تا شیعرێکی بە راستی جوان بنووسێ: سرتەکەی بۆ ئەوەیەبەراستی داهێنێ.

www.arsivakurdi.org

زناغەی کە رەشەکوژی پەیرەودەکا، تۆ بەرامبەر ئەمە چی
پێشنیاز دەکەی؟؟

– ئەدۆنیس: لەوەدا کارێکی گران پێشنیازناکەم. کارێکی
سادە پێشنیازدەکەم: ئەویش ئەوەیەکە بیرکار و داهێنەران هەرنا
لە نێوان خۆیاندا کۆببنەوە، پیشەی نووسین پێکیان ببەستێتەوە،
ئەر هەر یەک لە نووسەران بەلای کەمەوە، بە داپلۆسین یان
سانسۆر، وەیان زیندان، لە پیشەی نووسیندا قەدەغەکران، ئەوە
مانای ئەوەیێ هەموو داهێنەران قەدەغە کراون، هەروا گەر
دەسەلاتدارێک بە شێوەیەک لە شێوەکان کەرامەتی داهێنەرێک
پێشێلبکات، واتە کەرامەتی ئەو پیشە پیرۆزە و تەواوی داهێنەر
و بیرکارانی پێشێلکردووە، هەروا خودی ئەفراندن و هزر و
بیریشی پێشێلکردووە .

ئایا دەکرێ لەسەر ئەولایەنە کەمە رێکەوتن بکرێ؟
بێجگە لەم کارە، بیرکار و داهێنەران، بە شێوەیەک لە
شێوەکان لە لای دەسەلاتدار وەک موچەخۆر رادەگیرێن. ئەوانەی
بە تەنیا موچەخۆریش رەتبکەنەوە، ئەوا هەر بە سوڕگووم،
یەفرەتلێکراو، کوشتن، بە شێوەیەک لە شێوەکان
دەستەوەستاندەمێننەوە، دۆزەخی مەنفا جوانتر و باشترە لە
بەهەشتی ئەو تەرزە دەسەلاتدارانە.

ئەوەتا، بە جۆرایەتی و بە ئەزموون، دەسەلاتە تیرۆر
بەرزدەبێتەوە، ئایا لە بەرامبەر ئەوەدا بەرتەکمان بۆ گۆڕینی
بنەمای دەسەلات بێ یان بۆ بنەمای رۆشنبیر–بە واتایەکی
دی–ئایا ئەوە پێشینەترسی دەسەلاتە لە بەرامبەر رۆشنبیردا،
یان ئەوەی دوایی دێ سامناکی درووست بکات، هەلوێستی
دەسەلات لەبەرتەک بترازێ چییە؟؟

– ئەدۆنیس: دەسەلاتی عەرەب لە رۆشنبیر ناترسێ. بۆ خۆی
دەیناسێ و دەشزانێ چەندە شل و روخۆکە. «رۆشنبیریی» و
وردەکاری شێوازەکانی ئەو دەسەلاتانە لەوپەڕی
«تازەگەری»دایە. بە هەمان حاڵ، کۆمەڵگای عەرەب بە هەموو
شێوەیەک و لە هەموو بوارێکدا و لە تازەگەری رۆژئاوادا تەنیا
وردەکاری تیرۆر و گێرەشێوێنی بە دەستهێناوە. لەم چوارچێوەیەدا
دەسەلاتی عەرەب لە رۆژهەلات و رۆژئاوادا و لە باکوور و
باشووردا «تازەگەری» دەگوازێتەوە.

کەلەپوور، ئایندە.

** تۆ لە قسەکاندا دیارە دەڵێی لە چەسپانە درێژبوونەوەکەی*
باری عەرەبدا، چ لە رابردوودا و چ ئێستاش، ناتوانین ئەو
«رووناکییە ببینین»، کە ئایندە دەدرەوشێنێتەوە، تەنیا لە
دەرەوەی دامەزراوە رۆشنبیرییە سیاسییەکاندا نەبێ، نە تەنیاش
رۆشنبیریی عەرەب، بەڵکو ژیانی ناوەوەی هەموو عەرەبیش بە
قسەکەتەوە دەلکێنێ. کەچی وا دیارە زوڵم دەرهەق بە
دامەزراوە شۆرشگێرییەکانی عەرەب دەکەیت، چونکە تۆ
خستوتە ناو باسەکەتەوە؟؟
هیواداریین ئەمە روونبکەیتەوە.

– ئەدۆنیس: گرفتی «دامەزراوە شۆرشگێرەکانی عەرەب»
هەروەکو لەسەرهەڵدانی بەرایدا دیارە، بە پێوانەی
رەفتارکردنەکانی «دامەزراو»یە، چونکە بە «دامەزراوی»،
«لەدایکبوو»، بۆیە وایلێکرد «قەتیسماو»بێ، یا زێتر لەگەڵ جڵەو
بەدەستان بەرەو سازشکاری بڕوات، یاخود زێتر بۆ لای ئەوانەی
کە ئاشی تیرۆرییەکەی دەگێڕن، هەڵخلیسکێ و ببێتە بزاڤێکی بە
شۆرشگێرکراو، لە رەوت و سۆنگەدا، بە جۆرە داپڕانێک بکات و
ببێتە هاوشێوەی داسەپاوە جڵەوبەدەستەکان، کە لە جیاتی ئەوە
دەبوایە بەرەو شتێکی تازەباو بڕوات.

لەوەوە رەنگە وا لێکبدرێتەوە، کە تازەشۆرشگێر«الجدید
الثوری» بە گشت بەشەکانییەوە چۆن دەبێ کۆنی جێماو «القدیم
السلفي» بە گشت لایەن و بەشەکانییەوە، ئەم تازەشۆرشگێرە
قووتبدات. بە هەرحاڵ، داواخوازم بە دیقەت بینی لە سیلاکبوون و
نشوستی بەتایبەت لە ئاستی رۆشنبییدا، لە «دامەزراوە
شۆرشگێرەکانی عەرەب» رەخنەبگیردرێت.

ئەم «دامەزراوە» لە رەچەڵەکدا بۆ رەفتاری ئازادی و

www.arsivakurdi.org

لەسەر شتێک کە بە خۆمان نەماندیووەبڕیاردەدەین و خۆشمان لە ڕاستییەکەی دڵنیاناکەین؟

بۆ نموونە، بۆچی ناوترێ: ئەم شیعرە بۆ شۆڕشی ئێران و لە دژی شا و ڕژێمەکەیەتی، کە هەر بە ڕاستیش وایە، بەڵام لنگەوقووچ بکرێ و بووترێ ئەدی ئەم شیعرە بە خومێنی هەڵدەڵێ، شیعرەکە لە باسە مێژووییەکەی دادەماڵین و مەزەندی خراپ پێوەدەنێین؟؟

دوای ئەوە کە لە ڕاستییەکەی دڵنیابووین، ئینجا بڕیاری ڕاستی بدەین، دەکرێ بگووترێ لە ڕووی هونەرییەوە شیعرێکی بوودەڵەیە، هەر بەڕاستیش بوودەڵەیە. شیعرەکە لە ڕووی هونەرییەوە لاوازەو ئەو کات بەس بوو کە هانیدام «بینووسم» و ئاوەکو لە ناو شیعرەکانیشم بیسڕمەوە، هەروەک بە حەزمەتەوە لەگەڵ زۆر لە شیعرەکانمدا ئەم کارەم کردووە، بەڵام من ئەو شیعرانە لەمەڕ لایەنی هونەرییەوە دەسڕمەوە-بێ ئەوەی نکۆڵی لەو هەڵوێستە سیاسییانەم بکەم کە هانی نوسینیانی داوم. بە پێویستی نازانم مەهانەی تر بدۆزمەوە. جا گەر خاوەنی ئەم پرسیارە مەبەستی ئەوەبێ، ئەوە دیارە مەسەلەیەکی شیعرییە- بەڵام ئەگەر مەبەست مەسەلەیەکی سیاسییە، ئەوەشتێکی ترە. ئەو کاتە دەڵێم: کەمن ڕەخنەم نووسی ئەو کات کەس ڕەخنەی لەسەر شۆڕشی ئێران نەنووسیبوو، چونکە دەیانگووت هێشتا چزن کراوە ئاوا لە سەرەتاکەیدایە. ئەوەش بڕوانە ئەو وتارەی کە لە «النهار العربی و الدولی»دا بڵاوم کردۆتەوە، کە ئاماژەم بۆ کردووە.

لە وتارەکانمدا، بە تایبەت لەوتاری، «لە ڕۆشنبیری سەربازییەوە بۆ فەقێی سەربازی»، «**من المثقف العسکری الی الفقیه العسکری**»دا را و بۆچوونی ڕاشکاوی خۆم باسکردووە، کەوا من دژی ئەوەم کە دەوڵەت لەسەر بناغەی ئایینی دابمەزرێ، چونکە ئاین، لەهەر کاتێکدا هەبێ، هەر دەبێ ببێتە کارێکی ڕووتی کەسایەتی-کە دوور و دابڕاوە لە هەموو لایەنەکانی ژیانی شارستانێتی.

زۆربەی پێشکەوتووخواز و شۆڕشگێرانی، ناو هەموو ڕێبازە

فکرییەکانی لوبنان، بۆ سەردانی ئێرانی شۆڕش بانگکران داواکارییەکەیان ڕاپەڕاند، تەنێ منی لێ دەراوێتەکرا، («منی پەسندەری خومێنی» بە گوێرەی قسەکەت). ئەوانەی بە شۆڕش هەستان دەزانن گەر من لایەنگیریم کردووە، یان لایەنگیری کردبێ و هەبووبێ، لە قاوغی ڕەوتی مێژوودا بووە، بەو پێیەی ڕژێمێکی ئیمپراتۆری ڕووخاندووە، دەشزانن کە من بەرەی کە شۆڕشێکە لەسەر ئاین بنیاتدەنرێ و دەکرێتە دامەزراندنی دەوڵەتێکی ئاینی، لایەنگیری ناکەم.

بۆیە باشدەزانن کە ناچێتە ئاوەز من خوازیاری دەوڵەتێکی ئاینی بم. من لە پێوانەی وردەوە سەرنجدەدەم، ڕەنگە هەندی جاریش لە قالبی ئەم وردیەدا، بنەچەی هەڵوێستە سیاسییەکانم بنیاتبنێم. هەڵوێستم لەمەڕ شۆڕشی ئێرانیش، دەبێ ئاوڕ لەوە بدرێتەوە کەمن لە کۆمەڵگایەکدا کە بنەمای بەشێکی گەورەی مێژووە تازەکە ی لەسەر کێشەی ئیسرائیلدا بنیاتنراوە و گەورەبووە. بۆیە لە پێوانەکانمدا فەلەستین و ئازادی گەلان و دیموکراسی ڕەچاودەکەم. ڕژێمی شا دژی هەموو ئەوانە بوو، لێرەوە، کتومت لایەنگیریم بۆ شۆڕشی ئێران درووست بوو، کە پشتیوانی خۆی بۆ فەلەستین و ئازادی گەلان و دیموکراسی ڕاگەیاند. ئەو شتانەی تریش کە لە دەرەوەی ئەمانەدا و ئەو دەستێوەردانەی لە ناو شۆڕش و مەسەلەکە کران، ئەوە مەسەلەیەکی تر دەخاتە گۆڕێ و هەڵوێستی دیکەی گەرەکە.

دووپاتە و پوختەی دەکەمەوە، من هەمیشە گووتوومەو دەڵێم لە پەخشاندا چی بڵێم لە شیعریشدا ئەوە دەڵێم، جیاوازیەکەش تەنیا لە شێوەی گووتنەکەدایە. بێ ئەوەی ئەوەش ڕەتبکەمەوە کە من هەڵەم زۆرە-زۆربەی هەڵەکانیشم بۆ بڕوا مەیلە و منداڵییەکەم بەرامبەر بە خەڵک دەگەڕێتەوە. لەگەڵ ئەوەشدا، خۆم بەو تەرزە هەڵانە شادمانم. هەر ئەو هەڵانەیە ئەزموونم زیندەدەکەن و بۆ زێتر تێفکرین و بینین و هەڵسەنگاندنی زێتر هانمدەدەن.

* دەسەڵاتی هاوسەردەمی عەرەب-وێڕای ئاشکراکردنی نهێنییەکان و سیرەگرتن، تۆڵەی داپڵۆسینە دەرهەق بە بیرداهێنەر و داهێنەران، لە ڕەفتاری ژیان «ئەفراندن»دا. بگرە تا دەگاتە ئەو

www.arsivakurdi.org

ەربەستی نێوان عەرەب و نووسینی شیعرە مەزنەکان. ئەوەش
ااڵتەجاری و کلۆڵیە. تا ئەوەتا زۆر کەس هەن لە دەرەوەی ئەو
یشانە دەنووسن، ئەی بۆچی شیعری مەزن بەرهەمناهێنن؟؟
تکایە لە قسەکەمدا وا حاڵینەبن کە داوای گەرانەوەی بە
ێنششنووسین دەکەم. نەخێر، هەرگیز، بەڵکو مەبەستم ئەوەیە با
یمە بەرەورووی شتە راستەکان ببینەوە. ناوی کارەکان بە ناوی
ۆیانەوە ناوبنێین. شیعر نە بە کێش و نە بە پەخشانە، بەڵکو
ەکەمیان ئەوەیە شاعیر چی لە باردایە. تۆ شاعیر بە، لە وێرا
وزنت گەرەکە و بەو شێوەیەی کە دەتوانیت، جا بە پەخشان بێ،
کێش بێ، وا بنووسە. ئەو کاتە رەچەڵەکی ئەفراندنەکەتە کە
.دەبێتە بناغەی« خۆشەویستانت، نەک ئاکامێک یا بەرهەمێک
ۆ کردنە بناغە.

*** به پێی بابەتەکی و خۆیەتی شیعر «بەو پێیەی بۆ هەر شۆرشێک مەرجێکی تایبەتە»، ئایا رۆشنایی شۆرشێک لەسەر شۆرشی شیعری ئازاد «شۆرشی پێشرەوان»، بە واتە ریشەییەکەی نەک جۆرایەتی، لە ئاسۆدا دەبینری؟؟***

– ئەدۆنیس: ئەفراندن نە بە دژە ئەفراندنە و نە وەلاشیدەنێ،
هەروەک: شۆرش بەویتردەیکا. ئەفراندن بزاوێکە لە رەخسکان
«تکامل» و هاوگوزەرانی. ابو نواس و المعری لە شیعردا، «دوو
دوژمنن»، بەلاّم ئەوان، لە ئەفراندندا، «دوو دۆستن» و لە یەک
ماڵدا ئێکرا دەژین.

* سحیم بنی الحساس، لە سەرەتای «یائیە»* دا دەڵێ:

«عەمیرە بۆ رۆیشتن خۆی ئامادەکرد و ماڵئاواییکرد

پیری و ئیسلام بەسە بۆ مرۆ ناهێنێ»، بەلاّم بە گوێرەی
سەرگوزەشتەیەک دەڵێن، وای لە عومەری کوری خەتاب کرد
بڵێ:

بە ئیسلام پیری بەسە بۆ مرۆ ناهێنێ.

ویستی خواوەندنی نێوان «و»ی شاعیر و «با»ی خواوەند بۆ
ئیقاعی دەسەڵاتی شیعر تەواودەبێ، قسەی تۆ چییە؟؟
– ئەدۆنیس: بەیتێکی زۆر بوودەڵەیە. بە عروز نووسراوە. هیچ
قسەیەکی شیعریشم لەسەری نییە.

*** گریمان گەر تۆیەتی پاسەپۆرتی دەسەڵاتی ئاینی کۆنمان لەگەڵ دەسەڵاتی هاوسەردەم ئاڵوگۆرکرد، شاعیرانی بەرایی لەگەڵ دووەمیاندا لە کوێ هاوێردەبن و لە کوێشدا پێکدەگەن؟؟***

–ئەدۆنیس: دەسەڵاتی هاوسەردەم، لە بنەچە قووڵەکەیدا،
دەسەڵاتێکی ئاینییە. زۆربەی شاعیرانی ئەمرۆش، هەروەکو
شاعیرانی پێشین، بەرهەمەکانیان وەک کاڵا بە دەسەڵات
دەبەخشن. لە راستیدا هیچ لە کارەکە ناگۆرێ و مەهانەشی ناوێ
چونکە بە هەمان بروا بروادارن یان هەمان بەرژەوەندی پێشینانەکە
یە و دەسەڵاتیش خۆی پێپۆشیبووە.

*** هەر دەوڵەتێک لەسەر بناغەی ئاینی بنیاتبنرێ، دەوڵەتێکی گەنیوو و پیسە، لە کتێبی «الاصول»دا وات گووتووە، کەچی یەکەمین شاعیریت، هەتا بەر لە شاعیرانی شۆرشی ئێرانیش کە«شا»یان رووخاند، شیعرێکت بۆ پەسندانی خومێنی بلاّوکردۆتەوە......***

ئایا لە شیعردا خۆتی و لە لێکۆڵینەوەشدا یەکێکی دی؟؟
– دڵرەقانە بەرسڤی ئەم پرسیارە دەدەمەوە. ببوورە گەر بوویتە
قوربانی ئەم دڵرەقییە. ئەم پرسیارە نەک تەنێ نیازخراپی
ئاشکرادەکا، بەڵکو ئەم بابەتە لە هەموو بابەتەکەدا هەڵدەزەلێ.
سەرەرای ئەمەش خاوەن ئەم تەرزە پرسیارە، دەقێک کە نە
بینیوویەتی و نە خوێندێتیەوە دەخاتە بەر باسکردن. راستیەکی
پێویست ئەم دڵرەقیەم دەسەپێنێ.
ئەم شیعرە کە «شیعر نییە، بەڵکو سلاّونامەیە»، پەسندانی
خومێنی نییە و ناوی ئەویشی هەرگیز تێدا نەهاتووە، کەچی
سلاّونامەیە بۆ گەلی ئێران و شۆرشەکەی، کە توانی رژێمێکی
ئیمپراتۆر بروخێنێ. بۆچی بەمجۆرەراستی لنگەو قووچ دەکرێ و

*«یائیە» مەبەست ئەوەیە، کە بەیتی شیعر بە«یا» کۆتایی بێت.

www.arsivakurdi.org

«شیعری ئازاد»یش نییە، خودی ئەم زاراوەیەش بێمانایە، لەوەش زیتر، ئەم زاراوەیە، زاراوەیەکە نە «شیعر»ی تێدایە و نە «ئازادی»یش.

بە پێودانگی شێوەی خەلیلی تەفعیلی و بە پێودانگی سیستەمی کێش، بە لابردنی یەک لەوانە شیعری کێشدار: بەیتی دووەم «صدر»ی تێدا لادەچێ. پاشان کێ بە تۆی گوتووە من لە نووسیندا کێشی خەلیلی، رەتدەکەمەوە، یا داوای نەمانی دەکەم؟ کێشەکان لە خۆیاندا، جۆرە مۆسیقایەکن، لە یەککاتدا، نە لە «دژی» شیعرە و نە «لەگەڵیەتی». شیعرییەت، لە شێوەی بەکارهێنانیدا بەرجەستەکردنە. شاعیر هەن بە شێوەی خوڵقێنەرانە بەکاریان هێنا و شیعری مەزنیشیان پێنووسی. ئەو شیعرانە ئێستاش مەزنن.

امرؤ القیس، ذو ارمه، ابو نواس، ابو تمام، المتنبی، المعری، جێی رێز و ئاماژەن، نەک قەتیسمان، ئەوانە «ستوونی» و «خەلیلین»، لە هەمان کاتیشدا ئەوانە «کۆڵەکەی» شیعری عەرەبی و هەروا لە ناو شاعیرە خوڵقێنەرەکانی هەموو زمانەکانی دنیاش دەژمێردرێن.

جا ئاخۆ دەبێ پشت گوێیان بخەین، چونکە شیعرەکانیان «ستوونین»؟

کەچی شاعیرانی تر هەن ئەو کێشانەیان بە شێوەیەکی ناخوڵقێنەرانە بەکارهێناوە، نووسینەکانیان هیچ شیعرییەتی تێدا نییە.

کەواتە لێرە هەڵەکە، لە کێشەکاندا نییە، بەڵکو لە خودی شاعیرەکاندایە، چونکە بە زەینییەتی وشک و لاسایکارانە بەکاریانهێناون. ئەوانە نەک هەر شاعیر نەبوون و نین، بەڵکو «وشەریزکەرانی» شیعرن. شیعر لای ئەوانە پێکهاتوونەبووە، بەڵکو شێواز و ئامرازێک، کتومت پەخشان بووە، هەر ئەو شاعیرانەشن، لەبەر گەلێ هۆکاری زۆر یەکسان هەمیشە کەمی داهێنەران، جا ئەو شاعیرانە نەک هەر تەنێ لە کۆمەڵگای عەرەب و چەند سەردەمێکدا، بەڵکو لە گشت کۆمەڵگا و هەموو سەردەمەکاندا، جڵەو بەدەستن، لە هەڤبیژیدا مایە و

چاکەبەخشی بەلادەنرێ و دەبێتە بابەتی رەخنەلێگرتن، لە جیاتی ئەوەی ئەو شاعیرە خۆسەپێنەرانە و بەرهەمەکانیان ببنە بابەتی رەخنەلێگرتن و نارازیبوون، بەڵام ئەو تەرزە شاعیرانە هەمیشە زۆرینەن و باوناسا پێکدێنن، لە نەبوونی رەخنەگرتن دڵنیان، چونکە ئەوان زۆرینە و باوناسان و بە دامودەزگای رژێمەکانیانەوە گرێدراون. نموونەیەک بۆ روونکردنەوە بخەمە بەرچاو: لە سەردەمی ئێستاماندا، بەناوی «شۆڕش» و «پێشکەوتن»، چەندان «تاوان» نەک هەر دەرهەق بە «کێشەکانی»، بەڵکو دەرهەق بە شیعریش کراون، کەچی کامە لە ئێمە ویراویەتی رەخنە لەم «تاوانانە»، لەم «تاوانکارانە» بگرێت. بنوارەوا لە گۆرەپانی عەرەبیاندا، ئێستاش رۆژانە بە ناوی پیرۆزترین مەسەلەکان، «پێشکەوتن» و «شۆڕش» و «رزگاری» و «ئازادی»، شیعر دەکوژرێ.

ئا ئەوەیە گیروگرفتەکەمان.

کە ئاوەز و ئازادی و ئەفراندن، لە مرۆدا بڕوخێ، واتە هەموو شتێک تێیدا دەڕوخێ. لە روخانی مرۆی عەرەب بپرسە، ئەوجا نهێنی رووخانی کولتوور و هونەر و ژیانی دەزانی.

کەواتە مەسەلەکان لە عروز دوورترن.

شاعیر هەن لە بنەرەتدا، لە دەرەوەی عروز دەنووسن، بەڵام ئەوانە لە هەموو ئەو شاعیرانەی بە کێشەکانی «خەلیل»یان نووسیویانە، لاسایکارترن. لە ئەفراندندا گرنگیەکە توانستی شاعیرە. دە با چۆن دەیەوێت، بە هەر شێوەیەک دەتوانێت، با بنووسێت. ئەو چەشنە شاعیرە هیچ سیستەمێک بە خۆی ناگرێ، بۆ خۆشی خوڵقێنەری سیستەمە. هەر خۆشی تێڕامان و پەیوەندی و نەریتەکان دەخوڵقێنێ. دە با بەس بێ هێندە رەخنە لەو کێشانە بگرین، هەر دەڵێی کێش شیعر دەنووسێ نەک ئێمە، هەر دەڵێی ئەوە هەڵگووتن و هێرش بەرە، دەزانێ و مژدە رادەگەیەنێ، هەر دەڵێی، هۆی تەپاندنی هونەر و چێژمان سڕچی کێشەکانە. گەر خەتا بە راستی لە کێشەکاندایە، ئەی بۆ شاعیری مەزن و شیعری مەزنمان هەن.

بەسە ئەوەندە رەخنە لە کێشەکان بگرین هەردەڵێی ئەوە یەکەم

www.arsivakurdi.org

– ئەدۆنیس: ئەگەر مرۆ بە راستی هی ئەمڕۆ بێ، دەبێ زمانەکەشی هی ئەمڕۆ و زمانی ئامادەبوانی ئەمڕۆیی. وەرچەرخانی زمان، بەندە بەو ئاوەزەوە کە ئاوەزی دەکا و بەو بەرهەستەی کە چێژی لێوەردەگرێ. ئێستاش زمانی عەرەبی، بە پێی ناسنامە گشتییەکەی، زمانی رابردووە، چونکە کۆمەڵگای عەرەب، بە پێی ناسنامەی گشتییەکەی، هێشتا کۆمەڵی رابردووە. مرۆی عەرەبیش هێشتا، وابەستەی ئەوانەیە، واتە مرۆی رابردووە، ئاوەزو و بیر و بەرهەستی عەرەب هێشتا تێکڕا بە قاوغی رەوت و باسە زانراوەکانی رابردوودا جوڵە و کاردەکا. ئاخۆ لە کۆمەڵگایەکدا کە هەتا چۆکانی بەستەڵۆکە زمان چۆن «رادەتەکێ»؟ کێن رایدەتەکێنن؟؟

زمان بەکارهێنانە، چۆنێتی بەکارهێنانە. بۆ ئەوەی بکرێ بە زمانی ئاییندە، دەبێ ئەوانەی بەکاردێن، ئاوەزی بەکارهێنانیان لە ئاییندەدا نیشتەجێبێت.

بە ئاسانکردنەوەیەکی زێتر: گەر «بەستەڵۆکی» لە زمانی عەرەبیدا هەبێ، ئەوە بەستەڵۆکی خودی مرۆی عەرەب و کۆمەڵگای عەرەبە.

** ئەگەر سەرنجەکانی شاعیر بگۆڕێ و کەرەسەکانی «تەکنیکە زمانەوانییەکەی» نەگۆڕێ، لەم رووەدا لەگەڵ زمانە «ئەلف و بێ»کەماندا چ بکەین؟!*

– ئەدۆنیس: لەگەڵ ئەم رایەت ناتەبام، ئەگەر شاعیر «تێڕامانەکانی»گۆڕابن، لە راستیدا کەرەسەکانیشی دەگۆڕێن، واتە چۆنایەتی بەکارهێنانی کەرەسە شیعریەکانیشی دەگۆڕێن. وەلێ ئەم تەرزە شاعیرە هێشتا دەراوێتەیە و نەبۆتە بناغە. بێجگە لەوەش دامەزراوەکان «موسسات» بە چەندین شێوە، سەرکۆنەی دەکەن و هێرش لە سەریدا دەستپێدەکرێ، بەڵام سەرباری ئەوەش، لە ئاکە شاعیرێکی عەرەب زێتر هەن، وێڕای گۆڕانی سەرنجەکانیان شێوەی بەکارهێنانی کەرەسەکانیشیان گۆڕاوە. «ئایا لەگەڵ زمانە ئەلف بێ کەمان چی بکەین»: لەم تیلمەی پرسیارەکەت ناگەم.

** رای تۆ بەرامبەر «نحو الساکن»* چییە، کە «هادی علوی» داخوازی دەکا، هەرچەندە لەوەدا شیعری لێ دەراوێتە کردووە؟؟*

– ئەدۆنیس: دژی ئەم رایە نیم، ئومێدەوارم راکەی شیعریش بگرێتەوە، بەڵام وابزانم ئەو گرفتاریەی کە ئێمەی خەریککردووە، ئەوەش چارەی ناکات: گرفتی ئەفراندن. ئەمە گرفتێکی قەوارییە «کیانییە» و تەنیا بە «راتەکانی» زمان، جا چ بە نحو الساکن بێ، یا بەم زمانە باوە، بەرجەستە ناکرێ، بۆ نموونە، هەندێ نووسەر هەن بە زمانی باو، بەڵام بە ئاوەزی پەتی «فصیح» دەنووسن. بە مانای بەستەڵۆکی رۆیشتوو.

یەکەم پێویستمان بەوەیە لە ئاستی هەبووندا و لە ئاستی بینایی و واقیعدا ،قەوارەمان «راتەکێنین».

** «رۆژەکانم چۆکیاندا»، ناونیشانی یەکێک لە شیعرەکانتە، کە بە شێوەی «شیعری ئازاد» نووسیووتە، بەڵام گەر بەم شێوەی خوارەوە دایڕێژینەوە:*

«بۆ هەڵدێر چۆکیاندا رۆژەکانم – لە ژێر گالیسکەکەم هەڵدەبەزم و دادەبەزم
لە چاوەکانمدا گزرەکەم هەڵکەنی
من خاوەنی تارماییەکانم – زایەندەم پێ بەخشیووە و ئەمڕۆش زمانەکەم
گریام بۆ ئەو تۆقینەی سووتاندم– سەوزە درەختە ناو سنگم
من خاوەنی تارماییەکانم و لێیان دەدەم – لە خوێن و قوڕگم تووڕیان دەدەم
خۆر چۆلەکەیەکی «قبرە» کندرەکەم – بۆ هەڵدا و «با»ش شەپقەکەمە».

سەرەڕای تازەهەڵگریشی، ئەدی ئەمە شیعری «ستوونی» نییە؟؟
«لقێکی پرسیارەکەی پێشوو».

– ئەدۆنیس: یەکەم، ئەمە شیعری «ستوونی» نییە پاشان ئەمە زاراوەیەکی وورد و سەختە، ئەم شیعرەش نە تووخنی ئەم زاراوەیە دەکەوێ و نە مەرجەکانیشی بەرجەستە دەکات. هەروا ئەم شیعرە

* «نحو الساکن» هەوڵدانێکی زمانەوانییە، کە هادی علوی، داوایدەکا بۆ لابردنی جوڵان و قەید و قیودەکان و داسەکانی زمانی عەرەبی. «هـ.»

www.arsivakurdi.org

وەکو پێم گووتی، لەیەک کاتدا هەڵەیەو ڕاستیشە، چونکە نەک هەر ئەو شیعرەم فەلسەفەی تێهەڵکێشراوە، بەڵکو تەواوی شیعرەکانم پەیوەندییان بە فەلسەفەوە هەیە. من بە هۆشی فەلسەفەوە شیعر ناتووسم، تا ببم بە فەیلەسوف. لەم پێوانەیەوە شیعرەکانم لایەنی دیدە هەڵەکەی تۆ ڕووندەکاتەوە، بەلاّم لایەنی دیدی پێوانە ڕاستەکەشت، ئەوەیە لەم شیعرە و لە تەواوی شیعرەکانمدا چەشنە تێفکرینێک خۆ دەنوێنێ، یا لە شیعرەکانمدا جۆرە فەزایەک هەیە کە بیر و تێڕامانی تێدا دە بینرێ، فەزایەک کە هەستپێپێدەکرێ و پرسیار بۆ خوێنەر دەخاتە گۆڕێ. کەچی لە ئاستێکی دیکە و لە ڕەوتێکی جیادا، شیعرەکانم سۆفیزمی ابی نواس و ابی تمام و المتنبی و المعری خۆیان دەنوێنن. ئەرکی هەبوونی هزر و بیر لە فەزای شیعردا ئەرکی دامەزراندنە لە نەبوونی مەیلە و ناتەواوی فەلسەفەدا کە بە ئەرکی پرسیاردرووستکردن و پرسیارکردن هەڵدەستێ: پرسیارکردنی هەبوون، پرسیارکردنە لە چارەنووس. کاتی خۆی فەلسەفەی ئایینی باوبوو، کە تەنێ ئایینی شیدەکردەوە و دەنووسیەوە،یاخود بڕوای ئایین کە لە سروشتی خۆبەدەستەوەدان و ڕازیبوون بە واتە خۆ نواندنە پێشووەکەی شیدەکردەوە، لێرەدا بڕوای تەواوی خۆم دووپاتدەکەمەوە، لە نێوان جۆرەکانی ئاخاوتندا، ئاخاوتنی شیعر، بالاّترین توانست و بوێرییە بەرامبەر دیدی هەبوونیەت و هەروا لەمەڕ دامەزراندنی ئامادەکاری مرۆڤایەتیدا، هەروا بەنرخترین و قووڵترین ئاخاوتنیش، ئاخاوتنی شیعرە. ئەو مرخێنش مرخێنشەی کە ئایینیەکان لە دژی وشەی شیعر و شیعریەتی وشە دەیانکرد، بەر لە هەموویان فەلسەفە بە ناوی ئەفلاتون وەلاّمدەری ئەو مرخێنش مرخێنشە بوو، لەو بوارەدا ئەوە مانای زۆرە،. لەوێوە. هاڤرکێ لە نێوان وشەی ئایین و وشەی فەلسەفە و شیعر هاتە گۆڕێ. چونکە هەموو ئەو تێڕامان و ئاخنین و زانیارییانەی بە هەبوونەوە بەندبوون دەرفەتی ئاشکراکردنی نهێنیەکانی فراوانکردن. ئەوە هاڤرکێیەکە، تێیدا وەستاوم و یەک بەباری خۆم لە هاڤرکێکەدا، لە پشتی شیعردا رادەوەستم.

*** *لە هەشتاکاندا شیعری عەرەبیمان، بەرەو تەواوبوون دەچوو، «عەرەب» ئاسا لە بنەماڵەی ڕابردوومان بە تایبەتی کە ئێستای پچڕکاو و ئایندەی ئاڵۆزکارمان دەبینن ئەوانە بەرەو سۆز و پەرێشانیمان هاندەدەن، جودا نابینەوە. کەواتە چۆن کەلێنی نێوان خۆمان و نێوان ئەو شیعرەی کە ئەنووسراوە پڕیکەینەوە؟؟***

- ئەدۆنیس: تکایە با ئەم کەلێنە «الهوە» پڕنەبێتەوە. شیعر، بێکەلێن نابێ. شیعر خۆی چەندان کەلێن دروستدەکا، تاکو مرۆڤ هەتاهەتایی هەر لەتەیکردندا بێ. وایدانێ کە کۆمەڵگاکەمان کەلێنی تێدا نییە. ئەو کات دەبێتە ڕووبەرێک کە لایق نییە هەتا بۆشایش تێیدا جێنشین بێ. لێقەومانی تێدا نامێنێ. ئەو کۆمەڵگایەی لێقەومانی تێدا نەقەومێ کۆمەڵگایەکی بێ شیعرە، چونکە دەبێتە شتی ڕۆژانەی، بوودەڵە. کەلێن خۆی لە خۆیدا لێقەومانە، خۆی پرسیار و لێکۆڵینەوە و ماخۆلیای گۆڕین و پێشکەوتن و فراژانە. گرفتاریەکەمان لە هەبوونی کەلێندا نییە، بەڵکو لە بە هەڵە بیرلێکردنەوەکەی کەلێندایە: ئەو بیرکردنەوەی کە وا دەزانێ دەبێ بچێ پڕیبکاتەوە، یا چارەسەر و وەلاّمی بۆ بدۆزێتەوە.

هزر و بیر و شیعر هەقیان بە کەلێنەوە نییە، بەڵکو هەقیان بە ڕێگاکانەوە هەیە: کەلێن بۆ گشت ڕێگایەکی گۆڕین ئەندامێکی سەرەکییە، دەیخوڵقێنێ و گەلاڵەی دەکا.

یەک بەباری خۆم، شیعری من ئەم ڕێگا تۆقێنەرە، جوانە، درێژەی گرتووە، نەک کەلێن. کەلێن ئانێکی ترە، خوێنێکی ترە.

زمان، عروز «کێشەکان»

*** *ئەم زمانە عەرەبیەی، کە وەک ئامراز بەکاریدێنی، تەلەزگەی تێدا دروستدەبێ: ئایا دەکرێ بۆ شۆڕشگێڕێک بە مەنجەنیخ بەرتەکی ئەتۆم بداتەوە؟ ڕاستە تۆ تێدەکۆشی و لە بەکارهێنانی پەیوەندییەکانی زمان لەگەڵ ئەفراندندا، زۆریشت سەرکەوتن بە دەستهێناوە، بەلاّم «زمان» لە ئاخیرەتدا «دژەزمانە»کە ناگۆڕێ و بگرە «ڕاناتەکێ»، چۆن شیعری ئایندە بە زمانی ڕابردوو دەردەبڕێت؟؟***

– ئەدۆنیس: هەڵبەتە، وەکو دەبینم شیعر، «شت دەرنابڕێ».
یعر، خۆی «پێکهێنانی شتێکە». من لە باسێکدا لەمە دوواوم.
ۆش بەم پرسیارە لەو باسە دەردەچی. دە تۆ پێشهاتێک «حدث»
ێنەوە. شاعیر کە لەسەر شتێک دەنووسێ، ئەو شتە دەرنابڕێ،
ەڵکو وێنەیەک، ناسنامەیەک ، بەزمان لەو شتەدا دەخوڵقێنێ.
ۆنی لێدیارە، وا پێکیدێنێ. کە پێکیهێنا، لە پێشهاتیەکەوە
تێپەڕی دەکات، بە هێمای دەکات. گەر تەنیا بە دەربڕینی
رازیهێنا، ئەوە دەگەیێنێ، کە ئەوە تەنیا وەسفکردنە،
دەیگێڕێتەوە و دەیلکێنێ و وەک خۆی دەیهێڵێتەوە. واتە
پێشهاتەکە هەر خۆیەتی. کەوابوو ئەو پێشهاتە لە شیعریەت
ناچێ و دەبێتە بەڵگەنامە. بەشی زۆری شیعری عەرەبی کە
لەدوا ساڵانی پەنجاوە لەسەر قەومانی پێشهاتەکان نووسراون، ئەو
پێشهاتانە شیعرەکانیان بەجێهێشتووە، چونکە گێڕانەوەیان «لە
دەربڕین بترازێ»، تێپەڕیان نەکردوون و بەرە و هێماکردنیان
نەبردوون، تاوەکو بۆ پێکهاتووەکان وەرچەرخێنرێن.

خۆماڵیکردنی نۆکەندی سوێس، پێشهاتێکە «حدث»، لەوە قووڵترە کە شیعر دەوییبڕیووە. شۆڕشی ١٤ی تەمووزی عێراق–پێشهاتێکە، لەوە قووڵترە کە شیعر دەریبڕیووە. ئەوەیان دوو نمونە. نموونەی سێیەم: «راپەڕین» لە فەلەستیندا، لەوە قووڵترە وەک پێشهات بێنێتەوە–هەموو ئەوانەی لەسەریان نووسیوە تەنیا دەربڕینن. قسەکردن، بۆ ئەوە کە ببێتە شیعر، دەخوازێ بە هێمابکرێ، واتە دەبێ بە زمان پێکهاتوویەکی دیکەی لێدروست بکەین تاکو پێشهاتووەکە تێپەڕێنێ. بە چەشنێ کە لە شۆڕشی ١٤ی تەمووزی عێراقیدا، نە تەنێ شۆڕشی عێراقیەکان، بەڵکو شۆڕشی مرۆ و خودی مرۆڤیشی تێدا بخوێنێتەوە.

هەروا بە چەشنێ لە «راپەڕیندا»، نەک تەنێ هەر بەرد و زارۆی فەلەستینییەکان، بەڵکو بەردی دنیا و زارۆی دنیای تێدا بخوێنینەوە. لەم ئاسۆیەوە، گوتوومەو دەشڵێم: ئەرکی شیعر دامەزراندن و پێکهێنانە لە پێشهاتەوە، پێشهات تێدەپەڕێنێ.

شاعیر لە رابردوودا، تەواوی هەبوونی «وجود» لە تاکە تیورێکدا دەبینێ، بۆیە کە هەبوون و شتەکانی دەردەبڕی، لەگەڵ خۆی وایدەزانی جوانی و وردەکاریەکان دەردەبڕێت. ئەمڕۆ ئەو تێڕامانە گۆڕاوە. بە تەواوی هەبوون نەماوە. وامان لێهاتووە بە شێوەیەکی ناتەواو یا تەواو نەبوو تەماشای هەبوون بکەین. لێرەوە ئەرکی ئێمەیە کار لەسەر گۆڕینی بکەین و دووبارە پێکیبێنینەوە. بۆیە شیعری دەربڕین لە گۆڕیدا نەماوە، بەڵکو بۆتە تێڕامانێکی دامەزرێنەرانە. شیعر بوو بە دامەزراندن و پێکهێنان.

** ئەدی لە دیدارێکدا ناڵێی شیعری غەزەل، لاواندنەوە، پەسندان، شیعر نییە؟ هەر غەزەل و سیاسەت و .... شیعریش؟!*

– ئەدۆنیس: ئەم پرسیارە بۆ پرسیارەکەی پێشوو کێل دەبێتەوە کە وەڵامم دایەوە. بۆ زێتر روونکردنەوەش: شیعر سیاسەت «دەرنابڕێ»، بەڵکو «خودی خۆی» سیاسەتە.

** «ئا ئەوەیە ناوی من» گواستنەوە و وەرچەرخانەکانی کاروانی شیعریی ئەدۆنیس روونەدەکەمەوە. وتی ئەمە فەلسەفەیە نەک شیعرە، لە شیعری بەرایدا ئاوا ئێژی و ئەوانی دیکەیان پاشان دێن. چۆن ئەو خافڵەتەمان بۆ روونەکەیتەوە؟!*

– ئەدۆنیس: قسە لەمەڕ « ئائەوەیە ناوی من» کە «فەلسەفە»یە لە یەککاتدا هەڵەیە و راستیشە. لە ناو کۆمەڵگای عەرەبدا، حەزدەکەین، بە گۆترە و بە ئاسانی، بە چاک و بە خراپ، پیاهەڵدەین. گەر لە خودی وشەکە و دوورنمایی «فەلسەفە» ووردبینەوە، ئەوە ئەو کاتە، زۆر بە دەگمەن، دەگمەن، کەسێکی کۆمەڵگای عەرەب، یا دەقێک، بەم پەیڤە وەسف دەکەین. هەروا هەمان حاڵ وشەی «شیعر» و «شاعیر»مان بە پێوانەی گۆڕین وەسف دەکرد. ئێمە ناو و ناتۆرە و پەسندان هەڵدەدەین، کەچی زۆربەی جاران، مانا رەوا و مەبەستدارەکەی ناپێکین.

www.arsivakurdi.org

– شاعیر گفتوگۆ دەوروژێنەرە، ئەدۆنیس، ڕێچکە شیعرێکی تایبەتە. کە دەڵێین «ڕێچکە»، بە خۆی لە چوارچێوەکە بەدەرە. شیعرەکانی تەبا و ناتەباشن، کە هەر خۆشیتی تاستەنگ وخاسڵەتەکانیان دادەهێنێ. وەک دڵۆپە ئاو ئاڵۆزن، کە ناشزانرێ لە کام ڕووبارەوە هەڵدەقوڵێن.

ناخاوتنی «النهج» لەگەڵ ئەدۆنیسدا، کۆمەڵێ ڕاستی ناوەلاکرد، لەوانە: مەبدەئیەتی دیموکراسی، کە خۆی لە خۆیدا ڕەوشتی شیعری بە غیرەت و داهێنەرە.

– لێرەدا شاعیر هاوپەیانی حەز و ماخۆلیاکانی مرۆیە لە پێناو دنیایەکی جوانتر و بۆ ژیانێکی یەکسان لە نێوان ئادەمیزاد دا کە دووربێ لە تیرۆر و پێشێلکردن و شێواندن.

لە گفتوگۆیەکەدا دیارە، شاعیر لە دەربڕینی ڕایەکانیدا، نەترسە، بێ ئەوەی حیساب بۆ ئاکامەکەی بکات. سەرڕای ئەم دەنگە ناوەکییەی شاعیر کە هەتا شانازی بە هەڵەکانیشیەوە دەکات بۆ هەڵبژاردنی ڕێگایەکی ڕاست. لە میانەی ڕاستییەکانی تریشدا، وێڕای ئەوانەش، ئەدۆنیس: خەمبار، بێئومێد، ڕۆشن، داماو و لێڵ، دەبینراند. گەر لێخاخڵبوونێکی تر هەبێ ئەمەش خۆی لە خۆیدا لە شتە نادیار و نەبانەکانی خودی شیعر و مرۆدایە. ئاکامیش ماخۆلیا و لایەنگیری ئایندە مەبەستە.

عواد ناصر

قەسیدەی ڕابردوو، قەسیدەی ئایندە

ئاراستەکردنی پرسیارەکان: عواد ناصر

* «منی پێغەمبەر و گومانبین»، ئەم دێڕە شیعرە هی تۆیە، کە کاکڵەی بەرجەستەکراوی دیدی خۆتە، سەبارەت بە داسەپاو و شیانە «احتمال»، «چاوەڕوانکراوەکان»، ئایا ئەمە بۆ خۆ دابڕینت لە ڕابردوو، یان ڕەخنە لە ڕەخنە لە ڕابردوو گرتن دەگەڕێتەوە؟؟

– ئەدۆنیس: دێڕەکە دوو لایەن دەگەیێنێ، بەلام تەنێ داپران، لەگەڵ کۆتایی هاتوو پەککەوتوو ناگەیێنێ. بۆ یە چاترە، پەیوەندی بە دیتنی ڕابردووەوە هەبێ و بکرێتە جۆرە پێکهاتوویەکی دیکەی جودا لەو هەویرە. واتە پێشبینەی ئەزموونیە زانیارییەکان.

* تۆ شاعیرێکی ئایدۆلۆژیخواز، «دەئایدۆلۆژینی». ئایدۆلۆژیا چۆن لە ناو شیعرەکانتدا دەخەمڵێنی؟؟

– ئەدۆنیس: لێرە، لە پرسیارەکەتدا «ئایدۆلۆژیا» چی دەگەیێنێ؟؟. ئەم گووتنە لەسەر زار باوە. بە هەرحاڵ، ڕەنگە بە خۆی ئەمەوە، باس لەم وشەیە و لێدوانی ڕاست نەبێ، گەر ئەو مانایەی کە مەبەستمانە دیارنەکەین. ئەگەر مەبەستت، کۆمەڵە سیستەمێکی چەمکدار بێت، بە پێوەندیی ڕەفتارێکی سیاسی-حزبایەتی، ئەوە من، بە خۆم و شیعرەوە، لەوسەری جەمسەرەکەی ترین. من سەیر و سەمەرەم، دوورم. ئەگەریش بە واتای ڕاوبۆچوونێک، یان تێڕامانێکی دیاربێ. ئەوە منیش دەگرێتە خۆ. من، لە ناوەڕۆکدا، لێکدژم: نائومێدێکی ئومێدەوارم، خەمبارێکی شادم، لە هەمان ساتدا، منی خود من نیم.

ئا ئەمەیە ڕەوتەنی شیعر. هەموو ئایدۆلۆژیایەک بە خۆ دەگرێ، پێیدا تێپەڕدەبێ، هەروا هیچ ئایدۆلۆژیایەکیش بە خۆ ناگرێ.

* «لە کامە خوای تازەدا
جەستەمان ڕا دەبێتەوە و
ئاسن لەسەر سەرمان وێکدێتەوە
جەللادەکانمان لەسەر سەرمان کورتبوونەوە
بە ناوی وێرانە شادییەوە.
لە دایکبوونمان نائومێدییە».

ئاخۆ ئەم کۆپلەیە «دەربڕی» حاڵەتێکی دژوار نییە، تۆش گوتووتە شیعر «حاڵ دەرنابڕێ»، بەڵکو «پێکدێنێ»؟

www.arsivakurdi.org

قەسیدەی رابردوو، قەسیدەی ئایینده

دیدارێک لەگەڵ «ئەدۆنیس»دا

کورتکردنەوە و وەرگێڕان: نومێد مەهدی «هەندرێن»

عەلی احمد سعید «ئەدۆنیس»

* زاراوەی «شیعری ئازاد»، هیچ مانایەکی نییە، ئەوەش زێتر: زاراوەیەکە نە «شیعر»ی تێدایە، نە ئازادی»یش!.

* لە داهێنەر و بیرکاران «مفکر» دەخوازم لەسەر ئەو رێککەون: ئەگەر هەر یەک لەوان لە رەفتاری پیشەی نووسیندا قەدەغەکرا-واتە هەموویان قەدەغەکراون، ئەگەریش بەر هەر چەشنێ دەسەڵات، کەرامەتی ئەم داهێنەرە یا ئەو بیرکارە پێشێل بکات، واتە ئەم پیشە پیرۆزە و هەموو داهێنەر و بیرکاران پێشێل دەکات.

* بۆ ئەوەی رۆشنبیریی هەر بە چوستی بمێنێتەوە، دەبێ لە دەستەڵات بەدەربێت.

*دۆزەخی ئاوارگە، باشتر و جوانترە لە بەهەشتی دەسەڵاتێکی داپڵۆسەر.

شیعری و هێما و راوکردنی مانای قووڵ و داهێنانی وێنەی هونەری شیعریەوە زۆر پێشکەوتووە و شاعیری زۆر باشمان هەن. ئەمە جگە لە دە دوانزە شاعیری ناسراو، بەڵام تا ئێستا لە رووی وشەی جوان و بێگەردی و موعجیزەبەخشی کوردیەوە کەس نەیگەیاندۆتە گۆران. مەگەر مەولەوی تاوەگۆزی و هەندێکیش پێشارانی.

بەلای منەوە گۆران یەکێکە لەو کەلە شاعیرە کوردانەی، کە تا کورد مابێ شیعری ئەویش دەمێنێ. هەر لەوساوە کە لەگەڵ مامۆستا پێکەوە دەژیاین، ناوناوە سکی دەهاتە ژان و خواردنی بۆ نەدەخورا. دوایی زانیمان هەر لەو ساوە تووشی نەخۆشی «شێرپەنجە»ی گەدە بووبوو.

لە کۆتایی مانگی نۆڤەمبەری ساڵی ۱۹٦۰ دا بوو کە حکومەتی کەریم قاسم رۆژنامە تێکۆشەرەکەی ئازادی داخست و نووسەرەکانیشی هەر یەکێک بە کارێکەوە خەریکبوو. منیش چوومەوە کۆیە، بەڵام مامۆستا گۆران هەر لە بەغدا مایەوە، چونکە «محاضر» بوو لە کولیژی ئاداب بەشی کوردی لە زانکۆی بەغدا.

دوایی زانرا کە نەخۆشی شێرپەنجەی گەدەی گرتووە. لە سەرەتای ساڵی ۱۹٦۲ دا عەمەلیاتی بۆ دەکەن و بۆ چەند مانگێک دێتەوە سەرەخۆ، بەڵام هەمیسان لێی هەڵدەداتەوە و برادەرانیش دەینێرنە «مۆسکۆ» لەوێش ماوەیەک خەریکی چارەکردنی دەبن و دوو پارچە شیعری زۆر جوانیش لەوێ دادەنێ، «مۆسکۆی جوان» و «رێگەی لینن»، بەڵام بەداخەوە رۆژبەرۆژ باری تەندروستی بەرە و خراپی دەچێ و تەمای ژیانیان پێی نامێنێ و ناشیانەوێ لەوێ کۆتایی ژیانی بێ و لاشەی سارد و سڕی بنێرنەوە وڵات. بۆیە هەر بە نەخۆشی ناردیانەوە، کە زۆری پێناخۆش بوو. وای دەزانی ئەگەر لەوێ بمێنێتەوە چارەسەری دەکەن و نەیدەزانی کە دوارۆژی زۆر نزیکبۆتەوە. بۆیە هەندێ کەس پروپاگاندەی ئەوە دەکەن کە گۆران لە بیرو باوەڕەکەی پەشیمانبۆتەوە!!. بەداخەوە لە دوا رۆژەکانی ژیانیدا رێنکەکەوت چاوم پێی بکەوێتەوە، بەڵام کەریم شارەزای برام چووبووەلای

ئەویش کە چاوی پێیدەکەوێ یەکسەر لەمنی پرسیبوو. ئیدی دوای چەند رۆژێک لە سەعات نۆونیوی سەر لە بەیانی رۆژی ۱۸-۱۱-۱۹٦۲ دا لە تەمەنی ۵۸ ساڵیدا گۆرانی شاعیری کوردی هەرە گەورەی ناوەڕاستی سەدەی بیستەم، بۆ هەتاهەتایی چاوی لێکناو دڵە گەورە پڕ لە خۆشەویستییەکەی وەستا.

بۆ گۆرانی هەمیشە زیندوو

چڵ شکا، گوڵ هەڵوەرا، بولبول نەما
کاتێ گۆران کاخی ژینی دارما!
وەک «ئەپۆلۆ» بوو: خوداوەندی هونەر،
بۆ نەوەی کوردی، دلێر و بەهرەوەر.
گەرچی ئێستاکە، بە لاشە مردووە،
لێ، بەناو و ناوەرۆک هەر زیندووە!
هەر دەمێنێ، هەر هەیە، تا کورد هەبێ،
دیارە وەک هەڵگوردە کوردیش، هەردەبێ!
گەورەیی گۆران لە شیعرا، ساڵ بە ساڵ،
زیاد دەکات و سحری رووتی دێتە پاڵ!
بەختیارە هەروەکو من، هاودەمێ،
گەر لەگەڵ گۆران ژیابێ، سەردەمێ.
شیعری وەک ئاوی رەوانی بیستبێ،
لەفزی کوردی پاک و پوختی ویستبێ.
هەروەکو «هۆمێر» و «ئەرجیل» بێگومان،
گەنجی کوردی خستە گەنجینەی جیهان!
شوێنی لاشەی ئەو ئەگەرچی ناو گڵە،
شوێنی شیعر و شاعیریی هەر ناو دڵە!
سەد درووود بۆ گیانی پڕ ئازاری ئەو،
سەد چرا بۆ گۆڕی تەنگ و تاری ئەو!

ستۆکهۆڵم ۱٤-۲-۱۹۹۲
ئەحمەد دڵزار

www.arsivakurdi.org

مامۆستا گۆران لاپەڕەی ئەدەبی دەنووسی و ئەزیش لاپەڕەی کریکاران و جوتیارانم دەنووسی، کاکە حەمەی مەلاکەریمیش، جگە لە نووسین بۆ هەموو لاپەڕەکان، جگە لەلاپەڕەی ئەدەبی مامۆستا گۆران، یارمەتی هەموومانیشی دەدا و زۆرشتی بۆ راستدەکردینەوە. لە راستیدا لە هەموومان چالاکتر و بەپرشتتربوو.

خۆشەویستی کاکە حەمەی مەلاکەریم، بۆ گۆران سنووری تێدانەبوو. گۆرانیش زۆری خۆشدەویست، بۆیە جارجارە گاڵتەی لەگەڵدا دەکرد. رۆژێک دووبەدوو لەگەڵ مامۆستا گۆراندا دانیشتبووین و هێشتا نووسەرەکانی تر نەهاتبوون. پاشنیوەڕۆ، مامۆستا گۆران ووتی: با هەندێک مەلا محەممەد بجوڵێنین و کەمێک پێبکەنین. گووتم: چۆن مامۆستا! گووتی: ئێستا دێ و تێدەگەیت. زۆری پێنەچوو کاکە حەمە و هەندێک لە برادەرەکانی دیش هاتن. مامۆستاش رووی لە کاکە حەمەکرد و گوتی: مەلا محەممەد. ئەویش گورج گوتی: بەڵێ مامۆستا.

گۆران گوتی: ئەمڕۆ من و دڵزار چووینە قاوەخانەی بەرازیلی، و لە ناکاو پیاوێکی خێرەومەند پەیدابوو. پارەی قاوەکانی ئێمە و هەموو خەڵکەکەی ئەوێی وێرکرد و سەر و درهەمێکیشی خستە ناو دەستمانەوە و ئیدی هەستاین و هاتینەوە. کاکە حەمەش گورج و بەدەنگێکی بەرز گووتی: تو خوا مامۆستا!. ئیدی گۆران دای لە قاقای پێکەنین و سەیرێکی منیشی کرد و گووتی ئەمگووت دڵزار. ئیدی ئێمەش هەموومان تاوێک پێکەنین.

مامۆستا گۆران زۆر حەزی لە فیلمی باشی سنەمایی دەکرد. رێکەوت لە ناوەڕاستی پایزی ۱۹٦۰ دا هەفتە فیلمی سۆڤیێتی هەبوو، بۆیە پێشەکی هەر حەوت بلیتی فیلمەکانمان کڕی. مامۆستا گۆران و کاکە حەمە و حەمە کەریم فتح الله و حسین عارف و ئەمن. کاک نافع یونسیش لە بینینی دوو فلیم بەشداری لەگەڵدا کردین.

دیسان هەر لە ئاپارتمانەکەی مامۆستا گۆراندا بووم، کە رۆژێک لە گۆڤارێکی کوردیدا چاوم بە پارچە هەڵبەستێکی هۆگری مامۆستا گۆران کەوت، کە هەندێ بریقەی شیعریم تێدا بەدیکرد. بۆیە شەو بە مامۆستام گوت: ئەمڕۆ لە فلان گۆڤاردا چاوم بەپارچە شیعرێکی هۆگر کەوت و تاموچێژی شیعری لێدەهات.

جا مامۆستا لە وەڵامدا، بە بێ زیادوکەم، ئەمەی گووت:« ئێمە زۆر بە شیعرەوە ماندوودەبین، بەڵام بەسەریشیا زاڵین».

لە پاشان لە بارەی شیعردانانی خۆیەوە دواو هەندێ قسەی بەم مانایە کرد:«من کە دەکەومە سەر شیعرنووسین، نەک هەر بێهێزدەبم، بەڵکو نەخۆشیش دەبم، نەخۆشییەکی زۆر قورسیش. هەست بە ئازارێکی زۆردەکەم و ئاگام لە دەورووبەرم نامێنێ، تا لە شیعردانانەکە دەبمەوە و ئینجا وردە وردە بە خۆ دێمەوە و دوای ماوەیەک دەبمەوە بە مرۆڤێکی ئاسایی».

رۆژێک لە نووسینگەی ئازادیدا خەریکی نووسین بووین، کە هاوڕێ «سەلام عادل»، سکرتێری گشتی حیزب هاتە ژوورەکەمان و دوای سڵاو و لێپرسینمان لە تەنیشت مامۆستا گۆران دانیشت و زۆر بەرێزەوە لەگەڵی دەدوا. هەر بە هاتنی ئەویش سینیە قاوەیەکیان هێنا ژوورەکەمان و لەبەردەمیان دانایەن. هاوڕێ سەلام ماوەیەکی باش دانیشتوو، ئینجا دوعاخوازیکرد و رۆیی.

بە پێویستی دەزانم لێرەدا باسی ئەو رووداوەش بکەم، کە پەیوەندی بە مامۆستا گۆرانیشەوە هەیە. ئەویش ئەمەیە:

لە هاوینی ساڵی ۱۹۷۰ دا، لە بارەگای یەکێتیی نووسەرانی کورد لە بەغدا، کۆمەڵە شاعیر و نووسەرێک بووین دانیشتبووین و باسی جۆرەها بابەتی ئەدەبیمان دەکرد کە مامۆستا شوکور مستەفا، رووی دەمی تێکردم و گووتی: ئەرێ ئەوە چییە «حوسەین عەلی شانۆف» لە کتێبەکەیدا «گۆران، شاعیری کوردی ئەم سەردەمەیە»، کە بە تەمام وەریگێڕمە سەر عەرەبی، زۆر باسی تۆ دەکا و تەنانەت بە خەلیفەی گۆرانیشت دادەنێ!.

لە وەڵامدا گووتم: ئەمن خەلیفەی گۆران نیم و خۆم بە شاگردی گۆران دەزانم، زۆر دۆستی گۆرانیش بووم و دیارە شیعری منیشی دیووە. ئیدی لێرەدا گفتووگۆیەکە بڕایەوە ، بەڵام کە کتێبەکەی کردە عەرەبی و کەوتە بەردەستم ناوی منی هەر بە دوو پیتیش تێدانەبوو. بۆیە بۆم هەیە بڵێم بۆ؟؟؟

ئێستاش شیعری نوێی کوردی دوای گۆران، لە رووی تەکنیکی

www.arsivakurdi.org

شۆڕبووینەوە دۆڵی بێخاڵ و لەوێش وچانێکمان گرت و چەند وێنەیەکی یادگاریمان گرت. هەمیسان کەوتینە ڕێ و دوا قۆناغمان سەرچاوە پاک و ڕوون و ڕەوان و سارد و سازگارەکەی حاجی ئۆمەران بوو، کە دەرماناویشە بۆ گورچیلە و میزەڵدان شوشتن زۆر کاریگەرە و گەلێ کەسی گورچیلە نەخۆش لەوێ چادر هەڵدەدەن و بۆ ماوەی چەند ڕۆژێک ئەو ژیناوە کەوسەرییە دەخۆنەوە و سپ و ساغ دەبنەوە.

لەوێش وچانێکی باشمان گرت و تێرمان لەو ئاوە سازگارە خواردەوە و * مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی، کۆڕەشیعرییەکەی هەڵدەسوڕاند و شاعیرەکانی پێشکێشدەکرد.

گەلێ وێنەی جوانیشمان گرت و بۆ ئێوارە گەڕاینەوە شەقڵاوە.

ئەدیب و مامۆستا ناسراوەکان زۆر ڕێزی مامۆستا گۆرانیان دەگرت و گوێیان دەدا بە قسەکانی، بەتایبەتی ئەدیبی ناسراو و شەهید عبدالجبار وەهبی «ابو سعید» و شەهیدی لە یادنەکراو دکتۆر «صفاء الحافظ».

***

دوای کۆنفرانسەکە بە کەمتر لە مانگ و نیوێک هەمیسان گەیشتمەوە مامۆستا گۆران. ئەویش ئەوەبوو کە بڕیاردرا بچمە بەغدا و لەگەڵ مامۆستا گۆران و مەلا محەمەدی مەلاکەریم و کاک حەمەکەریم فەتحوللاّ و کاک «حسین عارف»ی چیرۆکنووس ببم بە نووسەرێکی ڕۆژنامەی ئازادی، -کە ساڵی پێشتر لە کەرکوک چەند ژمارەیەکی لێدەرچوو دوایی گوێزرایەوە بەغدا. خاوەنی ئیمتیازی حەفتەنامەی ئازادی، کە لە پاشان هەفتەی دووجار دەردەچوو، شەهید «نافیع یونس»ی ئەمر بوو.

جا ئەوە بوو ڕۆژی یەکی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٦٠ گەیشتمە بەغدا و چوومە چاپخانەی ڕۆژنامەکەمان، کە لە شەقامی شێخ عومەر دا بوو. نووسەرەکان هەموویان شوێنی نووستن و حەسانەوەیان هەبوو، جگە لە من. بۆیە ناردرامە ئەپارتمانەکەی مامۆستا گۆران کە لە شەقامی شێخ عومەر لە باڵەخانەیەکی پاک و بەرزی و سپی مانگی بە هەشدە دیناری گرتبوو، زۆریشی بە لاوە خۆشبوو پێیدەگووت: کۆشکی سپی!.

هەر لەوێ بووم مامۆستا گۆران ئێوارەیەک هاتەوە، گووتی: ئەمڕۆ «هەژار»م دی، زۆر سڵاوت لێدەکا و گووتی: دێمە خزمەتتان!

بێگومان لە ڕووی لوتفەوە وایگوتبوو، مەبەستیشی مامۆستا گۆران بوو نەک من!.

مانگێک لەوێ لەگەڵ گۆرانی ئەمردا، بە یەکەوە ژیاین تا دایکی ئازاد و منداڵەکانم هاتن و خانوویەکمان لە نێوانی «حافظ القاضی» و «شەقامی جمهوری»دا بەکرێگرت، بەرامبەر بەماڵی عومەر دووسەری کۆیی، کە پیاوێکی فرەچاک بوو زۆریش یارمەتی داین.

هێشتا ماڵەکەمان نەهاتبوو، هەر لەگەڵ مامۆستا گۆرانا دەژیام، کە ئێوارەیەک گووتی: دڵزار دوکانێکی بچوکی خۆشم هەر لەم نزیکانە دۆزیوەتەوە، خاوەنەکەی کوردێکی فەیلییە و هەریسە فرۆشە، با سبەی بۆ نانخواردنی چێشتان، بچینە لای ئەو هەریسە بخۆین.

گوتم: باشە مامۆستا دەچین. ئیدی بۆ خواردنی چێشتان چووینە دوکانەکە. جا هەرچەند شوێنەکە بچووک بوو، بەڵام پاک و خاوێن بوو. کابرا سەر و قاپێکی هەریسە لەبەر دەم داناین، ڕۆنی بەسەر داکردبوو چەند کەوچک وردە شەکریشی بەسەرداکردبوو. ئێمەش بە ئارەزووەوە خواردمان. کە هەستاین یەکی سی فلسی لێوەرگرتین. جا تا بەیەکەوەبووین، هەموو سبەینانێک دەچووین لەوێ هەریسەمان دەخوارد. زۆربەی نیوەڕۆیان هەموو نووسەرەکانی ئازادی لەسەر داوا و ئارەزوو پێداگرتنی مەلامحەمەدی مەلاکەریم، دەچووینە گیپەخانەی «حاتی» کە هەر لە شەقامی شێخ عومەر بوو، بەڵام شۆرەتی لە هەموو بەغدایەدا بڵاوبووبۆوە. دەچووین لەوێ تێکوڕشی پاچە و سەر و زمان و گیپەمان دەخوارد. لە ڕاستیدا فرە بە لەزەت بوو. مەلا محەمەد ناحەقی نەبوو کە فرە ئارەزووی دەکرد.

لە ڕۆژنامەی ئازادیدا کاک نافع سەروتاری دەنووسی، بەڵام گەلێ جار بە عەرەبی دەینووسی و کوردییەکەی بینهێنبوو، جا کاک حەمەکەریم فەتحوللاّ بەکوردییەکی ڕەوان دایدەڕشتەوە.

www.arsivakurdi.org

ەلاْیەتی و ئەدەبیمان کرد. بە تایبەت لەسەر شیعری کۆن و
ێ ، زۆر دووایین.

ەم و زینەکەی ئەحمەدی خانیم لەلابوو؛ دیاربوو مامۆستا
ران حەزیدەکرد گوێی لێبگرێ، لە راستیشدا باشی
ێدەگەیشت، هەرچەند بە دیالێکتی کرمانجی ژووروی کۆنی
ێ سەد ساڵێک بەر لە ئەمڕۆ گۆتراوە و پەیشێتی لە زاراوەی
ۆفیزم»، کە ئێمەمانان زۆر لەگەڵ ئەم زاراوانەدا رانەهاتووین
اشنانین.

اوریێ گۆرانی ئەمر لە سەرەتای مارتی ١٩٥٤ دا بە بۆنەی
ستەمین ساڵرۆژی دامەزراندنی حزبەوە دەیویست پارچە
عرێک بنووسێ ، بۆیە لەو بارەیەوە داوای هەندێ زانیاری کرد
ئێمەش بەپێی توانای خۆمان ئەو زانیارییانەمان دایە. جا
ەبوو لە ناوەڕاستی هەمان مانگدا پارچە شیعرێکی نووسی و
یە دەستی من و بۆ رۆژنامەی ئازادیمان نارد. لە ژمارەی مانگی
سانی ساڵی ١٩٥٤ دا بڵاوکرایەوە. سەرەتاکەی ئەم شیعرە
:

ساڵ کەیە؟؟ هەزار و نۆ سەد و سی
پزیسێک لە بیری تیژی مارکسی
پژا...

هەروەها هەر لەو دەورووبەرەدا بوو، شیعرێکی کەشی دامێ
ردمان بۆ «دەنگی داس». بە ناوی «دەرەبەگ» و ئاوا
ستپێدەکا:

گایە گەرچی لە گا ناکا
لە «بیوک» و «کادیلاکا»

بە داخەوە هەردوو پارچە شیعرەکان پەیدانەکرانەوە و نەخرانە
و دیوانەکەیەوە.

لە رۆژی ١٩٥٥/٩/١٥ دا لەسەر ئاوی دیوانەی رۆخ کانیی
اردی نزیک دەربەندیخان گیرام و بە رێی فەقێ جنە و چنارە و
احیەی «قلیجە»دا هەر لە هەمان ئێوارەدا گەیێنرامە هەڵەبجە.
ەوێک لەوێ بووم و ئینجا بۆ سلێمانی یان ناردم لەوێ
ەفتەیەکیان هێشتمەوە و کەمێ ئازاریشیان دام و ئینجا

ناردمیانە کەرکوک و لەوێشەوە بۆ بەغدا و بردمیانە «مەوقفی سیاسی» و بۆ ژووری چوارەمیان بردم. کە چووم مامۆستا گۆران و تۆفیق منیر و کامل قازانچی و محامی ناجی یوسف و لەتیفی حاجی حەیدەر و عومەر محەممەد ئەلیاس و چەند کەسێکی دی لێبوون. مامۆستا گۆران دەستیکردە ملم و هەموو ئازار و ئەشکەنجەیەکی لە بیربردمەوە ئینجا بە تۆفیق منیر و کامل قازانجی و ناجی یوسف و ئەوانی دی ناساندم.

لەوێ باشترین خۆراک و چاکترین میوەیان بۆ هێنام. لە پاشان هەندێ جلی بنەوەی پاکیان بۆ هێنام و ناردمیانە حەمامەکەیان، پاک پاک خۆم شوشت کە زۆر دژوون بووم. جلەکانیشیان بۆ شوشتم. ئیدی ئاهێکم هاتەوە بەر و بووژامەوە و ژیامەوە و هەفتەیەک لەوێ مامەوە. دوایش بردمیانە لای مامۆستا گۆران و شەهید تۆفیق منیر و کامل قازانجی و برادەرەکانی دی. لەوێشەوە دوای چەند رۆژێک گەڕاندمیانەوە کەرکوک.

لەو ساوە مامۆستا گۆرانم نەدیتەوە تا رۆژی ١٩٦٠/٨/١٥ کە لە هەولێر بەیەکترگەیشتینەوە. هەردووکمان بۆ دووەم کۆنفرانسی مامۆستایانی کورد لە شەقلاوە بانگکرابووین. کۆنفرانسەکە بەر لە نیوەڕۆ لە «هۆڵی گەل» لە هەولێر کرایەوە و دواییش بە قەتارە ئۆتۆمۆبیلێک چووینە شەقلاوە و لەوێ کارەکانی کۆنفرانسەکە ئەنجامدران.

رۆژی دووەمی کۆنفرانسەکە ٨/١٦ ئێوارەکۆڕێکی شیعر خوێندنەوە بەسترا*، گۆران ئەو شیعرەی خوێندنەوە کە بەتایبەتی بۆ کۆنفرانسەکەی دانابوو تیایا دەڵێ:

بە هەنگاوی گورج و درێژ ئەبڕین ڕێگای هەوراز و لێژ

ئەمنیش شیعرەکەی «رەشەبا و درەختی داچەسپاو»م خوێندەوە.

رۆژی ١٩٦٠/٨/١٧ دوا رۆژی کۆنفرانسەکە بوو. ئێمە، مامۆستا گۆران و کاکە حەمەی مەلاکەریم و ئەز و عوسمان عەونی شاعیر، بە نیازی چوونە حاجی ئۆمەران، کەوتینە رێ و هەوەڵ قۆناغمان سوولی گەلی عەلی بەگ بوو. لەوێ لە گازینۆ سەرەکییەکەیدا لاماندا و چایمان خواردەوە و هەندێ وێنەمان گیرا. لە پاشان کەوتینەوە رێ و بە رەواندزدا هەڵگەڕاین و

www.arsivakurdi.org

جارێک هەڵبەستێکی خۆم «بۆ فریشتەی ئاسایش»م بۆ مامۆستا گۆران نارد. هەتا رای خۆی لەسەردەربڕێ. دوای دوو رۆژ بە نامەیەکی سێ لاپەڕەیی رای خۆی لەسەر دەربڕیبوو، کە زمانی هەڵبەستەکە، کوردییەکەی خۆشە و زاراوەی زۆر لە ناوچەکانی تێدایە و ئەوەی بیخوێنێتەوە، دەزانێ کە شاعیرێکی گەرمیانی نووسیویەتی، چونکە چەند وشەیەکی لای گەرمێنی تێدایە، وەک مزگێنی لە باتی مژدە، ئەمەش شتێکی خراپ نییە و وشەیەکی کوردییە.

لەگەڵ ئەمەشدا دوو رەخنەی لێگرتبوو:

١- من نووسیبووم: کارنامانی ئیمپریالی   دادەنێن وەک هی مارشالی.

مامۆستا نووسیبووی:- کۆکراوەی کارنامە لە کوردیدا؛ کارنامان نییە؛ کارنامەیانە، چونکە کۆتایی کارنامە بە «ه»، هاتووە. لەپاشان پرۆژە باشترە، لە کارنامە و کۆکردنەوەی ئەویش پرۆژان نیە، بەڵکو «پرۆژەیان»، یان «پرۆژەکان»ە، بۆیە بیکەی بە پرۆژەها تەواو دەردەچێ. کێشیشی تەواوە. ئەمەش لە کوردییدا هەیە و دەگوترێ هەزارەها، عەمارەها و ...هتد.

بۆیە منیش ئاوام لێکرد:

پرۆژەهای ئیمپریالی   دادەنێن وەک هی مارشالی.

٢- لە بڕگەی کۆتایی چامەکەدا ناوی چواردە، پازدە شەرفرۆش هاتبوو. کەچی مامۆستا نووسیبووی: ناوی ئەم هەموو شەڕفرۆشانە لە دووی یەک، مێشکی خوێنەر ماندوودەکات و خۆشیش نییە.

جا منیش هەموویانم کورتکردەوە و بڕگەکەم ئاوالێکرد:

چەرچڵ، بیڤن، ئەتلی، ئیدن   شومان، رینۆ، بیدوی خائین
با ئاگادارکەین بێت و گەر   ببنە هێزی داگیرسانی شەڕ
ئەتۆم و دۆلار دادنادا   ماڵیان دەڕمێ لە بنیادا
قینی گەلان دەبێتە گڕ   هەڵیان دەپڕوکێنێ لەپڕ
تەخت و بەختیان وەردەگێڕێ   بۆ لای هێتلەریان دەنێرێ

****

تا ماوەی ساڵێکیش ئەو نامەیەی گۆران هەرمابوو. زۆرم لا

بەنرخ بوو، بەلاَم بە داخەوە لەو هەموو شەقڵە و ئەقڵەی ک
بەسەرم هات، ئەویش لەناوچوو. ئەگینا بەڵگەیەکی ئەدەبی بەنر
بوو.

لەبیرمە ئێوارەیەک لەگەڵ مامۆستا گۆراندا، لە ماڵی حەمە
صالح دیلان، بانگکرابووین و بەر لە خواردنی شێوان حەمە صالح
بۆ کارێکی پێویست چووە دەرەوەی ماڵ. بۆ ئەوەی بە تەنیا
تاقەتمان نەچێ. مەلا ئەحمەدی دیلان، باوکی حەمە صالح و کاک
قادر، هاتە لامان و بەخێرهاتنی کردین و لەگەڵمان دانیشت و
چەند قسەیەکی خۆشی بۆ کردین. لە پاشان مامۆستا گۆران بۆی
گێڕامەوە کە ئەم مەلا ئەحمەدی دیلانە، دەنگخۆشێکی زۆ
بەناوبانگ و خۆشەویستی هەموو سلیمانی و دەوروبەری بووە
کەچی بە داخەوە ئێستا پیر و بێهێزبووە.

هەروەها ئەو رۆژەشم باش لە بیرە، کە ٢ی مایسی ١٩٥٣ بوو
فەیسەڵی دووەم تاجی خرایە سەر و دەسەڵاتە دەستوورییەکانی
وەرگرت و عەبدول ئیلای وەصیش بوو بەجێنشینی. ئێمەش بۆ
ئەوەی لە دەنگەدەنگ و هەراوهوریای ئاهەنگە رەسمییەکان
بەدووربین، هەر رۆژی پێشوو مامۆستا گۆران و من و دیلان
بڕیارماندابوو کە سووکە سەیرانێکی تایبەتی بکەین و بچینە
«کانی قەلان»، کە دەکەوێتە داوێنی پشتەوەی باشووری گردی
سەیوانەوە.

جا ئەوەبوو سێ و جگەرێک و هەندێ شیشی گۆشت برژاندن و
کەمێ خوێ و خەڵووز و هەندێ نان و شەکر و چاپی و چاوانێک
و پیاڵە و ماست و چەند پێویستییەکی دیمان لەگەڵ خۆماندا برد
و لە دەم ئاوە روون و سازگارەکەی «کانی قەلان»دا، لەسەر
فەرشی چیمەنێکی سەوز و تەختا بەرامبەر بە دیمەنی زەریایەکی
زلی سەوز و گەشی گەنم دانیشتین. کە بە سرووەی نەرمە بای
بەهار شەپۆلیدەدا و کەرونشکەیدەکرد. لەوێ تا دەمە و ئێوار
ماینەوە و چەند پارچە شیعرێکی خۆم بۆ گۆران خوێندەوە. هەندێ
تێبینی بەرامبەریان دەربڕی و حەزیدەکرد خەریکی شیعریم
هەروەها دیلانیش، هەندێ شیعری خۆی خوێندەوە، کە یەکێکیان
«کۆنەبەبووی شەڕ» بوو. هەروەها باسی جۆرەها بابەتی سیاسی و

www.arsivakurdi.org

جا له پاش بلاوكردنەوەی دەنگوباس، نوره هاته سەر من و ‌ڕقێکی ڕێکوپێکی موسیقاش لەوێ ئامادەبوو. دوایی زانیم بە ‌ەرکردایەتی «عبدالوهاب محمد» بوو. کە ئەمە «محمد ‌بدالوهاب»ەی بە ناوبانگی میسری نییە. لە پێشان گوێیان لە ‌ەوازی گۆرانییەکە گرت کە لەسەر هەمان ئاوازی «فرق ‌هینا..»یەکەی ئەسمەهان بوو، ئیتر گوتیان زۆرباشە و ‌ەستیان بە مۆسیقالێدان کرد. کە کتومت مۆسیقای گۆرانییەکەی ‌ەسمەهان بوو، بەلام دەنگەکە، دەنگە ناخۆشەکەی من بوو.

هەرچۆنێک بوو کە گۆرانیەکە تەواوبوو، تێکڕا گوتیان: ‌عظیم! شکرا لک یا استاذ!!». بەراستی زۆرم پێ سەیربوو، کە ‌م مۆسیقازانە بە توانایە بە منێکی وا دەنگناساز بلێ: ‌ستاذ!!».

له ئەنجامدا ئەم گۆرانییە بەخێر گەڕا و بوو بە نامەیەک ‌ەرنەبێ بۆ کۆیە و کەسوکار برادەرانم، کە ماوەی چەند ‌ەنگێک بوو دەنگوباسیان نەدەزانیم و نەیاندەزانی لە کوێم.

دوایی نامەیەکی «عەبدول ڕەزاقی حەکیم»ی چایچیم ‌ێگەیشت، کە هاوڕێی قوتابخانەم بوو، هیوادارم هەر لە ‌اندابێ و چاویشمان پێکبکەوێتەوە، جا عەبدول ڕەزاق نووسی ‌ووی لە فلان ڕۆژا گوێیان لە دەنگت بوو پێیگەشاینەوە!.

ئیدی پاشی ئەو دیدارە، گەلێ جار ئێواران لەگەڵ مامۆستا ‌ۆراندا دەچووینە تەلئەبیب و لە یەکێک لە گازینۆکانی قەراخی ‌ەریا دادەنیشتین. باسی باردوخی ولاتمان دەکرد. تێکشکانی ‌ەلمانیای هیتلەریش هەر زۆر روون و ئاشکرا بوو کە ئەمرۆ سبەی ‌ە ناودەچی. هەرواش بوو. لە ڕۆژی ٨ی مایسی ساڵی ١٩٤٥ دا ‌ەلمانیای نازی، بە بێ هیچ مەرجێک سەری بۆ گەلانی شورەوی ‌و هاوپەیمانەکان شۆڕکرد و خۆی بەدەستەوەدا.

مامۆستا گۆران ڕۆژێک لە یافا دوکانی ئەدیبێکی فەلەستینی، ‌یشاندام. کە چووین دەرکەوت مامۆستا «ئەحمەد دەباغ» بوو، کە ‌یرۆکنووسێکی ناسراوی فەلەستینی بوو، لە ساڵانی ‌(١٩٤٠-١٩٤١)ی خوێندندا، لە تاقە خوێندنگا ناوەندییەکەی ‌ۆیە مامۆستا بوو. ئەحمەد دەباغ کۆمۆنیستێکی ناسراوی فەلەستینی بوو. لە پاشان زانیم کە ئەو پەخشنامە و دەنگوباسی حزبی بە گۆران دەدا.

ڕۆژێکی دی لەگەڵ گۆراندا، لە یەکێک لە بازارەکانی یافادا تووشی پیاوێکی کورتەباڵای، بچکۆلەی، فێست لەسەری تەمەن چل، چلوپێنج ساڵی بووین، پیاوەکە زۆر بە بەپەرۆشەوە باوەشی بۆ مامۆستا گۆران گرتەوە و بە قەو گوتی: «یا سلام! هذا انت یا استاذ!!».

لە پاشان مامۆستا گوتی: ئەمە مامۆستا «عبدالوهاب محمد»ە، مۆسیقازان و ئاوازدانەرێکی فەلەستینییە. خزمەتی هونەری کوردیی کردووە و زۆربەی گۆرانی و سروودەکانی ئێستگەکەمان، وەک «دەمی ڕاپەڕینە» و گۆرانی «گوڵەگەنم» و تۆپەڕێتی «گوڵی خوێناوی» ئەو داینانون.

ئەوجا زانیم کە هەر ئەم «عبدالوهاب محمد»ە سەرکردەی ئەو تیپە مۆسیقییە بوو کە گۆرانییەکەی منیان لە ٢ی نیساندا ئامادەکردبوو.

* * * *

دوای هەشت ساڵ، بۆ هەڵسووڕاندنی کاروباری ڕێکخراوە سیاسییەکەمان لە سلیمانی، لە ڕۆژی ١ی نیسانی ١٩٥٣ دا، لەگەڵ «لەتیف مستەفای نانەوا»دا، کە دوایی بوو بە«قەلا»ی هاوڕێی «قەلفان»، گەیشتینە سلیمانی و چووینە ماڵی «زەکیەخانی مستەفا خۆشناو» و دوایی ماڵەکەم هات و خانوێکمان گرت. زۆری نەخایاند پەیوەندی ڕێکوپێکم بە «گۆران» و «حەمە صالح دیلان»ەوە بەست. ئەوسا گۆران و دیلان ئەندامی پاڵێوراو بوون. گۆران زۆر بەندیواربوو، بە ڕێکوپێکیەوە، زۆرجار لە گردی سەیوان و هەندێ جاریش لە ماڵی دیلان، یەکترمان ئەبینی. بیر و بۆچوون و پێشنیاری گۆران باش و بەجێبوون. مامۆستا لە ساڵانی (١٩٥٢-١٩٥٤) دا بەڕێوەبەر و سەرنووسەری هەفتەنامەی ژین بوو. زۆر شیعری جوان و کورت کورتی سیاسی تێدادەنووسی. ئەندامی کۆمیتەی ئاشتیخوازانی عێراق و جیهانیش بوو، بۆیە هەفتەنامەی ژینیش بووبوو بە زمانی ئاشتیخوازانی کوردستان.

www.arsivakurdi.org

ناردراینە موسڵ و لەوێش دوای هەشت نۆ ڕۆژێک، لە ڕێی بەغداوە ناردراینە حەبانیە.

ئەوەی شایانی باسە، ئەوەیە کە یەکمجار بوو چاوم بە بەغدا کەوت، بە بەراوردکردن لەگەڵ کۆیە یان شارێکی وەک هەولێر، شارێکی زۆر گەورە و ئاوەدابوو. هەروەها چاوم بە گاری کەوت؛ کە بە لامەوە زۆر شتێکی سەیربوو. فارگۆنێکی وەک تراموای لەسەر ڕێیەکی ئاسن بوو؛ کە لە نێوانی بەغدا و کازمیە ڕاکێشرابوو. ئەم فارگۆنە دوو ئێستری قەڵەو ڕایاندەکێشا، لە بەغداوە بۆ لای کازمیە و لە کازمیەشەوە بۆ بەغدا!

لە هاوینی هەمان ساڵدا ناردراینە بەغدا و ئوردوگامان لە وەشاش بوو ڕۆژانی هەینی دەچووینە ناو شار و بە سواری گاری دەچووینە کازمیە و دەگەڕاینەوە. هەروەها چەند جارێکیش چاوم بە شاعیری گەل، مەلا عەبودی کەرخی کەوت. پیاوێکی درێژ و مەیلە و ڕەقەڵە و زمانپاراو بوو، جەماوەرێکی زۆری تێدەئاڵا و ئەویش ئاوناوە دەنگی لێهەڵدەبڕی و شیعری دەخوێندەوە و بە هەزاران چەپلەی بۆ لێدەدرا.

ڕۆژی ٢٨ی شوباتی ١٩٤٣ بە سەرباز وەرگیرام و تا ڕۆژی ١٩٤٤/١٢/١٧ لە حەبانیە و بەغدا و تەلحە و زوبێر و شوعەیبە و بەسرام بەسەربرد و سەردانێکی کۆیەشم کردەوە. ڕۆژی١٩٤٤/١٢/١٧ لە حەبانیەوە بە ئۆتۆمۆبیلی عەسکەری بە سێ قۆناغ گەیشتنە بەندەرەجوانەکەی حەیفا لە فەلەستین و لەوێشەوە بەرەو باشوور شۆڕبووینەوە و چووینە گوندی قەستینە کە دەکەوێتە باشووری شاری یافا وە، کە کۆمپتنیاکەمان، کۆمپانیای ئمرە هەشتی کورد لەوێ بوو.

هەموو یەکشەموانێک ڕوومدەکردە تەلئەبیب و یافا یان شاری قودس. جارێ لە جاران ٢ی نیسانی ١٩٤٥ کوڕێکی برادەرم کە ناوی «عەلی ڕەسووڵ» بوو، پێیگووتم: مامۆستا گۆران لە یافا بەڕێوەبەری ئێستگەی ڕادیۆی کوردستانە، دەڵێی چی سەردانێکی بکەین؟. بەڕاستی زۆرم پێخۆشبوو، یەکسەر گووتم: زۆرباشە و زۆریش حەزدەکەم، با ئەمڕۆ بچین. ڕۆژەکە یەکشەمە بوو، بۆیە هەر ئەو ڕۆژی چووینە تەلئەبیب و لەوێشەوە بە چەند دەقیقەیەک بە پاسێکی ئەفەریەر چووینە یافا، کە بەندەرێکی جوان و بەهەرمێنی فەلەستینە و ئەویش وەک حەیفا دەکەوێتە سەر لێواری زەریای سپی ناوەڕاست و ناوەندێکی هەرە گرنگی پرتەقاڵ و ترشەمەنییە، نەک هەر لە فەلەستین، بەڵکو لە تێکڕای جیهاندا.

ئێستگەی ڕادیۆی «شەرقی ئەدنا»، لە ساڵانی شەڕی دووەمی جیهانیدا لەوێ بوو، کە بەشە کوردییەکەی پێیدەگووترا «ئێستگەی ڕادیۆی کوردستان». جا لەگەڵ «عەلی ڕەسووڵ»دا، کە خەڵکی سلێمانی بوو، چووینە ئێستگەکە و لەوێ چاومان بە مامۆستا گۆران کەوت. بۆ یەکەمجار گەلێک پێکەوە دووایین و «ڕەئووفی کەریم بەگ»یشمان دی کە وێژەر بوو، بەڵام بەر لە «ڕەئووف»، «ڕەفیق چالاک» وێژەر بوو، دەنگوباسی بڵاودەکردەوە، کەچی لەوێ نەمابوو گەڕابۆوە وڵات و مامۆستا گۆرانیش هەموو ڕۆژێک وتارێکی سیاسی هەبوو.

شایانی باسە ئەوەش بڵێم، کە لە بیرەوەییەکانیشمدا نەم گووتوە کە ئەم ڕووداوە ئاشاسییە: مامۆستا گۆران و ڕەئووفی کەریم بەگ، هەردووکیان لێیان پرسیم: ئەمڕۆ حەزدەکەین ئەگەر گۆرانیەکمان لە ستودیۆیەکەدا بۆ بڵێی و بڵاویبکەینەوە.

منیش کۆمەڵێک گۆرانیم هەبوو لەسەر ئاوازەکانی کەلسووم وئەسمەهان دەگوتران، بۆیە ئازانم بۆ گووتم: گۆرانییەکی خۆشم هەیە لەسەر ئاوازی گۆرانییەکی ئەسمەهانە، بەڵام دەنگم یارمەتیم نادا وەک پێویستە دەریبڕم. کەچی ئەوان وەک قیر و بنێشت پێمەوەنووسان و گووتیان مادامکی کوردییە و ئاوازی مۆسیقی هەیە بیڵێ و هیچ شەرمیشی پێناوێ، گۆرانییەکە لەسەر ئاواز و هەوای ئەم گۆرانییەی ئەسمەهان بوو:

فرق ما بينا ليه الزمان؟ د العمرى كله بعدک هوان!

ئەی گوڵی ژینم ئارامی گیان مەرهەمی برینم دیدەجەیران
وەرە سەرینم عیسای زەمان ئەختێ هێورکە دەردی گران

www.arsivakurdi.org

لەگەڵ «گۆران»ی نەمردا

ئەحمەد دڵزار

ئەمساڵ، ساڵی ١٩٩٢ی زایینی. هەشتاوهەشت ساڵ بەسەر لەدایکبوون و سێ ساڵیش بەسەر کۆچی دوایی، شاعیری هەرە گەورەی ناوەڕاستی سەدەی بیستەمدا، بەسەر «گۆران»ی مەزندا

تێدەپەڕێ و دوای ئێمەش سەدان و هەزاران ساڵ دێن دەڕۆن و ناوی «گۆران» و «شیعری گۆران»، تا ژیان لەسەر ئەم ئەستێرەشینەی ئێمەدا بمێنێ. پشتاوپشت دەگا بە نەوەی لەمەولای کورد و شیعر دۆستانی جیهان.

ساڵی ١٩٤٢، واتا پەنجا ساڵ بەر لە ئەمساڵ، لە ناکاو لە نزیک دەروازەی تاقە قوتابخانە ناوەندییەکەی کۆیەماندا، کە لە سەرەتای زەوی میری بوو، دوور بە دوور چاوم بە گۆرانی شاعیر کەوت. پیاوێکی هێشتا لاو و ڕێکوپێک و زیندە شێک بوو.دەفتەرداری فەرمانگەی (ئەشغال)ی هەولێر بوو. بە میوانی هاتبووە لای ئەندازیاری هەمان فەرمانگە، لای کاک جەمال خورشیدی حەویزی. ئەوسا تازە خەریکی شیعردانان بووم و هەندێ شەرمن و گۆشەگیریش بووم، لەو تەمەنەشدا نەبووم کە لەگەڵ مامۆستایێکی گەورە و بەتوانای وەک گۆراندا وتووێژبکەم، بۆیە هەر بە دیتن دیم و بەس.

هەر لە هەمان ساڵیشدا خوێندنی ناوەندیم لە کۆیە تەواوکرد و ئیدی لەبەر نالەباری ژیان و گوزەران بۆم نەکرا، بچمە هەولێر و وەک هاوکارەکانم بخوێنم. هەر لە کۆیە بێکار و کاسبی مامەوە و جگە لە خوێندنەوە و بیر لە شیعرکردنەوە، کارێکی دیم نەبوو.

لە مانگی شوباتی ١٩٤٣دا، لەگەڵ مەفرەزەیەکی سوپای لیڤیدا ڕێکەوتم و هەر لەگەڵ ئەوانیشدا چوومە هەولێر و لەوێشەوە لەگەڵ کوڕێکی هەولێریدا، کە ناوی «هەدینی» بوو

www.arsivakurdi.org

«من که دەکەومە سەر شیعرنووسین، نەک هەر بێهێزدەبم، بەڵکو نەخۆشیش دەبم، نەخۆشییەکی زۆر قورسیش. هەست بە ئازارێکی زۆردەکەم و ئاگام لە دەورویەرم نامێنێ، تا لە شیعردانانەکە دەبمەوە و ئینجا وردە وردە بە خۆ دێمەوە و دوای ماوەیەک دەبمەوە بە مرۆڤێکی ئاسایی».

«گۆران»

www.arsivakurdi.org

گۆڤاری یەکێتیی نووسەرانی کورد - سوێد

گۆڤارێکی وەرزیی ئەدەبی، رۆشنبیرییە

لەگەڵ «گۆران»ی ئەمردا .... ئەحمەد دڵزار
قەسیدەی رابردوو، قەسیدەی ئایندە..................دیدارێک لەگەڵ «ئەدۆنیس»...... هەندرێن
هونەری ئینسانەکانی سەرەتا..............ن. رضا علامە زادە..................... ... و. ناسری رەزازی
مرووری زەمان.................................... نووسینی: کەریمی حسامی
سوراخ.. نووسینی: جەلالی میرزا کەریم
دیوانی وان: خەبات عارف......بەرۆژ ئاکرەیی......مەوجود سامان......حەمە عەباس... کەریمی دافعی
تا شکۆفەی سووری کراسێک و هونەری وەرگێڕانی شیعر............ جەعفەری شێخولیسلامی
«نالی» لە بەردەم پڕۆژەی خوێندنەوەیەکی نوێدا.................. بەختیار عەلی
ئەفسانە بۆ منداڵ.................................. و. بەدران ئەحمەد حەبیب
د جاڤکانەیەکە ترکی دە نالی...................................... مەحمود لەوەندی
تایەک پۆرێ سپی.. قەدری جان
سەرزولووت.. زنارێ خامۆ
هەڵبەستەک ژ عەبدولاَ پەشێو
یادنامەیەکی منداڵێکی فەلەستینی لە بێروتدا.................. لەتیف هەڵمەت
کلاتا باڤا ئڤرایی.. مەنزوور چەم
سانکا لازێ پیرێ و سایە مزۆزێ................................ مەنزوور چەم
مەلای گەورە.. جەمشید حەیدەری
نەورۆز و سەربتاککرنا قبولنامەیا گیان........................ ئەحمەد حسێنی
چیرۆکنڤیسەکی کورد، نزار محەمەد سەعید........................ خەلیل دهۆکی
هەڵبەستەک ژ خەبات عارف
ل سەر دیوانا مەلایێ جزیری..................................... م.ئەمین نارۆزی
گۆتنێن پێشیيان.. مستەفا ئیبراهیم

بەرپرسیار
یەکێتیی نووسەرانی کورد
سوێد

دەستەی نووسەران
خەبات عارف
خەلیل دهۆکی
رزگار عەبدوڵلاَ
س.ج.هێرش
مالمیسانژ
محمود لەوەندی
ناسری رەزازی

ناونیشان:
WAN
BOX 490 90
100 28 STOCKHOLM
SWEDEN

TELEFON: 08/652 85 85
TELEFAX: 08/650 21 20
POSTGIRO: 79 47 81 - 5

www.arsivakurdi.org

19 2 92

گۆڤاری یەکێتیی نووسەرانی کورد / سوید

www.arsivakurdi.org